

روش ها و فنون راهنمایی در مشاوره

روشها و فنون راهنمایی در مشاوره

فهرست مطالب

9.....	فصل اول: مقدمات مشاوره راهنمایی .....
10.....	انواع راهنمایی .....
11.....	شرایط و خصوصیات راهنما و مشاور .....
12.....	ویژگیهای شخصیتی و رفتاری .....
13.....	ویژگیهای شغلی مشاور (صلاحیتها).....
13.....	نکات مهم در انجام مصاحبه .....
14.....	تعریف فنون مشاوره .....
14.....	تعریف مشاوره از نظر پاترسون .....
14.....	اهداف مشاوره و روان درمانی .....
15.....	رابطه پاورانه .....
17.....	اصول و فنون مشاوره .....
20.....	راهنمایی .....
20.....	اصول اساسی راهنمایی .....
21.....	مدلهای اولیه راهنمایی .....
22.....	هفت اصل اساسی مدل پروثر.....
28.....	پرونده تحصیلی و فنون راهنمایی .....
30.....	فصل دوم: «فنون راهنمایی و مشاوره» .....
30.....	تعریف راهنمایی .....
33.....	فنون راهنمایی .....
34.....	اصول و روش های مشاهده .....
35.....	مشکلات مشاهده.....
35.....	2- واقعه نویسی .....
36.....	نتایج و فوائد واقعه نویسی .....
36.....	محدودیت های واقعه نویسی .....
38.....	شکل های مختلف مقیاس درجه بندی .....
39.....	خطاهای درجه بندی رفتار .....
39.....	4- پرسشنامه .....
40.....	اشکال مختلف پرسشنامه .....
41.....	5- شرح حال نویسی .....
41.....	انواع شرح حال نویسی .....
42.....	6- فهرست مطابقه (چک لیست).....
44.....	تعریف بعضی از اصطلاحات گروه سنجی.....

44	..... روشهای گروه سنجی
45	..... روشهای تهیه گروه نگار
46	..... 8- آزمون (تست)
46	..... انواع آزمونها
47	..... شرایط اساسی آزمونها
48	..... 9- مصاحبه
48	..... انواع مصاحبه
49	..... نکات مهم در انجام مصاحبه مشاورهای و درمانی
49	..... انواع مصاحبهی مشاورهای
51	..... اختلالات مهم دو روش مستقیم و غیرمستقیم
52	..... 3- روش انتخابی
52	..... مراحل روش انتخابی
53	..... سوالات چهار گزینه‌ای فصل اول
57	..... پاسخنامه بخش اول
59	..... سوالات چهار گزینه‌ای بخش دوم
65	..... پاسخنامه بخش دوم
67	..... فصل سوم: مشاوره و راهنمایی از دیدگاه اسلام
67	..... تفاوت روان درمانی و مشاوره
67	..... هدفهای راهنمایی
69	..... اهمیت مشاوره از دیدگاه اسلام و قرآن
70	..... نمونههایی از مشورت‌های اسلامی
72	..... «شیوههای عملی» در مشاوره
73	..... اهمیت نظر کردن در اسلام
75	..... وظایف و نقش مشاور
76	..... «تفاوت‌های فردی»
77	..... زمینههای فعالیت مشاور مدرسه
79	..... وظایف شورای راهنمایی مدرسه
80	..... وظیفه معلمان در برنامه راهنمایی و مشاوره
82	..... مصاحبهی مشاورهای
83	..... شرایط انجام مصاحبه مشاورهای
84	..... شیوههای اثربخشی در یک رابطه مشاورهای
84	..... 1- صمیمت
84	..... 2- اطمینان
84	..... 3- تصدیق و قبول
84	..... 4- لطیفه گویی
84	..... 5- استفاده از تجرباب شخصی
84	..... 6- شکل سؤال
84	..... 7- انعکاس گفتار

85	سؤالات چهار گزینه‌ای بخش سوم
94	پاسخنامه سوالات
97	فصل چهارم: نظریه شناختی پیاژه
97	تعادل یابی
98	مراحل رشد ذهنی
103	توانایی طبقه بندی کردن اشیاء
103	توانایی ردیف کردن
103	استفاده از نظریه رشد ذهنی پیاژه در آموزش
105	سه اصل فرعی تداعی اندیشه ها
106	برداشت‌های مختلف مکاتب رفتارگرایی و شناختی از یافته‌های پژوهش
107	روش کاهش گرایب و روش کل گرایب
107	عوامل کنترل کننده رفتار
108	نظریه شرطی سازی کلاسیک
108	ویژگیهای مهم بازتابها
109	نظریه شرطی سازی رفتار کنشگر
109	فرایند شرطی کردن رفتار کنشگر
110	انواع تقویت
111	انواع تقویت کننده ها
112	نقش محرک در شرطی سازی کنشگر
112	فرق محرک فراخوان و محرک تمیزی
113	سؤالات چهار گزینه‌ای فصل چهارم
115	پاسخنامه سؤالات چهارگزینه‌ای فصل چهارم
116	فصل پنجم: نظریه یادگیری گشتالت
116	تعریف مفهوم گشتالت
116	تعریف یادگیری در نظریه گشتالت
116	تعریف بینش
117	ویژگیهای یادگیری از راه بینش از نظر هیلگارد و باور
117	قوانین سازمان در نظریه گشتالت
118	استفاده از نظریه گشتالت در آموزش
118	نظریه یادگیری معنی دار
119	انواع مشمول کننده ها
120	استفاده از نظریه یادگیری معنی دار در آموزش
120	پیش سازمان دهنده
121	انگیزش و یادگیری معنی دار
121	نظریه خبرپردازی یادگیری (جزء نظریه شناختی)
122	حافظه حسی و حافظه کوتاه مدت
123	راههای مختلف برای معنی دار کردن مطالب

124	نظریه یادگیری اجتماعی.....
125	یادگیری مشاهده‌ای.....
125	مراحل یادگیری مشاهده‌ای.....
126	یادگیری نهفته.....
126	تقویت و تنبیه جانشینی.....
127	فرق انگیزه و انگیزش.....
128	فرق بازتاب و غریزه.....
128	نقش پذیری.....
128	نیاز و سائق.....
128	طبقه بندی مازلو از نیازها.....
129	نظریه برانگیختگی.....
129	رابطه برانگیختگی و انگیزش.....
129	برانگیختن و یادگیری.....
129	انگیزش بیرونی.....
130	تاثیر موفقیت و مکتب تحصیلی بر انگیزش و یادگیری.....
130	فنون ایجاد انگیزش در یادگیرندگان.....
133	ویژگیهای استنباطهای علی از نظر واینر.....
134	مفهوم درماندگی آموخته شده.....
134	استفاده از نظریه انگیزش نسبت دادن در آموزش.....
134	اصول کلی آموزش.....
135	آموزش نمایشی.....
135	امتیازهای روش آموزشی نمایشی.....
136	روش اکتشافی هدایت شده.....
136	روش سخنرانی.....
137	فنون موثر روش سخنرانی.....
137	نحوه سخن گفتن.....
137	بحث انتقادی روش سخنرانی.....
139	مقایسه اثربخشی روش بحث گروهی و روش سخنرانی.....
139	مراحل برنامه تغییر رفتار.....
140	انتخاب وابستگیهای رفتار.....
140	روشهای افزایش رفتار.....
140	انتخاب تقویت کننده‌های مناسب.....
141	یادگیری از راه مشاهده یا سرمشق گیری.....
142	تقویت تفکیکی و شکل دهی رفتار.....
146	روشهای کاهش دادن رفتارهای نامطلوب.....
147	مشکلات ناشی از تنبیه.....
148	روش آموزش مفاهیم و اصول.....
148	طبقه بندی مفاهیم از نظر برونر وهمکاران.....

149	مفاهیم عینی و انتزاعی (گانیه)
150	روش آموزش مفاهیم (مبتنی بر مدل عمومی آموزش)
152	تفکر آفرینش و تفکر بازآفرینشی
152	حل مسئله به عنوان انتقال یادگیری
153	نظریه عناصر مشترک
154	دیدگاههای تازه درباره انتقال یادگیری
154	روش آموزش حل مسئله
156	آفرینندگی
157	روش آموزش آفرینندگی
158	دی چکوو کرافورد
159	روش آموزش برای یادگیری در حد تسلط
160	مراحل آموزش برای یادگیری در حد تسلط
161	آموزش برنامه‌ای
162	مراحل تهیه آموزش برنامه‌ای
162	اشاره ها
163	انواع اشاره‌های مضمونی
165	ارزشیابی تراکمی (تلخیص)
165	ارزشیابی ملاکی و ارزشیابی هنجاری
166	عوامل موثر در ایجاد ارزشیابی هنجاری
166	عوامل موثر در ارزشیابی ملاکی
168	سوالات چهار گزینه‌ای فصل پنجم
171	پاسخنامه
172	مجموعه تست روشها و فنون راهنمایی در مشاوره
182	پاسخنامه مجموعه تست روشها و فنون راهنمایی و مشاوره
186	مجموعه تست
190	پاسخنامه
193	منابع:

فصل اول: مقدمات مشاوره راهنمایی

انواع راهنمایی

راهنمایی را از دید گاه مختلف به انواع گوناگون تقسیم می نمایند.

1- راهنمایی تحصیلی :

در راهنمایی تحصیلی برای دانش آموز در انتخاب رشته تحصیلی و برنامه درسی، شامل موارد زیر می شود.

- کمک به دانش آموزانی که کمتر از استعداد خود کار می کنند.

- کمک به دانش آموزان پیشرفته و یا عقب مانده تحصیلی

- راهنمایی دانش آموزانی که کمتر از استعداد خود کار می کنند.

- راهنمایی دانش آموزان در آموزش و یادگیری و کسب عادات صحیح

- دادن اطلاعات لازم به دانش آموزان در زمینه های مواد درسی انتخابی و رشته های تحصیلی مناسب

- دادن اطلاعات به دانش آموزان در مورد مقررات تحصیلی و آئین نامه انضباطی

- آگاه ساختن دانش آموزان نسبت به ارتباط بین مواد درسی و رشته های تحصیلی در دوره های بعدی

- آشنا ساختن دانش آموزان با ارزیابی صحیح علائق استعداد ها و تواناییهای خود به منظور طرح ریزی تحصیلی

- کمک به معلمان در انطباق روشهای تدریس خود با نیازمندیهای دانش آموزان

2- راهنمایی حرفه ای :

راهنمایی حرفه ای عبارت است از کمک به فرد در انتخاب شغل و یا زمینه های مقدماتی شغلی که متناسب با استعداد

ها، علائق و تجربیات او بوده و نیاز های او را در ارتباط با نیاز های جامعه تامین می کند.

راهنمایی حرفه ای از یک سو بر علائق و استعداد های فرد و از سوی دیگر به خصوصیات مشاغل مبتنی است و آنها را

مورد بررسی و تحلیل قرار می دهند.

فعالیتهایی که در راهنمایی حرفه ای انجام می گیرد عبارتند از:

- دادن اطلاعات به دانش آموزان در مورد خصوصیات مشاغل موجود جامعه از طریق بازدید ها کنفرانسها ، مطالعه

نشریات و بروشورهای شغلی و فیلمها

- تشکیل نمایشگاه از کارهای دانش آموزان در امور فنی و حرفه‌ای به منظور جلب آنان به مشاغل

- مشاهده و بررسی علائق و استعداد های شغلی دانش آموزان

- کمک به دانش آموزان در طرح نقش‌های هدف های شغلی

3- راهنمایی شغلی

راهنمایی شغلی به منظور حل و تحقق مشکلات عاطفی و سازگاری روانی و اجتماعی فرد و کمک به وی می باشد

مواردی که در ذیل می آیند برای ارجاع فرد به روانشناسان و یا متخصصین دیگر است.

- مواردی که ضرورتاً باید در آنها از مشاوره فردی استفاده کرد:

1- وقتی دانش آموزی با وضعیت بحرانی پیچیده‌ای روبرو است و در جستجوی کشف علل و راه‌های اجتماعی می باشد.

2- موارد یک مسائل مورد مطالعه ضرورتاً باید محرمانه باقی بماند.

3- تعبیر و تفسیر نتایج از تستها به منظور این که دانش آموزان خود را بهتر بشناسند.

4- مسائل و مشکلات دانش آموزی که از صحبت کردن در گروه ترس دارد.

5- در مورد دانش آموزی که درباره خود آگاهی و شناخت محدود دارد.

6- در مواقعی که راهنمایی به مسائل جنسی مربوط می شود.

7- درباره فردی که نیاز دارد مورد توجه و پذیرش قرار گیرد.

شرایط و خصوصیات راهنما و مشاور

راهنما و مشاور علاوه بر این که باید از نظر آموزشی و اطلاعاتی آمادگی مسئولیت خطیر نقش مشاوره را داشته باشد. باید از نظر تشخیص و ویژگیهای فردی نیز واجد شرایط باشد.

1- اعتقاد به ارزش انسان و داشتن نیت خیرخواهانه مشاور باید به ارزش وجودی انسان قابلیت و توانایی بالقوه او در فرآیند رشد و تغییر یافتن و سازگاری با موقعیت های گوناگون زندگی اعتقاد و ایمان داشته باشد.

2- خود شناسی: مشاور باید درک و شناخت درسی از خویشتن ، ارزشها ، اعتقادات و احساسها و نیاز های خود که کار حرفه‌ای او را تحت تاثیر قرار می دهد داشته باشد و سعی کند تا این ویژگیها اثرات مطلوب بر کار مشاوره‌ای او بر جای نگذارد.

3- تعهدات حرفه‌ای در حرفه و کار خویش باید احساس مسئولیت و تعهد کند با این اعتقاد که حرفه او وسیله‌ای در کمک به افراد در رشد و شکوفایی تواناییها و استعداد های آنها است او باید خود دارای شخصیتی سالم و برخوردار از شایستگی های حرفه‌ای باشد.

ویژگیهای شخصیتی و رفتاری

- 1- دانش آموز را دوست دارد و به آنها احترام می گذارد.
- 2- به مبانی دینی و احکام اسلامی معتقد است و عمل می کند.
- 3- به تفاوت‌های فردی اعتقاد و در عمل به آن توجه دارد.
- 4- دانش آموز را آنگونه که هستند می پذیرد.
- 5- از سلامت جسم و روان به قدر کافی برخوردار است.
- 6- از بهره هوشی بالای متوسط برخوردار است.
- 7- توانایی ایجاد ارتباط انسانی مطلوب و موثر با دیگران را دارد.
- 8- توانایی درک و شناخت استعدادها و تواناییها و رغبت‌های مراجع را دارد.
- 9- قادر است مراجع را در درک و شناخت خویش یاری دهد.
- 10- بین گفتار و کردار او هماهنگی و همگونی وجود دارد .
- 11- در گفتار و کردار خود صادق است .
- 12- دارای ثبات عاطفی است.
- 13- فردی مهربان خوش برخورد و بردبار است.
- 14- برای کمک کردن به مراجع تمایل و اشتیاق دارد.
- 15- دارای روحیه تعهد و وجدان است.
- 16- درست کار و قابل اعتماد است.
- 17- از نظر تربیتی الگوی مناسبی برای دیگران می باشد.
- 18- میل به دانش افزایی و عادت به مطالعه دارد.
- 19- راز دار و محرم اسرار است.
- 20- توانایی گوش دادن به مراجع را دارا می باشد.
- 21- از خود محوری و تعصب بی جا اجتناب می کند.

ویژگیهای شغلی مشاور (صلاحیتها)

- 1- اصول و فنون راهنمایی و مشاوره را به خوبی می داند.
- 2- ابزار و وسائل موجه و مربوط به مشاوره (مانند تستهای هوش) را می شناسد و در صورت لزوم به کار می بندد.
- 3- در دوره های تخصصی و کار لازم برای خدمات مشاوره را گذرانیده است.
- 4- اطلاعاتی که مراجع در اختیار می گذارد کاملاً محرمانه نگه می دارد.
- 5- در صورتی که خود را در کمک به مراجع و یا حل مشکل ناتوان احساس می کند مراجع را به منابع کمکی و مراجع دیگر ارجاع می دهد.
- 6- با تازه ترین یافته ها در زمینه مشاوره از طریق مطالعه مداوم و شرکت در دوره های باز آموزی آشنا می گردد.
- 7- اصول اخلاقی مربوط به مشاوره را در کار خود دقیقاً رعایت می کند.
- 8- با مراکز و هسته های مشاوره همکاری می نماید.

- مصاحبه مشاوره‌ای و درمانی

به منظور کمک به مراجع جهت حل مسائل و مشکلات وی انجام می گیرد. برخی از روانشناسان از جمله راجرز و پاترسون عقیده دارند که بین مصاحبه های مشاوره‌ای و درمانی تفاوت وجود ندارد ولی گروهی دیگر بین این دو مصاحبه تفاوت قایل هستند و معتقدند که مصاحبه درمانی به رفتار غیر عادی و به ناسازگاریها و درگیریهای عمیق شخصیتی توجه دارد.

نکات مهم در انجام مصاحبه

- ایجاد روابط حسنه : منظور از روابط حسنه وضعیتی است که در آن اعتماد و احترام متقابلی بین مشاور و مراجع به وجود آید.
- گوش دادن به مشاور باید در جلسات مصاحبه شرایطی ایجاد کند که مراجع به صحبت کردن بپردازد. مشاور باید کمتر بگوید و بیشتر بشنود.
- انعکاس افکار و احساسات مراجع مشاور باید افکار و احساسات را که مراجع در قالب کلمات بیان می کنند درک نماید.
- مشاور باید به کلیات حرکات و تغییرات بدنی از قبیل پریدگی رنگ، لرزش اندام و صدای مراجع توجه کند.

- سکوت : هرگاه مراجع سکوت کند مشاور نیز باید سکوت کند و یا با کلماتی از قبیل بله البته، آهان و غیره او را به حرف وا دارد.

- پایان مصاحبه : جلسه مصاحبه باید طوری ختم شود که در پایان جلسه مصاحبه مراجع رضایت خاطر به دست آورد.

تعریف فنون مشاوره

فنون مشاوره مجموعه قواعدی است که اجرای مشاوره موفقیت آمیز را عملی می سازد به طور کلی جریان مشاوره دارای سه مرحله آغاز و پایان و ادامه می باشد.

تعریف مشاوره از نظر پاترسون

پاترسون معتقد است که برای تعریف مشاوره بهتر است بررسی شود که مشاوره ، چه اموری نیست او می گوید:

1- مشاوره مترادف با ارائه اطلاعات نیست. با اینکه ممکن است در رابطه مشاوره‌ای اطلاعاتی به مراجع داده شود.

2- مشاور نصیحت کردن و تلقین مطلب بر مراجع نیست.

3- مشاوره تاثیر و نفوذ بر طرز فکرها ، عقاید و رفتار مراجعین از طریق قانع سازی و حکم نیست.

4- مشاوره تعیین و انتخاب شغل برای مراجعین نیست.

5- مشاوره مترادف با مصاحبه نیست.

تعریف مشاوره از نظر بلاکر (1974)

از نظر بلاکر مشاور فرآیندی دو جانبه بین مشاور و مراجع است که فهم با معنای مراجع از خود و محیط را ساده می کند. منجر به کشف و ایجاد اهداف با معنایی برای آینده او می گردد.

اهداف مشاوره و روان درمانی

1- تغییر رفتار مراجع ، یکی از اهداف مشاوره و روان درمانی تغییر رفتار مراجع است در اثر تغییر رفتار عملکرد مراجع بهتر خواهد شد و با رضایت خاطر بیشتری زندگی خواهد کرد.

2- بهبود کارائی شخصی مراجع، یکی از هدفهای مشاوره و روان درمانی بهبود کارائی شخصی مراجع است. به نظر بلاکر(1996) انسانی کار آمد است که بتواند به طرح های مختلف زندگی تعهد عمل بسپارد و در وقت و انرژی خود صرفه جویی کند.

به عقیده بلاکر، روان و مشاوره دو هدف را دنبال می کند:

الف) افزایش آزادی فرد با توجه به محدودیتهایی که به وسیله محیط بر او تحمیل شده است.

ب) افزایش کارایی فرد بدین وسیله که فرد نحوه کنترل خود بر محیط و پاسخهای مناسب نسبت به محیط را فرا گیرد.

3- کمک به حل مشکلات مراجع :

یکی از دلایل عمده ایجاد رابطه مشاوره‌ای این واقعیت این است که مراجعان مشکل رفتاری دارند و خودشان به تنهایی

قادر به حل آن نیستند. برای کمک به حل مشکلات رفتاری مراجعان می توان از تکنیک های تغییر رفتار استفاده کرد.

4- تامین سلامت مثبت روانی: یکی دیگر از اهداف مشاوره تامین سلامت مثبت روانی است. وصول به چنین هدفی باعث

می شود که فرد به هماهنگی شخصیت به سازگاری و تطبیق درست با دیگران و محیط دست یابد و یاد بگیرد که

مسئولیت ها را بپذیرد و مستقل عمل کند.

5- تصمیم به کمک به مراجع، در انتخاب و تصمیم گیری یکی از اهداف مراجع یاد می گیرد که مشکل را شناسایی و راه

حلهایی را پیش بینی کند.

6- دست یافتن به معنای زندگی به برخی از مراجعین ، معنایی برای زندگی خود نمی یابد و امید واری خود را از دست

می دهد.

7- توسعه روابط متقابل و انسانی با دیگران: یکی دیگر از اهداف مشاوره و روان درمانی می باشد و مربوط به کسانی می

گردد که نمی توانند ابراز وجود کنند. آنان از آشکار نمودن رفتار خویش می ترسند.

رابطه یاورانه

در رابطه یاورانه چهار ناحیه از دیدگاه لوفت و اینگهام (1995) وجود دارد.

1- ناحیه باز رابطه‌ای است که در آن گفتار و حرکات مراجع برای او و مشاور معلوم است.

2- ناحیه پنهان: رابطه‌ای است که در آن گفتار و حرکات مراجع روشن و معلوم است ولی برای مشاور آشکار نیست.

3- ناحیه کور: رابطه‌ای است که در آن گفتار و حرکات مراجع برای او نا معلوم و برای مشاور معلوم است.

4- ناحیه ناشناخته: رابطه‌ای است که در آن گفتار و حرکات برای مشاور و مراجع نا شناخته است.

در اولین برخورد مشاوره‌ای معمولاً رابطه پنهان است. هرچه اعتماد متقابل زیادتر باشد ناحیه باز گسترش می یابد و از

ناحیه پنهان کاسته می شود. در رابطه پنهان مقاومت زیاد است. برای ایجاد رابطه باز باید مشاور قابل اعتماد باشد. اعتماد

عبارت است از احساس و باور درونی نسبت به فرد دیگری به صورتی که بتوان رفتار آن فرد را در شرایط خاصی پیش بینی نمود.

1- برای ایجاد اعتماد حداقل پنج خصوصیت لازم است.

مراجعان: رفتار مشاور در رابطه مشاوره‌ای باید هماهنگ باشد. مشاور در رابطه با مراجعان شخصیت متفاوتی ارائه نمی دهد. کمک کردن به دیگران نقشی نیست که مشاور بازی کند بلکه جزء شخصیت اوست.

2- خلوص و بی ریایی منظور از بی ریایی این است که مشاور در رابطه با مراجع خودش باشد. مشاور ظاهر ساز نیست و همانطور که درون خود را احساس می کند. در بیرون نیز عمل می کند. لازمه خلوص و بی ریایی آگاهی از خویش است.

3- احترام مثبت بدون قید و شرط: این اصطلاح برای کیفیت پذیرش به کار می رود یعنی پذیرش و قبول فرد بدون ارزشیابی و قضاوت.

4- تفاهم توأم با همدلی به مشاور دنیای درونی مراجع را درک می کند همدلی را نباید با همدردی اشتباه گرفت. مشاور با مراجع همدردی نمی کند بلکه به دنیای درون او وارد می شود و دینامیک شخصیت او را می فهمد.

مهارت‌های آغاز و شروع مصاحبه شامل

1) توجه نمودن، همراه بودن و حضور در موفقیت (یعنی حضور ذهن نسبت به صحبت‌های دیگری) استفاده از این روش باعث افزایش احترام مراجع نسبت به خودش می شود. این مهارتها شامل:

الف) داشتن آرامش بدنی و قرار گرفتن در وضعیت طبیعی

ب) نگاه کردن به مراجع

ت- حالت چهره: داشتن حالت بشاش و بی دغدغه مشاور او را به عنوان فردی علاقه مند، گرم و با صفا معرفی می کند.

دعوت باز برای صحبت کردن و سخن گفتن!

مراجع برای طرح مشکل خود نزد مشاور آمده است. مشاور باید به مراجع اجازه دهد تا آزادانه در باره مشکل خود صحبت کند.

پ- حداقل تشویق برای صحبت کردن

2- مهارت‌های گوش دادن: این مهارتها برای فهم مشکل مراجع و تمرکز بر موضوع و مشکل مراجع است.

انعکاس احساسات، یکی از شیوه های عالی گوش دادن پاسخ به احساسات مراجع است. مشاور سعی می کند تا به مراجع بفهماند که دنیای او را احساس می کند.

- بازگو کردن محتوای گفتار، در این مهارت سعی بر آن است تا محتوای آنچه را که به مراجع گفته شده است به شکلی دیگر و از زبان مشاور به مراجع برگردانده شود.

- بازگو کردن محتوای گفتار خلاصه کردن محتوا نسبت به بازگو کردن محتوا مطلب بیشتری را در بر میگیرد.

3- مهارتهای درگیر شدن: این مهارت مشاور با مراجع درگیر می شود و نظر خود را با او در میان میگذارد و با او به گفتگو می پردازد.

- ابراز نظر و بیان احساسات

- رفتار سهیم شدن و مشارکت

- واقعی و غیبی صحبت کردن

4- مهارتهای جهت دادن

- اشاره به توانایی های مراجع

- مواجهه و روبرو ساختن با مراجع

- تعبیر و تفسیر

اصول و فنون مشاوره

الف) رابطه‌ی مشاوره‌ای

کارل راجرز، سه ویژگی اساسی را که برای اثر بخش بودن مشاور مورد نیاز می‌داند. این ویژگی‌ها عبارتند از همخوانی، همدلی و توجه مثبت نامشروط.

(1) همخوانی یعنی مشاور باید خویشتن راستین خود و یک فرد تمام و کمال باشد.

(2) همدلی: یعنی مشاور مراجع و جهان را به همان صورتی که او تجربه می‌کند، تجربه کند و ببیند.

(3)- توجه مثبت نامشروط: یعنی پذیرش مراجع به همان صورتی که هستند به صورت غیرداورانه است.

ب) مهارتهای خرد در مشاوره:

- مهارتهای خرد در مشاوره شامل توجه به مراجع و استفاده از پاسخ‌های کوتاه، انعکاس محتوا انعکاس احساسات،

خلاص کردن، مبارزه با عقاید خود (تخریب، بررسی راه‌حل‌ها، طرح سوالات و پایان دادن به جلسه مشاوره می‌باشد.

(1) انعکاس محتوا: یعنی بازگو کردن محتوای گفتاری

(2) انعکاس احساسات: یعنی مشاوره به طور مداوم احساسات مراجع خود را تشخیص داده و آنها را در زمان مناسب، به خود او برگرداند.

(3) طرح سوالات: یعنی پرسیدن سؤال از مراجع، البته برای مشاوران تازه کار، پرسیدن سوالات زیاد اغلب بسیار وسوسه انگیز است.

- هدف از طرح سوالات. 1- یاری کردن به مراجع برای بیان و باز کردن مشکلات خود اوست. 2- کمک به مراجع برای ارائه پاسخ‌های مشخص. 3- یاری رساندن به مشاور در درک واضح موقعیت مراجع است.
(ج) مهارت‌های مشاوره:

(1) مواجهه (رودرویی): رو در رویی به عنوان یک مهارت مشاوره عبارت است از بالا بردن آگاهی مراجع از راه نشان دادن اطلاعات. کاربرد صحیح آنی مهارت، متضمن آگاه کردن مراجع، به نحوی قابل قبول نسبت به اطلاعاتی است که ممکن است برای او ناگوار باشد و یا از آنها اجتناب کرده و اصلاً به آنها توجهی نشان نداده باشد.

(2) بررسی راه‌حل‌ها: یعنی مراجع با کمک مشاور تمام راه‌حل‌های موجود برای بهبود وضعیت رابرسی می‌کنند و بالاخره مراجع به یک راه‌حل صحیح دست می‌یابد. مشاور از طریق طرح سؤال و تشویق، مراجع را به بررسی راه‌حل‌ها هدایت می‌کند.

مواجهه در چه مواردی مناسب است:

1- مراجع از ابراز نکته اساسی که به نظر می‌رسد سبب مشکل او شده است، خودداری می‌کند

2- مراجع در تشخیص رفتار تخریبی خود با شکست روبرو شده است.

3- مراجع در تشخیص پیامدهای جدی رفتارش با شکست روبرو شده است.

4- مراجع با واقعیت کاری ندارد.

5- مراجع مطالب ضد و نقیض می‌گوید.

6- مراجع تا حد زیاد و نامناسبی اسیر گذشته یا آینده خود است و تمرکزی بر زمان حال ندارد.

7- رفتارهای غیرکلامی مراجع با رفتارهای کلامی او مطابقت ندارد.

- فرآیند یک مواجهه در مشاوره:

1- بازگو کردن یا خلاصه مختصری از آنچه که مراجع گفته است که در این صورت احساس می‌کند که حرف‌هایش شنیده و درک شده است.

2- بیان عبارتی از احساسات کنونی مشاور

3- بیان یک جمله ملموس از آنچه که مشاور متوجه شده یا مشاهده کرده است بدون اینکه آن را تفسیر کند.

(د) فرآیند یک جلسه مشاوره:

- فرآیند یک جلسه مشاوره: هر جلسه مشاوره با جلسات دیگر تفاوت دارد. فرآیند یک جلسه مشاوره شامل تدارک، مقدمه، شروع کار، گوش دادن فعال، تشخیص و توضیح مشکل، تسهیل در تغییر نگرش، بررسی گزینه‌ها و اقدام تسهیلی و ختم جلسه می‌باشد.

1- تدارک: فرآیند مشاوره حتی پیش از آنکه مشاوره و مراجع یکدیگر را ملاقات کنند شروع می‌شود. مراجع معمولاً بین راه، قبل از رسیدن به جلسه مشاوره آنچه را که قصد دارد بگوید تمرین می‌کند.

2- مقدمه: نخستین ملاقات با مراجع بسیار مهم است نخستین تأثیراتی که مراجع از مشاور دریافت می‌کند بر تمایل او به در میان گذاردن آزادانه مشکلاتش با مشاور، اثر می‌گذارد در مقدمه اولین برخورد، اولین گفتگو و معرفی طرفین (مراجع و مشاور)، رفتار غیرکلامی مراجع و مشاور، احساسات و هیجانات مراجع و مشاور خیلی با اهمیت است.

3- شروع کار: معمولاً کار جلسه را با پرسیدن این سؤال که اکنون چه احساسی دارید شروع می‌شود و این کار مراجع را قادر می‌سازد تا در تماس با هیجان یا تنش خود در مورد آمدن به جلسه مشاوره قرار گیرد.

4- گوش دادن فعال:

یکی از راه‌های یک جلسه، هنگامی که مراجع شروع به صحبت در مورد مشکلش می‌کند، مشاور می‌تواند از پاسخ‌های کوتاه استفاده کند و همچنین محتوای گفتار و احساس مراجع را نیز منعکس می‌کند به این وسیله مراجع ترغیب می‌شود تا مشکلش را از راه خودش و با سرعت خودش تعریف کند.

5- تشخیص و توضیح مشکل: مشاور بخش‌های مهم آنچه را که به مراجع گفته است بیرون بکشد و کمک کند تا او را به طور واضح بر این بخش‌ها تمرکز پیدا نماید.

6- ختم جلسه: بهترین راه پایان دادن به جلسه مشاوره این است که نکات مهمی را که مراجع به آنها اشاره کرده است جمع بندی کنید.

راهنمایی

ت - تعریف راهنمایی: عبارت است از جریان یاری کردن به خود تا خویشتن و جهان خارج (محیط پیرامون) از خود را بشناسد.

- خدمات راهنمایی: راهنمایی برای کمک به خودشناسی فرد از روش‌ها و تکنیک‌هایی استفاده می‌کند که به کار بردن آنها مفهوم خدمات راهنمایی را تشکیل می‌دهد.

- انواع خدمات راهنمایی:

- 1- خدمت شناختی
- 2- خدمت اطلاعاتی
- 3- خدمت مشاوره‌ای
- 4- خدمت برنامه‌ریزی، کارگماری و خدمت پیگیری
- 5- خدمت ارزشیابی

- تعریف راهنمایی تحصیلی: در واقع نمایشگر علاقه جامعه است نسبت به خود. در راهنمایی تحصیلی به مراجع کمک می‌شود در انتخاب رشته و انتخاب واحد و دروس راهنمایی شود.

اصول اساسی راهنمایی

اصل اول: راهنمایی عبارت است از کمک به خود در روند رشد.

اصل دوم: یکی از زمینه‌های بسیار مهم راهنمایی مربوط است به اظهارات شخصی و درونی مراجع از یک طرف و امور و مسایل اجتماعی و خارجی از طرف دیگر.

اصل سوم: راهنمایی مبتنی است بر اصل شناسایی شأن و قدر فرد و حق انتخاب او

اصل چهارم: راهنمایی کمکی است که به افراد داده می‌شود، برای اینکه به انتخاب عاقلانه دست بزنند، طرح بریزند، به تفسیر بپردازند و سازگاری‌های لازم را به عمل آورند.

اصل پنجم: راهنمایی گرایش به جانب همکاری دارد نه اجبار و اکراه

اصل ششم: راهنمایی پویایی است مداوم، پی در پی و مربوط به آموزش و پرورش که از کودکی آغاز و تا دانشگاه ادامه یابد و لازم است دارای طرح کلی و واحدی باشد.

اصل هفتم: راهنمایی مبتنی است بر مطالعه جامعی از خود با توجه به جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کند.

اصل هشتم: راهنمایی وظیفه‌ای است که در تحقق آن مردم بسیاری دخالت دارند.

اصل نهم: راهنمایی بوجود آمده است تا به دانش‌آموز یاری کند که خود را بشناسد و خویشتن خود را از قوه به فعل درآورد.

اصل دهم: راهنمایی پدیده‌ای است که در تعلیم و تربیت، به خودسازی، شخصیت دادن و اجتماعی ساختن فرد توجه خاص مبذول می‌دارد.

مدل‌های اولیه راهنمایی

1- مدل پارسونی:

در سال 1908 فرانک پارسونز دفتر راهنمایی شغلی را در بوستون امریکا تأسیس کرد. او برای اولین بار اصطلاح «راهنمای شغلی» به کار برد.

فرضیات اساسی:

مدل پارسونی بر اساس تطبیق دادن خصوصیات فردی با احتیاجات شغلی استوار است. در این مدل راهنمایی مشاور باید به سه عامل، که در واقع روش کار راهنمایی را تحت تأثیر قرار می‌دهد، توجه کند.

1- تجزیه و تحلیل فرد، مشاور به تجزیه و تحلیل قابلیت‌ها، علاقه‌ها و خلق و خوی مراجع می‌پردازد.

2- تجزیه و تحلیل شغل: مراجع به مطالعه فرصت‌های شغلی، مقررات و امکانات استخدامی در رشته‌های گوناگون کار، می‌پردازد.

3- مقایسه و تطبیق سازگارانه این دو تجزیه و تحلیل

2- مدل راهنمایی معادل با تعلیم و تربیت:

این مدل توسط بروئر ابداع شده و در سال 1917 ابداع شد.

اصطلاح راهنمایی تحصیلی، اول بار توسط «کلی» در سال 1914 میلادی به کار رفت.

فرضیات اساسی: این روش مبتنی بر این فرض است که مدارس خود را سخت مشغول آموختن دانشی کرده‌اند و به زندگی واقعی و عمل، خیلی کم توجه دارند. از این رو، بروئر به هفت اصل اساسی متوسل شد و معتقد بود که هدف تعلیم و تربیت آماده ساختن دانش‌آموزان برای درگیری یا فعالیت‌های معنی‌دار زندگی است. آموختن دانش و کسب بینش، تنها باید به عنوان وسیله‌ای برای رسیدن به آن هدف به کار روند.

- پروتر راهنمایی را اینگونه تعریف می‌کند، راهنمایی نه سازگاری است نه پیشنهاد کردن نه شرطی کردن است و نه کنترل اشخاص، نه هدایت کردن است و نه اینکه مسئولیت شخص دیگری را قبول کردن کاری است که باید در مدارس انجام دهیم.

هفت اصل اساسی مدل پروتر

- 1- شخص برای حل مشکل خود، راهنمایی می‌خواهد و برای این کار همکاری لازم را به عهده می‌گیرد و به جانب هدف-های معنی‌دار سوق داده می‌شود.
  - 2- معمولاً شخصی که راهنمایی می‌شود، کسی است که ابتکار عمل را به دست می‌گیرد و راهنمایی را طلب می‌کند.
  - 3- راهنما باید دلسوز، دوست و فهمیده باشد.
  - 4- راهنما باید با تجربه، پر دانش و خردمند باشد.
  - 5- راهنما باید روشی را به کار برد تا مراجع با فرصت‌های گوناگون و تجارب تازه به بینش لازم دست یابد.
  - 6- شخصی که به سهولت راهنمایی را می‌پذیرد، باید این حق را داشته باشد که بر اساس راهنمایی داده شده، به او اجازه داده شود تا خود تصمیم بگیرد.
  - 7- راهنمایی‌های پیشنهاد شده به فرد یاری می‌کنند تا او بهتر بتواند خود را راهنمایی کند. به عبارت دیگر، راهنمایی معادل با تعلیم و تربیت، به یک سری فعالیت‌ها و کوشش‌های مداوم و منظمی مربوط می‌شود که ضمن آن فرد خود در رهبری خویش دخالت دارد.
- مزایا و معایب: این روش راهنمایی باعث وسعت عمل راهنمایی شد و فرد را در زندگی واقعی و با توجه به تعلیم و تربیت مورد مطالعه قرار داد. این مدل برای نخستین بار سعی کرد تا دستورالعمل: « معلم طفل را آموزش بده، نه موضوع درس » را به گوش دیگران برسد.

مدل‌های بعدی راهنمایی

3- مدل راهنمایی به عنوان توزیع و سازگاری:

- دانشمندانی که این مدل را پیشنهاد کردند این عقیده را داشتند که راهنمایی حد وسطی است، بین برنامه مدرسه و فعالیت‌های زندگی:

الف) توزیع - مشاور سعی می‌کند، به کمک دانش‌آموز برود تا او برای خود هدف‌هایی را از قبیل هدف‌های حرفه‌ای، اجتماعی، شخصی و هنری انتخاب کند.

ب: سازگاری: وقتی که دانش‌آموز نتواند با سازگار ساختن امور مربوط به شناسائی خود اطلاعات به محیطش، که متناسب هدفهای او فراهم آمده‌اند سازگاری برقرار کند، در آن موقع است که مشاور به یاری او می‌شتابد.

- فرضیات اساسی این مدل

1- یاری کردن به دانش‌آموز، برای کسب درجه عالی لیاقت و رضایت از فعالیتها

2- یاری کردن به دانش‌آموز، برای درگیر شدن با فعالیتهای متناسب خارج از مدرسه، به طریقی که این درگیری، در پیشرفت امور اجتماعی مربوط به او مؤثر واقع شود.

3- یاری کردن به دانش‌آموز، تا برای شرکت جستن در فعالیتهای زندگی به تعیین هدفها و برنامه‌های مناسب مبادرت ورزد و برنامه خود را به گونه‌ای طرح بریزد تا آموزش و پرورش که می‌بیند، با هدفهای انتخابی خود او هماهنگ باشد.

4- یاری کردن به دانش‌آموز برای جمع‌آوری اطلاعات لازم در درس.

- مزایا و معایب: یکی از مزایای عمده این روش، این است که دانش‌آموز را تشویق می‌کند تا خود را در محیطی که هست، بشناسد و فرصتهایی که دست آورد تا با حرفها و مشاغل آشنائی حاصل و خود را با آنها سازگار کند.

4- راهنمایی به عنوان یک روند کلینیکی:

راهنمایی به عنوان یک روند کلینیکی، اول بار به وسیله «روایت لس»، «دانولدپترسون» و «ویلیامسون» بوجود آمد. روش کلینیکی، قویاً بر تحقیقات مربوط به اندازه‌گیری و کوششهای روان‌شناسان و کاربردی که غالباً با جنبش راهنمایی آشنایی نداشتند، مبتنی بود.

فرضیات اساسی:

1- اعتراضی بود علیه روشهای فرسوده‌ای که غالباً نقاب راهنمایی به خود زده بودند.

2- درصدد پیدا کردن فنونی بود که به تحلیل جامع فرد نائل آید.

3- شامل وسایل و روشهایی می‌شد که عملاً علاقه‌مربیان، به فردی سازی آموزش و پرورش را تأیید می‌کرد.

4- در این روش، کارهای مربوط به آموزش، توصیه، امور اداری و گروههای کلینیکی که همگی با هم برای کمک به دانش‌آموز تشریک مساعی می‌کنند، از یکدیگر تفکیک می‌شوند.

5- نقش حرفه‌ای مشاوران تربیت‌شده که کارشان کمک به مشکلات سازگاری دانش‌آموزان و دانشجویان است تأکید و مهم شناخته شد.

6- جریان راهنمایی از نظم خاصی پیروی می‌نماید. یعنی به ترتیب تحلیل، ترکیب، تشخیص، پیش‌بینی، مشاور و پیگیری را اجرا می‌کند.

نکته: در این روش روی فنون خارجی و آزمونها تأکید بسیار می‌شود و توجه به فرد کاهش پیدا می‌کند. از ابداعات این روش بوجود آوردن کارت مشخصات دانش‌آموز است که بعدها به صورت پروژه راهنمایی تحصیلی استفاده می‌شود.

5- راهنمایی به عنوان تصمیم‌گیری:

پدید آورندگان این مدل راهنمایی «جونز» و «میرز» بودند در سال 1949 این مدل بوجود آمد.

فرضیات اساسی مشاوره به عنوان تصمیم‌گیری:

جونز و میرز معتقد بودند که پدیده راهنمایی موقعی بوجود می‌آید که مراجع برای تصمیم‌گرفتن در امر اختیار و انتخاب موقعیت‌ها و ناسازگاری‌ها، در طلب کمک باشد. راهنمایی کمکی است که برای انتخابهای عاقلانه، سازگاریها و حل مشکلات به مراجع داده می‌شود. و این در شرایطی است که مشاور از رشد مداوم و توانایی فرد برای خود رهبری اطمینان داشته باشد.

مزایا و معایب: راهنمایی با الگوی تصمیم‌گیری، مستلزم اهمیت یافتن فوق‌العاده فرد در یک جامع دموکراتیک می‌باشد. این مدل معتقد به شرکت دادن فرد در تصمیم‌گیری‌های اجتماعی بوده و برای نیازهای زندگی آینده او شالوده‌ای فراهم می‌سازد.

6- راهنمایی به عنوان یک نظام انتخابی:

راهنمایی به عنوان یک نظام انتخابی را نمی‌توان یک مدل راهنمایی به حساب آورد. نظام انتخابی، یک روش مشاوره است و مفهوم آن این است که از بین منابع و نظام‌های مختلف روش مناسب انتخاب شود. از معتقدان این نظام می‌توان از گراکسلر، استرانگ، اریکسون و ترن را نام برد.

مدل های جدید راهنمایی

7- راهنمایی مبتنی بر رشد:

مفهوم راهنمایی به عنوان جریان رشدی که یاری دادن به دانش آموزان و دانشجویان را در تمام زمینه های حرفه ای - تحصیلی و تجارب شخصی - اجتماعی و نیز در کلیه مراحل زندگی مطمح نظر قرار دارد. از بنیان روش رشدی ویلیامسون لیتل، چپمن و رابرت مسیوسون را می توان نام برد.

-فرضیات اساسی:

1- نیاز به ارزیابی و خودفهمی

2- نیاز به سازگار شدن با خود و انتظارات محیط و واقعیات مربوط به آنها

3- نیاز به راهنمایی، برای آشنا شدن با موقعیت های حال و آینده

4- نیاز به رشد دادن قابلیت های شخصی

از لحاظ فلسفی، راهنمایی رشدی سعی دارد تا فرد به وسیله خودشناسی و کسب آگاهی های گوناگون از محیطی که در آن زندگی می کند، به آشنایی کاملی در مورد ارزش های شخصی و اجتماعی خود نائل آید.

مزایا و معایب:

راهنمایی رشد دارای مفهوم کلی و جامعی است که پشتیبان تمام کارکنان مدرسه و منابع اجتماعی را شامل می شود. راهنمایی رشدی بر این اصول مبتنی است که کلیه افراد در تمامی دوران زندگی خود به راهنمایی نیازمندند، راهنمایی باید جمعی باشد.

8- راهنمایی به عنوان دانش عملی هدفدار:

راهنمایی به عنوان دانش عملی هدفدار، در سال 1962، توسط تایدمن و فیلد پیشنهاد شد.

-فرضیات اساسی:

تایدمن و فیلد راهنمایی را دانش عملی هدفداری که در چهارچوب تعلیم و تربیت قرار دارد، تعریف می کنند.

در این مدل اصطلاح «عمل هدفدار» بیان کننده این طرز فکر است که:

1- رفتار فردی شاگرد تشویق شود.

2- رفتار فردی شاگرد باید، در حرفه راهنمای قابل استفاده عملی باشد.

3- رفتار نباید تصادفی باشد.

مزایا و معایب:

از مزایای این مدل این است که:

1- راهنمای قسمت عملی تعلیم و تربیت است.

2- شأن و مقام یک حرفه را کسب خواهد کرد.

3- مساوی و هم‌شأن آموزش و مدیریت است.

9- راهنمایی به عنوان نوسازی اجتماعی:

این مدل توسط «ادوارد شوبن» پیشنهاد شد. وی معتقد است که راهنمایی علیرغم گسترش عظیمش، کفایت و اهمیت قابل ملاحظه‌ای از خود آشکار نساخته است.

- شوبن معتقد است که راهنمایی ندانسته به تخریب ارزشهای اجتماعی خاصی دست می‌زند. توجه اصلی شوبن به فرآیند «خود کاوشی» و حصول حیات تجربه‌شده، معطوف است.

-فرضیات اساسی:

بسیاری از کارکنان راهنمایی به این طرز فکر گرایش دارند که خود را در رشته معینی متخصص بدانند، مثلاً در آزمون-شناسی، مشاوره، راهنمایی‌های حرفه‌ای و مانند آن.

نکته: وظیفه اصلی راهنمایی تأکید روی رشد فردی است و اینکه به شاگردان کمک کند تا آنها خود، برای بیان شخصیت و فردیت خویش، راههایی را که از لحاظ اجتماعی قبول عام دارند، پیدا کنند.

10- راهنمایی به عنوان رشد شخصی:

این مدل که در اواخر دهه 1960 توسط کریس کهاس پیشنهاد شد، از جانب بانی آن اولین قدم در تشکیل طرحی برای انجام دادن مشاوره در تعلیم و تربیت به شمار رفت.

-فرضیات اساسی:

کهاس چنین اظهار نظر می‌کند که به جز معلمان، سایر حرفه‌های دیگر با بی‌تفاوتی در آموزش و پرورش، پذیرفته می‌شوند، علاوه بر این، حرفه‌های دیگر مانند مشاوران، روان‌سنجان و روان‌شناسان، به گونه‌ای از یکپارچه در روندهای زیربنایی تعلیم و تربیت، شرکت ندارند.

1- تعلیم و تربیت آموزش است.

2- توجه اصلی تعلیم و تربیت فراهم آوردن موقعیتهای آموزش یادگیری است.

3- ارتباط اصلی در تعلیم و تربیت، ارتباط معلم با شاگرد است.

مزایا و معایب:

یکی از مزایای مدل ارائه شده توسط کهاس کوششی است که در جهت تصریح ضرورت راهنمایی، ابراز می‌دارد، این مدل راهنمایی را به عنوان امری بنیانی برای رشد شخصی، تعریف می‌کند.

- هدفهای مشاوره: مشاور در کار راهنمایی دانش‌آموزان و مراجعان خود هدفهایی را به شرح زیر تعقیب می‌کند.

1- هدفهای فوری   2- هدفهای متوسط   3- هدفهای غایی

هدفهای فوری مربوط می‌شود به علل مراجعه فرد به مشاور برای یافتن کمک و راه حل هدفهای متوسط نسبت به هدفهای فوری دید وسیعتر دارند. یعنی مراجعان با مشکلات بیشتر و ناراحتیهای بیشتر به مشاور مراجعه می‌کنند. هدفهای غایی: مشاور بر اساس اعتقادات و فرض او درباره انسان و زندگی مبتنی است و در واقع این هدفها، هدفهای فلسفی می‌باشند.

11- راهنمایی به عنوان مجموعه‌ای از خدمات:

در حال حاضر، این مدل رایج‌ترین مدل راهنمایی در مدارس ابتدایی و متوسطه آمریکا است. این مدل را کنت هویت در سال 1962 تشریح کرد و در برابر اصلاحات و تغییراتی که درباره‌ی وظایف معلمان و مشاوران در سال 1960 پیشنهاد شده بود. بعد از 1960، این مسأله مورد توجه قرار گرفته بود که مشاوران بیشتر باید به امر مشاوره بپردازند و کلمه‌ی راهنمایی حذف شود. هویت مقصر بود که کلمه‌ی راهنمایی باقی بماند و معتقد بود که راهنمایی باید به عنوان کمک وسیع مدرسه به دانش‌آموزان تلقی شود؛ زیرا کلیه کارکنان مدرسه، در برنامه راهنمایی مسئولیت دارند و این کار وظیفه‌ی انحصاری مشاور نیست. در این صورت، ارتباط مشاور تنها با روانشناسی، مددکار اجتماعی و دیگر افراد نظیر آنها محدود نمی‌شود. بلکه مشاور در عمل با سایر کارکنان مدرسه و به خصوص با معلمان روابط همکاری خواهد داشت. به نظر هویت، خدمت مشاوره‌ای زمانی با موفقیت همراه است که هدف‌های آن با هدف‌های تربیتی مدرسه، وحدت و هماهنگی داشته باشد. او نقش معلمان را در راهنمایی، مورد توجه قرار می‌دهد و با این مطالب که آنان سهم جزئی در برنامه‌ی راهنمایی داشته باشند، موافق نیست و آنان را در صف اول متخصصان مدرسه قرار می‌دهد، از جمله محدودیت‌های این روش، آن است که در آن مشاوره کمتر مورد تأکید است و بیشتر از روش‌های مستقیم و توصیه-

کننده استفاده می شود، و به اجرای آزمون، دادن اطلاعات و گردآوری اطلاعات در مورد دانش آموزان توجه بیشتری دارد.

انواع راهنمایی:

نکته _ از لحاظ اجرا شامل فردی و گروهی می باشد. این نوع راهنمایی اختصاص به ارشاد و هدایت یک دانش آموز یا مراجع در جلسه می باشد ولی در راهنمایی گروهی تعداد مراجع بیش از یک نفر یا یک مرجع می باشد.

پرونده تحصیلی و فنون راهنمایی

(1) وظیفه و هدف عمده راهنمایی، شناخت دانش آموز است و شناخت آدمی میسر نیست جز آنکه راهنما با استفاده از وسایل، فنون، روشهای علمی و روانشناسی بتواند حالات، رفتار، خصوصیات و کیفیات روانی دانش آموز را تشخیص دهد. پرونده تحصیلی: پرونده تحصیلی را می توان تاریخچه تحصیلی دانش آموز نامید. پرونده تحصیلی گاه از کودکی شروع می شود و تا پایان تحصیل ادامه دارد.

(2) شکل و فرم پرونده تحصیلی: پرونده تحصیلی- تربیتی شامل مشخصات فردی و خانوادگی دانش آموزان، اولویتها والدین و دانش آموزان، علاقمندی دانش آموزان نسبت به رشته یا رشته های خاص، مشخصات مدارس راهنمایی و ابتدایی و ویژگیهای دانش آموز، استعداد و علایق دانش آموز می باشد.

(3) نکات لازم در پرونده تحصیلی: پرونده تحصیلی باید وسیله سودمندی مؤثری در راه شناخت دانش آموز باشد. از آنجا که دانش آموز دائماً در تغییر و تحول است و رشد بدنی و روانی و اطلاعاتی و معلومات وی روزبه روز افزون می شود، پرونده تحصیلی باید آئینه صادق این تحولات و تغییرات باشد. در پرونده تحصیلی باید از درج اطلاعات آماری پیچیده و یا علائم اختصاری خودداری شود. پرونده تحصیلی فقط باید در اختیار راهنما یا مشاور مدرسه و یا اشخاص ذی صلاح دیگر گذاشته شود.

(4) محتویات پرونده تحصیلی: محتویات پرونده تحصیلی باید دانش آموز، کیفیت روابط او با دوستان و همکلاسان و با پدر و مادر و معلمان، تعادل روانی، قدرت تفکر و اندیشه، عقاید، غیبتها، سرگرمیها و رفتار و ارزشهای وی را حتی المقدور منعکس کند. در پرونده تحصیلی بهتر است تغییرات افکار، عقاید، تمایلات و رغبتها، رفتار، نظر معلمان و یادداشتهای اولیای مدرسه و نتیجه مصاحبه ها و یا وقایع تحصیلی او درج و منعکس گردد.

(5) طریق استفاده از پرونده تحصیلی: استفاده مطلوب از پرونده تحصیلی هنگامی میسر است که استفاده‌کننده از علل رفتار آدمی و اصول روان‌شناسی و طریق تعبیر و تفسیر اطلاعات خصوصاً تستها و نیمرخهای آزمونها اطلاع کافی داشته باشد.

نکته- پرونده تحصیلی اساس راهنمایی و مشاوره و کمک به دانش‌آموز و اولین منبع شناخت و مطالعه سرگذشت و تاریخچه زندگی اوست.

(6) مشخصات یک پرونده تحصیلی خوب:

- 1- از آغاز تحصیل شروع و تا پایان تحصیل ادامه یابد.
- 2- پرونده تحصیلی باید با رعایت هدفهای تحصیلی و کیفیات برنامه و خصوصیات دانش‌آموز تهیه شود.
- 3- در تنظیم مطالب پرونده باید نظم و ترتیب و سادگی رعایت گردد.
- 4- در تنظیم مطالب باید از درج اطلاعات مکرر خودداری شود.
- 5- در مطالب پرونده بر اساس ارزشیابی برنامه تحصیلی و روش تدریس و استفاده از وسایل و فنون جدید، گاه‌به‌گاه باید تجدید نظر به عمل آید.
- 6- برای تکمیل مندرجات پرونده مشاوره‌ای، باید حداقل کار دفتری لازم باشد.
- 7- برای پرونده تحصیلی باید راهنمای استفاده از پرونده مندرجات تهیه و ضمیمه آن گردد.

فصل دوم: «فنون راهنمایی و مشاوره»

از اوایل قرن 20 مشاوره و راهنمایی شروع به رشد و توسعه کرد. وقتی متوجه شدند که آنقدر روی تکنولوژی تکیه شده و هویت اصلی فرد از بین رفته است، راهنمایی شروع به توسعه کرد. ابتدا پارسونز با راهنمایی شغلی شروع کرد که چه شغلی را انتخاب بکند که با استعدادشان یکی باشد بعد به این فکر افتادند که دانش آموز محور قرار بگیرد. و باید فردی باشد که آنها را محور قرار دهد. پس باید مشاوره باشد که روی تک تک دانش آموزان کار بکند.

تعریف راهنمایی

عبارت است از جریان یاری به فرد، تا خویشتن و جهان خارج خود را بشناسد. از چند بعد می شود مشاور را مورد بررسی قرار داد. یکی از بعد تئوریک، تا قبل از فروپاشی شوروی دو تا تئوری در کنار هم قرار داشتند. یک تئوری فردگرایی و دیگر جمع گرایی. در فردگرایی فرد مهم است، به فرد باید توجه شود.. اما در جمع گرایی جامعه باید رشد بکند. اما در هردو یعنی جمع گرایی و فرد گرایی تکیه شان روی فرد است. اما مشاوره بیشتر تأکید و تکیه شان روی فرد است.

در تعریف راهنمایی به 3 مفهوم باید دقت کرد:

(1) مفهوم تئوری

(2) مفهوم خودشناسی: یعنی آگاهی پیدا کردن به تمام ظرفیتها و قابلیتها و استعدادها

(3) مفهوم خدمات: یعنی اینکه در راهنمایی برای کمک به خودشناسی فرد از روشها و تکنیکهایی استفاده می شود که به کاربردن آنها مفهوم خدمات را دربردارد.

خدمات - خدمات شناختی، جمع آوری اطلاعات، تحلیل و به کاربردن اطلاعات خدمت مشاوره ای - خدمت پیگیری وقتی اطلاعات را جمع آوری کردیم از ابزارهایی استفاده می کنیم برای اینکه فرد خودش را بشناسد خانواده اش و محیط اطرافش را بشناسد دومین مفهوم خدمات اطلاعاتی، یعنی اطلاعات زیادی را چه از نظر حرفه ای در اختیار فرد قرار بدهیم تا بتواند شغلش را به خوبی انتخاب بکند.

خدمت دیگری که مهم ترین بعد خدمات است خدمات مشاوره ای است یعنی اینکه در واقع بتواند برای مشکلاتی که دارد راه حل پیدا کند. در واقع مشاوره قلب راهنمایی است. از تمام خدمات خدمت مشاوره ای اصل است که فرد بتواند راه حل پیدا بکند بتواند در تصمیم گیری هایش بهترین تصمیم را بگیرد.

دانش‌آموز به نوعی کمک می‌شود در انتخاب رشته یا حرفه. ارزش مشاوره برای اینکه بهتر درک بکنیم باید تعلیم و تربیت و یادگیری را بشناسیم.

تعریف یادگیری: تغییرات نسبتاً پایداری که در رفتار بالقوه فرد در اثر تجربه و تکرار بوجود می‌آید ولی ناشی از رشد نمی‌باشد.

یادگیری دو بعد دارد= 1- بعد ارائه اطلاعات جدید که معمولاً توسط فرد دیگری صورت می‌گیرد، مثل معلم.

بعد دوم: کشف معنا و مفهوم

در کشور ما دانش‌آموز فرصت برای تجزیه و تحلیل پیدا نمی‌کند. چرا این‌طور است؟ برای اینکه درس محور قرار گرفته، نه دانش‌آموز. در نظام پیشرفته به صورت تئوری خوانده‌اند و هیچ نپرسیده‌اند که این کلاسها به چه درد می‌خورد یکی از کارهای مشاوره ایجاد احساس نیاز می‌باشد که خود احساس بکند به این مطلب نیاز دارد. کار مشاوره پیوند عاطفی بین معلم و دانش‌آموز است. معلمی که دانش‌آموز را دوست داشته باشد درسش را بهتر می‌دهد این روابط عاطفی خیلی بااهمیت است. یکی از راه‌های دیگر بوجود آوردن یک طرز تلقی مثبت است، یک بحث در روان‌شناسی بنام خودپنداره، یعنی هر فردی مجموعاً یک طرز تلقی از خود دارد. اگر این طرز تلقی مثبت باشد، فرد موفق‌تر است اگر منفی باشد فرد شکست‌خورده است. خود این طرز تلقی موجب موفقیتش می‌شود. من یک دانش‌آموز زرنگ هستم یا تنبل - چرا طرز تلقی یک دانش‌آموز از خودش مثبت و یا منفی است؟ دانش‌آموزی تلاش بکند موفق می‌شود و موفقیت باعث طرز تلقی مثبت می‌شود. دانش‌آموزی که تلاش نکند موفق نمی‌شود شکست باعث طرز تلقی منفی می‌شود.

- چهار عامل در بوجود آمدن طرز تلقی نقش دارد: (1) نگرش والدین نسبت به خودشان (2) نگرش والدین نسبت به

دانش‌آموزان (3) دوستان نسبت به بچه‌ها (4) معلمین مطمئن نسبت به بچه‌ها

1- نگرش والدین نسبت به خودشان= تمام طرز تلقی که والدین نسبت به خودشان دارند به بچه‌ها منتقل می‌شود چون بچه‌ها خود را همانند والدین می‌کنند چون از مکانیزم همانندسازی استفاده می‌کنند. و مشاوره میتواند در این مورد نقش داشته باشد.

2- نگرش والدین نسبت به بچه‌ها= به بچه‌اش چطور نگاه کند، مثلاً بگوید که دخترم تو چقدر بااستعداد هستی و غیره یعنی مثبتهایش را دیدن، مهم این است که انسان باورش شود و موفقیتها در این باورهاست.

3- دوستان نسبت به بچه‌ها= چه طرز تلقی از همدیگر دارید.

4- نگرش معلمین نسبت به بچه‌ها = معلمی که دانش‌آموزانش را تشویق می‌کند باعث طرز تلقی مثبت در دانش‌آموزان می‌شود.

هماهنگی در این طرز تلقی‌ها = شکل‌گیری هرچه بهتر شخصیت. ناهماهنگی = تعرض که در صورت ادامه یافتن باعث می‌شود فرد که به سن بلوغ می‌رسد زمانی که فرد هویت خودش را بدست می‌آورد، زشت یا زیبا است خودش را نمی‌تواند بپذیرد برای اینکه برخوردهای ناهماهنگ داشته، مشاور بسیار می‌تواند نقش داشته باشد در اینکه اینها را کمک کند تا این روابط را تصحیح کند.

تعریف مشاوره: بحث و بررسی عمیق مشکلاتی که فرد با آنها مواجه است و معمولاً فرد پس از گفتگو با مشاوره به کشف راه‌حلی برای مشکلاتش موفق می‌شود. این مشاوره در واقع یکی از فعالیت‌هایی است که راهنما می‌دهد.

راهنمایی: جریان یاری دادن فرد است برای حل مشکلاتش و شناختن جهان اطراف خود

- انواع راهنمایی از لحاظ موضوع:

- انواع راهنمایی

1- راهنمایی تحصیلی

2- راهنمایی حرفه‌ای

3- راهنمایی شخصی

4- راهنمایی بهداشتی

1- راهنمایی تحصیلی: این راهنمایی در انتخاب رشته - موفقیت در رشته تحصیلی و دیگر زمینه‌ها می‌تواند صورت گیرد.

2- راهنمایی حرفه‌ای: فرد را مطابق علایق، استعداد و تجربیات و ظرفیت راهنمایی می‌کند.

ایجاد یک نوع آشنایی با کارها و حرفه‌های مختلف نیز جزء این نوع راهنمایی می‌باشد.

3- راهنمایی شخصی: بیشتر مسائل عاطفی، سازشی و روانی شخص را در نظر می‌گیرد. در مورد مسائل عاطفی در بعضی

از موارد ارجاع به شخص متخصص را جایز می‌داند مثلاً مشکلات مرضی و اختلالات روانی، و سعی در اینکه علل

ناسازگاری بعضی دانش‌آموزان را کشف کند و همچنین برای ارجاع آنها به مراکز مشاوره اطلاعاتی می‌دهد.

- انواع راهنمایی از لحاظ اجزا

راهنمایی فردی: یک فرد موردنظر می‌باشد. بعضی طرفداران این راهنمایی می‌گویند که خوب است چون بعضی‌ها ترس از صحبت کردن در جمع دارند و همچنین محرمانه بودن بعضی مسائل و مسائل رازداری. راهنمای گروهی: اطلاعات گروهی مثلاً در مورد راهنمای شغلی. طرفداران این راهنمایی می‌گویند که به علت کمبود مشاوره و کمبود وقت این نوع راهنمایی خوب است.

فنون راهنمایی

متون راهنمایی انواع مختلفی دارد که هر یک در جای خود دارای اهمیت است نکته‌ی مهم آن است که در مشاوره از همه‌ی فنون باید استفاده کرد و اطلاعات به دست آمده با هم مقایسه شوند تا نتایج معتبرتری و مطمئنی به دست آید. فنون مذکور از لحاظ نتیجه بدست آمده، به دو گروه تقسیم می‌شوند: فنونی که نتایج آنها عینی است و شامل آزمون-های تراز شده هستند، و فنونی که نتایج آنها کم و بیش ذهنی است: نکته‌ی مهم این است که در مشاوره و راهنمایی، باید از تکنیک‌های عینی و ذهنی هر دو، استفاده کرد.

مهمترین فنون راهنمایی عبارتند از:

1- مشاهده

2- واقعه نویسی

3- مقیاس درجه بندی رفتار

4- پرسشنامه

5- شرح حال نویسی

6- فهرست مطابقه (چک لیست)

7- گروه سنجی (سوسیومتری)

8- آزمون (تست)

9- مصاحبه

مشاهده، واقعه نویسی، مقیاس درجه بندی، از فنون راهنمایی هستند که معمولاً بوسیله معلم انجام می‌گیرند؛ به همین دلیل، لازم است مشاور معلمان را با این فنون آشنا سازد و با توجه به آنکه فنون مذکور، پایه و اساس شناخت دانش‌آموز

هستند، اهمیت این فنون را به آنان گوشزد کرد. در فنون مشاهده، واقعه نویسی، مقیاس‌های درجه بندی، تهیه گزارش و تنظیم فرم‌ها غالباً بر عهده معلم است و تفسیر و تجزیه و تحلیل گزارش‌ها را مشاور انجام می‌دهد.

1- مشاهده

مشاهده، از مهمترین فنون شناخت کودک و پایه‌ی روش‌های ارزیابی غیرتستی به شمار می‌آید. از این راه معلمان و مشاوران، می‌توانند علایق، خصوصیات شخصی و رفتاری دانش آموز را درک کنند و استعداد‌های ویژه‌ی او را دریابند. مشاهده دقیق رفتار دانش آموزان از وظایف مهم معلم است کسب مهارت در این زمینه به تعویق احتیاج دارد، و باید دانش‌آموزان را در شرایط طبیعی مختل، مورد مشاهده قرار داد.

موقعیت، زمان، محل مشاهده مهم است. رفتار دانش آموزی که تنها است، با دانش آموزی که در گروه فعالیت دارد متفاوت است. همچنین رفتار دانش آموز در کلاس، با رفتار وی در کوچه تفاوت دارد. از این نظر باید دانش آموزان را در ساعت‌های متفاوت روز و در موقعیت‌ها و محل‌های مختلف، مورد مشاهده قرار داد، و نتایج مشاهدات، نمونه‌ی کاملی از رفتار آنها را مشخص سازد.

لازمه‌ی مشاهده، طرح ریزی و فکر منظم است و باید براساس اصول مشخص و روش‌های معینی انجام گیرد و این کار، از هر معلم متوسط، تازه کار و تعلیم ندیده ساخته نیست.

اصول و روش‌های مشاهده

1- مشاهده باید به صورت دقیق و عمیق انجام پذیرد و از ثبت مشاهدات در حین وقوع رفتارها اجتناب شود. در جریان مشاهده، باید رفتارهای دانش آموز را در نظر گرفت و به خاطر سپرد و پس از پایان مشاهده، آنها را یادداشت کرد.

2- ثبت مشاهدات در حین وقوع رفتار، زمانی مجاز است که معلم یا مشاور در حالت خارج از درس دادن یا شرکت در فعالیت‌های دانش آموز، در گوشه‌ای دور از چشم دانش آموز بنشیند و رفتار وی را مشاهده و یادداشت کند.

3- لازم است هدف مشاهده از قبل روشن شود. مثلاً اگر منظور، شناخت خصوصیات شخصی و رفتاری دانش آموز باشد باید این خصوصیات کاملاً تعریف شوند.

4- در هر وهله، فقط رفتار یک دانش آموز را باید مشاهده کرد؛ زیرا مشاهده گروهی از رفتارها، از دقت مشاهده می‌کاهد.

4- انجام مشاهده در وهله‌های کوتاه و به دفعات زیاد ما را بیشتر از مشاهدات طولانی و با فاصله زیاد در شناخت واقعی

دانش آموز کمک می‌کند.

مشکلات مشاهده

- 1- معمولاً مشاهدات بطور عینی و به همان صورتی که رخ داده است، گزارش نمی‌شود و عقاید و برداشت‌های شخصی مشاهده کننده، در توصیف رفتار دانش آموز اثر می‌گذارد.
- 2- چون انجام دادن مشاهده به نحوی که نمونه کاملی که رفتار دانش آموز را نشان دهد، مستلزم صرف وقت و دقت و مهارت است، ممکن است معلمان تازه کار در این زمینه با انجام دادن یکی از دو مشاهده رفتار دانش آموزان را توصیف کنند.
- 3- با توجه به اینکه معمولاً افراد، دنیای دیگران را از دریچه چشم خود می‌بینند ممکن است مشاهده کننده، مشاهدات را مطابق انتظارات و تمایلات خود درک و تعبیر کند و از واقعیت دور شود.
- 4- ممکن است مشاهده شوند، محل مشاهده را ترک کند و ادامه مشاهده را غیرممکن سازد.

2- واقعه نویسی

گلیفورد و کنت مویت 1959 در کتاب تست در راهنمایی واقعه نویسی را چنین تعریف کرده اند:

«واقعه نویسی عبارت است از توصیف عینی رفتار دانش آموز در یک موقعیت محیطی خاص، تفسیری از رفتار بوسیله‌ی مشاهده‌کننده‌ای که آن را ثبت کرده است و توصیه ای برای انجام عمل در آینده مبتنی بر واقعه و تفسیر آن. بنابراین، در عمل مشاهده به واقعه نویسی منتهی می‌شود. واقعه نویسی از سال 1940 به عنوان یکی از تکنیک های شناخت دانش آموز مورد توجه قرار گرفته است.

نکاتی که باید در واقعه نویسی رعایت شود:

- 1- واقعه نویسی باید از مشاهداتی به عمل آید که به نظر مشاهده کننده، مهم و معنادار باشد.
- 2- واقعه نویسی، به خصوص در مدارس ابتدایی که معلم فرصت این کار را دارد، باید در مورد همه ی دانش آموزان انجام شود و در مدارس متوسطه و دوره راهنمایی تحصیلی نیز واقعه نویسی باید در مورد منتخبی از دانش آموزان که ضرورت بیشتری دارد، همراه شود.
- 3- در ثبت وقایع، نباید تنها جنبه های منفی و نامطلوب رفتار دانش آموز مورد نظر قرار گیرد، بلکه جنبه های مثبت و مطلوب نیز باید در واقعه نویسی مورد توجه قرار گیرد.
- 4- در واقعه نویسی ممکن است به جای مطالعه درباره رفتار کلی دانش آموز، توجه به جنبه های خاص این رفتار دانش

آموز، مانند اعتقاد به نفس یا میزان همکاری وی، موردنظر باشد.

5- بهتر است ثبت وقایع پس از پایان مشاهده همثلاً در رنگ های تفریح یا اوقات فراغت انجام گیرد.

نتایج و فوائد واقعه نویسی

چنانچه در واقعه نویسی، نکات لازم رعایت شود، در شناخت و راهنمایی دانش آموز نقش مهمی ایفا می کند. معمولاً معلم به علت تماس زیادی که با دانش آموز دارد، به مشاهده رفتار آنها و واقعه نویسی مبادرت می ورزد و مشاور، اطلاعاتی را که به این ترتیب از طریق معلم به دست می آورد. در مشاوره و راهنمایی دانش آموز مورد استفاده قرار می دهد. بدیهی است که در این مورد، تنها آموذگی و همکاری معلمان شرط موفقیت است.

مهمترین کاربردها و فوائد واقعه نویسی را می توان به شرح زیر برشمرد:

1- اطلاعاتی که از واقعه نویسی های متعدد به دست می آید، به کارکنان راهنمایی در شناخت شخصیت دانش آموز کمک می کند.

2- واقعه نویسی، معلم را از صرف آموزش دروس یا توجه به گروه دانش آموزان، به بررسی رفتار فردی آنها متمایل می سازد.

3- گاهی اوقات می توان اطلاعاتی را که از واقعه نویسی به دست می آید، در اختیار دانش آموز قرار داد تا وی نسبت به ارزیابی خود، آگاهی بیشتری کسب کند.

4- واقعه نویسی معلم را به استفاده از سوابق دانش آموزان، افزودن به آنها، به بررسی مسائل و مشکلات آنها راغب می سازد.

5- با اطلاعات به دست آمده از مجموعه ی وقایع ثبت شده، می توان به گونه ای منطبق با نیازهای دانش آموزان به تنظیم و تعبیر برنامه های آموزشی اقدام کرد.

محدودیت های واقعه نویسی

1- چون پایه ی واقعه نویسی، مشاهده دقیق است و به علاوه ثبت واقعه به صورت عینی و خالی از هر گونه دخالت شخصی و تعبیر و تفسیر ضمنی، نهایت اهمیت را دارد، عدم دقت کافی در هر یک از دو مورد، موجب کسب اطلاعاتی غیرواقعی درباره ی دانش آموز می شود که در نهایت ممکن است حتی زیان آور هم باشد.

2- چنانچه واقعه، بدون ذکر موقعیت، ثبت شود، اطلاع حاصل در زمینه ی رفتار دانش آموز بدون توجه به علل و شرایط،

ممکن است باعث اقدامات گمراه کننده‌ای باشد.

- 3- ثبت وقایع روی داده یا درج رفتارهایی منفی در پرونده‌ی تحصیلی که ممکن است رفتارهای واقعی دانش آموز نباشد، موجب قضاوت نادرست درباره‌ی وی و احتمالاً زبان‌های آموزشی و تربیتی می‌شود.
- 4- عدم رعایت هر یک از نکات لازم در واقعه نویسی که ذکر آن گذشت، از جهاتی زیان آور است.

3- مقیاس‌های درجه بندی

یکی از فنون ساخت دانش آموز که متکی بر مشاهده است، استفاده از مقیاس درجه بندی است. در مقیاس درجه‌بندی، خصوصیات رفتاری مشاهده شده در فرد مورد قضاوت قرار می‌گیرد و تعیین می‌شود که این ویژگی‌ها چگونه و به چه میزان در وی وجود دارد. این روش بیشتر در مورد ویژگی‌های مورد استفاده قرار می‌گیرد که تشخیص آنها از طریق رفتارهای محسوس امکان پذیر باشد. بنابراین مشاهده به واقعه نویسی و سرانجام به مقیاس درجه بندی منتهی می‌شود. در حال حاضر، مقیاس درجه بندی نه تنها در راهنمایی و تعلیم و تربیت، بلکه در ارتش، امور استخدامی و ارتقای کارمندان، و امور صنعتی نیز جایگاه مهمی دارد.

نکاتی که در تهیه و کاربرد مقیاس درجه بندی باید رعایت شود:

اگر تهیه و تنظیم مقیاس درجه بندی، منطبق با اصول علمی صورت گیرد و مقیاس درجه بندی، به وسیله‌ی معلمان مختلف و براساس مشاهدات دقیق تنظیم شود و سپس از مجموع آنها نتیجه گیری شود، در شناخت دانش آموز بسیار مفید واقع می‌شود.

پاره‌ای از نکاتی که در مقیاس درجه بندی باید رعایت شود به شرح زیر است:

- 1- ویژگی‌هایی که در مقیاس درجه بندی منظور می‌شود باید کاملاً تعریف شود تا برای کلیه‌ی افرادی که بخواهند در مورد این ویژگی‌ها در دانش آموز اظهار کنند، معنا و مفهومی یکسان داشته باشند.
- 2- مقیاس درجه بندی معمولاً در مورد خصوصیات رفتاری و ارزیابی شخصیت دانش آموز، و در مورد رفتارهای محسوس و قابل مشاهده به کار می‌رود.
- 3- درجات مقیاس درجه بندی باید تعریف شود معمولاً مقیاس‌های درجه بندی به صورت پنج درجه‌ای تنظیم می‌شوند؛ زیرا تعداد درجات بیشتر، اظهار نظر را مشکل می‌کند و درجات کمتر، مثلاً سه درجه‌ای از دقت عمل کاسته می‌شود.
- 4- مقیاس درجه بندی در مورد دانش آموز، همیشه بوسیله‌ی معلم یا افراد دیگر انجام نمی‌شود. گاهی اوقات می‌توان از

دانش آموز خواست که در مورد خصوصیات خویش، به اظهارنظر بپردازد و رفتارش را روی یک مقیاس درجه بندی کند. 5- با اینکه خصوصیتی که در مقیاس درجه بندی منظور می‌شود، از قبیل همکاری، اعتماد به نفس، صداقت، رهبری و ... اغلب کیفی هستند، با این حال در مقیاس درجه بندی که معلمان یا مشاوران، درجه هر ویژگی را در مقیاس مشخص می‌کنند این ویژگی‌ها به صورت کمی در می‌آیند به همین دلیل لازم است در تعیین درجه‌های موردنظر دقت کامل به عمل آید.

شکل های مختلف مقیاس درجه بندی

مقیاس درجه بندی از نظر کلی به دو دسته تقسیم می‌شود:

1- مقیاس با درجاتی به صورت «عالی»، «خوب»، «متوسط»، «بد»، «خیلی بد» درجه بندی می‌شود. در این شکل، اظهارنظر کننده، در مورد هر رفتار دانش آموز موردنظر، درجه موردنظرش را علامت می‌زند. البته عیب این روش این است که مفاهیم درجات مبهم هستند و برای اظهارنظرکنندگان مختلف معانی متفاوتی دارند و تا حد امکان نباید این شکل از درجه بندی را بکار برد.

خوب	عالی	خصوصیات
		همکاری
		پشتکار
		صبر

2- در نوع دیگر مقیاس درجه بندی، درجات هر خصوصیت تعریف می‌شود. این نوع درجه بندی، خود دارای اشکال مختلفی به شرح زیر است:

1- مقیاس درجه بندی جدولی

2- مقیاس درجه بندی نموداری

3- مقیاس درجه بندی توصیفی

4- مقیاس درجه بندی مبتنی بر نمره گذاری

5- مقیاس درجه بندی مقایسه‌ای

خطاهای درجه بندی رفتار

- 1- خطای هاله‌ای: در خطای هاله‌ای، درجه بندی کننده تحت تأثیر یک خصوصیت، خصوصیات دیگر فرد را درجه بندی می‌کند. به عنوان مثال، معلم ریاضی ممکن است دانش آموزی را که در درس ریاضی قوی است، از نظر خصوصیات شخصیتی نیز در درجات بالا قرار دهد برای جلوگیری از خطای هاله‌ای، استفاده از روش مقایسه‌ای مفید است.
- 2- خطای گرایش به مرکز: در این خطا، فرد درجه بندی کننده به علت گرایش به حد وسط، دانش آموزان را بیشتر در حد متوسط، درجه بندی می‌کند.
- 3- خطای نرمش و ارفاق: این احتمال وجود دارد که درجه بندی کننده‌ای، افراد را که درجه بندی می‌کند با نظر ارفاق بالاتر از حد لازم قرار دهد در این مورد توصیه می‌شود که برای جلوگیری از خطا، مقیاسی که بهتر می‌شود، دارای یک درجه‌ی نامطلوب و تعدادی درجه‌ی مطلوب باشد.
- 4- خطای تعصب شخصی: زمانی که درجه بندی کننده به علت تعصبات شخصی، فرد مورد بررسی را خیلی بالا یا خیلی پایین درجه بندی کند. خطای تعصب شخصی مطرح می‌شود.
- 5- خطای تقریب: هرگاه در مقیاس درجه بندی رفتار، فواصل درجات کم باشد، ممکن است فرد درجه بندی کننده به تقریب متوسط می‌شود و یکی از درجات را علامت بزند. برای جلوگیری از این خطا، بهتر است فواصل درجات، خیلی کم در نظر گرفته نشود.
- 6- خطای تناقض: خطای تناقض زمانی پیش می‌آید که درجه بندی کننده، رفتار فرد موردنظر را در جهت مخالف تصورات شخصی خود درجه بندی کند. مثلاً کسی که به وقت شناسی اهمیت می‌دهد، ممکن است دانش آموزی را که دیر به کلاس می‌آید، به لحاظ رعایت مقررات، در درجات پایین قرار دهد.
- 7- خطای منطقی یا کلامی: هرگاه خطای درجه بندی، به تفاوت معنا و مفهوم کلمات و خصوصیات مربوط می‌شود، خطای انجام شده خطای منطقی یا کلامی نامیده می‌شود. مثلاً اگر در نظر معلم مفهوم «با انضباط» و «ساکت» یکی باشند در این صورت معلم دانش آموز ساکت را به لحاظ انضباط در درجه‌ی بالاتری قرار می‌دهد.

4- پرسشنامه

یکی از شیوه‌های رایج که به منظور گردآوری اطلاعات انجام می‌شود، روش پرسشنامه است. در پرسشنامه سؤال‌هایی مطرح می‌شود و از دانش آموز خواسته می‌شود به پاسخ گویی بپردازد یا اینکه از بین پاسخ‌های پیشنهاد شده، گزینه‌ی

موردنظر خود را مشخص کند. از طریق پرسشنامه معمولاً اطلاعاتی در زمینه‌ی امور خانوادگی، محیط زندگی، بهداشت، فعالیت‌ها، صرف اوقات فراغت و مانند آنها به دست می‌آید پرسشنامه، بهترین وسیله برای جمع‌آوری اطلاعات فوری است و در مورد دانش آموزان تازه وارد، یا به منظور تکمیل اطلاعات موجود به کار می‌رود.

نکاتی که در تهیه‌ی پرسشنامه باید رعایت شود:

1- قبل از تهیه‌ی پرسشنامه باید هدف پرسشنامه و اینکه چه اطلاعاتی موردنیاز است، و پرسشنامه روی چه کسانی اجرا و بوسیله‌ی چه کسانی تجزیه و تحلیل می‌شود، مشخص شود.

2- در تهیه‌ی پرسشنامه، موضوع مورد تحقیق و مطالب مطرح شده باید محدود باشد و به خوبی مشخص شود.

3- آزمایش اولیه روی تعداد معدودی اجرا می‌شود ولی گاهی ممکن است لازم باشد که عده‌ی زیادی در آزمایش اولیه شرکت کنند تا اطمینان حاصل شود که افراد گروه‌های مختلف، از قبیل افراد باسواد، کم سواد و افرادی با دیدگاه‌های مختلف سؤال‌ها را به گونه‌ای یکسان درک می‌کنند.

4- بر مبنای نتیجه‌ی آزمایش اولیه، باید پرسش‌های مناسب انتخاب شوند یا آنکه سؤال‌های جدیدی به پرسشنامه اضافه شود.

5- در پرسشنامه به هیچ وجه نباید پرسش‌های تکراری آورده شود.

6- در سؤال‌ها تا حد امکان از به کار بردن کلماتی که بار عاطفی دارند خودداری شود.

7- پرسشنامه باید با توضیحات کافی همراه باشد و اطلاعات لازم را در مورد چگونگی پاسخ‌دهی و حدود موضوعی، و تعداد سؤال‌ها را در برداشته باشد.

8- در تهیه‌ی پرسشنامه، باید به هزینه و امکانات اجرایی توجه شود.

9- چنانچه پاسخ دادن به پرسشنامه، بیش از 20 تا 30 دقیقه از وقت پاسخ‌دهنده را بگیرد، احتمال دارد دقت پاسخ‌دهنده در تکمیل پرسشنامه، کاهش یابد.

10- تا حد امکان باید از جملات طولانی پرهیز شود.

اشکال مختلف پرسشنامه

پرسشنامه معمولاً به چهار صورت تهیه می‌شود:

1- پرسشنامه باز پاسخ: در این پرسشنامه، سؤال‌هایی طرح می‌شود و از دانش آموز خواسته می‌شود که جواب آنها را بنویسد.

2- پرسشنامه کامل کردنی: در این پرسشنامه، عبارت هایی ناقص نوشته می شود و از فرد خواسته می شود آنها را تکمیل کند.

3- پرسشنامه پاسخ بسته: در این پرسشنامه، هر سؤال به همراه چند پاسخ به فرد داده می شود. وی باید از بین پاسخ های داده شده، یک یا چند تا را انتخاب کند.

4- پرسشنامه ی ترکیبی: گاه پرسشنامه طوری تهیه می شود که سؤال های آن، ترکیبی از پرسش های باز و بسته و بصورت های مختلف باشد.

5- شرح حال نویسی

یکی از فنونی که می تواند به ما در مطالعه زندگی و شناخت بهتر فرد کمک کند، شرح حال نویسی است. شرح حال گزارشی است که فرد به طور کتبی درباره ی زندگی خود می دهد. این گزارش ممکن است مربوط به گذشته، حال، یا آینده باشد؛ درباره گذشته مانند تجربیات دوران طفولیت یا دوران دبستان، در مورد حال مانند مطالبی مربوط به علایق و خصوصیات خود، در مورد آینده مانند طرح ریزی هایی مربوط به شغل و چگونگی کسب درآمد و گذراندن زندگی. یکی از ویژگی های سودمند شرح حال نویسی آن است که فرد در مورد خود به تفکر و بررسی می پردازد و توانایی های بیشتری در خودشناسی به دست می آورد. در عین حال، اطلاعاتی که از طریق شرح حال نویسی به دست می آید، می تواند بهتر از سایر فنون، به ما در شناخت حالت های عاطفی، نگرش ها و سایر خصوصیات شخصی دانش آموز کمک کند. در شرح حال نویسی ها، دانش آموزان مطالبی در مورد وضع فرهنگی، اجتماعی، خانوادگی یا خاطرات خود از مدرسه می نویسند. گاهی اوقات، دانش آموزان به نوشتن نامه هایی به مشاوران خود می پردازند و در این نامه ها درباره ی خود مطالبی مطرح می سازند این گونه نامه ها را می توان یک نوع شرح حال نویسی محسوب کرد.

انواع شرح حال نویسی

شرح حال نویسی دو نوع است: کنترل شده و آزاد

شرح حال نویسی آزاد

در شرح حال نویسی آزاد، از فرد خواسته می شود که هر چه می خواهد، درباره ی خود بنویسد. چون در این نوع شرح حال نویسی می توان درباره ی جنبه های نهانی شخصیت دانش آموز اطلاعاتی به دست آورد، کاربرد آن در مشاوره، مفیدتر است.

شرح حال نویسی کنترل شده و محدود: دانش آموز در برابر سؤالات یا موضوعات مشخص شده و تعیین شده درباره‌ی خود پاسخ می‌دهد. این نوع شرح حال نویسی برای دانش آموزانی که از نظر نویسندگی و تحریر مطلب ضعیف هستند مفید است. در شرح حال نویسی کنترل شده بهتر می‌توان اطلاعات موردنیاز در مشاوره را به دست آورد.

نکاتی که در شرح حال نویسی باید رعایت شود:

- 1- برای دانش آموز باید روشن شود که گرفتن شرح حال وی، صرفاً برای مشاوره است و محفوظ و محرمانه باقی می‌ماند.
- 2- بدون مقدمه و علت، نباید از دانش آموز شرح حال خواست.
- 3- شرح حال نباید به عنوان موضوع انشاء داده شود، زیرا غرض، اندیشیدن دانش آموز درباره‌ی خود و شناخت او است، نه ارزیابی او از نظر نویسندگی و سبک نگارش.
- 4- شرح حال باید به صورتی انجام شود که دانش آموز وادار شود درباره‌ی خود فکر کنند.
- 5- باید موقعیتی فراهم شود که در دانش آموز، انگیزه و محرک برای نوشتن شرح حال ایجاد شود.
- 6- طول شرح حال با توجه به عوامل مختلفی نظیر قدرت نویسندگی و میزان انگیزه و نیاز دانش آموز به کمک، متفاوت است. حجم شرح حال می‌تواند از چند سکه تا چند جلد باشد ولی به طور معمول پیشنهاد شده است که طول شرح حال از 200 تا 5000 کلمه باشد.

6- فهرست مطابقه (چک لیست)

یکی از فنون شناخت افراد، فهرست مطابقه است. در فهرست مطابقه، فهرستی از ویژگی‌های رفتاری، در اختیار فرد گذاشته و از وی خواسته می‌شود آنها را یکی یکی بررسی کند و به یکی از دو صورت زیر عمل کند:

- 1- در کنار هر یک از ویژگی‌های رفتاری که در وی وجود دارد، علامت بزند.
  - 2- در مورد هر یک از ویژگی‌های رفتاری، وجود یا عدم وجود آن را در خود با زدن علامت (+) مشخص کند.
- در فهرست مطابقه، فرد تنها به بررسی رفتارهای مطرح شده و علامت زدن می‌پردازد، در حالی که در پرسشنامه، شرح حال نویسی و واقعه نویسی، معمولاً پاسخ را به هر نحو که بخواهد می‌نویسد. فهرست مطابقه، به صورت های مختلفی تنظیم می‌شود. در یک نوع آن، تمام شخصیت دانش آموز مورد توجه قرار می‌گیرد و مطالب عنوان شده، به جنبه‌های مختلف شخصیت مربوطند در این صورت، مسائل مربوط به یک جنبه‌ی شخصیت، در یک بخش و جدا از قسمتهای دیگر ذکر نمی‌شوند، بلکه کلیه‌ی مطالب به صورت نامرتب و بدون نظم معین و علایم نشخص کننده، برای تکمیل به دانش-

آموز داده می شود. بدیهی است که تهیه کننده‌ی فهرست مطابقه خود باید در نظر داشته باشد که کدام شماره های این فهرست، به کدام جنبه از شخصیت فرد مورد سؤال مربوط می شود تا بتواند در هنگام تعبیر و تفسیر، با طبقه بندی کردن موارد مربوط به یک ویژگی همراه با هم، وضع دانش آموز را از جهات مختلف مورد بررسی قرار دهد و مثلاً نتیجه گیری کند که دانش آموز از نظر سازش اجتماعی یا اعتماد به نفس و ... دارای کمبود یا مشکلاتی است در نوع دیگر فهرست مطابقه، فقط یک جنبه از شخصیت دانش آموز نظیر اتکا به نفس یا قدرت تصمیم گیری، مورد نظر است. در این صورت طبقه بندی شماره های مرتبط با هم لزومی ندارد.

فهرست مطابقه را معمولاً خود دانش آموز تهیه می کند و یکی از فوائد آن این است که دانش آموزان برای پاسخ گویی به مسائل مطرح شده به «خودشناسی» می رسد.

فهرست مطابقه علاوه بر راهنمایی، در سایر امور مربوط به تعلیم و تربیت نیز به کار می رود. از جمله می توان با تهیه فهرست مطابقه مناسب، برنامه و کار معلم یا امور فیزیکی مدرسه را ارزیابی کرد یا در گردش علمی و بازدیدهای علمی مختلف دانش آموزان را وارد که به تنظیم فهرست های مطابقه بپردازند.

7- گروه سنجی (سوسیومتری)

گروه سنجی وسیله ای است که برای اندازه گیری ارتباط های گروهی براساس یک ملاک معین، به کار می رود، علاوه بر این، از آزمون گروه سنجی می توان برای تشکیل گروه های متجانس برای هدف های خاص، استفاده کرد. در گروه سنجی، ارزش اجتماعی یا ارزش شخصی هر فرد براساس نظرات و نگرش های سایر افراد گروه اندازه گیری می شود. ولی چون ملاک گروه سنجی متغیر است، نمی توان به طور کلی گفت که با این روش، میزان محبوبیت فرد در گروه ارزیابی می گردد. بارکلی (1966) در کتاب گروه سنجی، پایه ی عقلانی و تکنیکی در ایجاد تغییر رفتار در «مدرسه ابتدایی» گروه سنجی را به عنوان وسیله ای برای کشف و تجزیه و تحلیل الگوهای دوستی و رفاقت بین اعضای گروه تعریف کرده است. به عقیده ی او از این روش می توان برای شناخت کودکان ناسازگار استفاده کرد. علاوه بر این دو اظهار می کند که میزان پذیرش دانش آموز از طرف سایر افراد گروه، با سلامت روانی، درجه بندی رفتار وی از طرف معلم و پیشرفت تحصیلی اش ارتباط دارد و حتی می توان از روی نتیجه ی گروه سنجی، دانش آموزانی را که احتمال دارد ترک تحصیل کنند از پیش مشخص ساخت.

تعریف بعضی از اصطلاحات گروه سنجی

- ملاک یا سؤال گروه سنجی: به طوری که گفته شد ملاک گروه سنجی، هدف انتخاب را در یک فعالیت گروهی مشخص می سازد. در این مورد از دانش آموز خواسته می شود که چون باید برای کار در کارگاه یا آزمایشگاه، امور هنری، استفاده از خوابگاه، گردش علمی، و نظایر آن گروه بندی شود، از بین اعضای گروه (کلاس)، افراد موردنظر خود را انتخاب کنند.

- سازمان و موقعیت گروهی: در این مورد، شبکه‌ی ارتباطات بین افراد گروه و تعداد و نحوه‌ی انتخاب‌ها از طرف اعضای گروه در مورد هر عضو مطرح می شود.

- سوسیوگرام یا گروه نگار، نموداری است که سازمان اجتماعی و موقعیت گروهی را نشان می دهد.

- آزمون گروه سنجی: برای ارزیابی سازمان گروهی، از آزمون گروه سنجی استفاده می شود.

- ستاره: به فردی که در گروه سنجی بیش از دیگران انتخاب شده باشد «ستاره گروه» می گویند.

- منفرد: کسی که از طرف هیچ یک از افراد گروه انتخاب نشده باشد «منفرد» می گویند.

- فراموش شده: فردی است که تعداد کمی او را انتخاب کرده‌اند.

- طرح شده: فردی است، که در گروه سنجی، آرای منفی آورده است. رأی منفی زمانی مطرح می شود که مثلاً از دانش-

آموزان بخواهند تا نام کسانی را که حاضر به همکاری با آنان نیستند ذکر کنند.

- انتخاب متقابل: انتخاب متقابل، وضعیتی است که دو نفر، همدیگر را انتخاب می کنند. این وضعیت را با علامت

«—><—» نشان می دهند.

- دسته‌ی گروه سنجی: در گروه سنجی، این حالت زمانی بوجود می آید که تعدادی از افراد همدیگر را انتخاب کرده

باشند. وضعیتی که این اعضا، از افراد خارج از دسته، اصلاً کسی را انتخاب نکرده باشد به شکاف یا جدایی گروه سنجی

مرسوم است.

روش‌های گروه سنجی

گروه سنجی را به دو روش می توان انجام داد یکی استفاده از ملاک‌های مشخص برای هدفی معین و دیگری استفاده از

پرسشنامه یا وسایل درجه بندی. روش اول معمولاً در مدارس انجام می گیرد اما در روش دوم هدف ارزیابی نگرش‌ها و

احساسات افراد نسبت به هم است.

روش دوم هدف ارزیابی نگرش ها و احساسات افراد نسبت به هم است.

روش اجرای گروه سنجی با ملاک خاص: روش انجام گروه سنجی با ملاک خاص در کلاس یا هر گروه دیگر بدین طریق است که مشاور یا معلم به دانش آموزان اعلام می کند که برای تشکیل انجمن های فوق برنامه، رفتن بر گردش علمی و ... آنها باید به گروه هایی تقسیم شوند. پس از طرح موضوع و نوع فعالیت مورد نظر، پیشنهاد می شود که هر دانش آموز، اسامی سه نفر از اعضای کلاس را که مایل است با آنها کار کند، به ترتیب اولویت، تحت شماره های 1، 2، 3 روی یک برگه کاغذ درج کند و نام خود را زیر آن بنویسد. معلم یا مشاور اوراق را جمع آوری می کند، به استخراج نتایج می پردازد و به رسم گروه نگار مبادرت می ورزد. عدد استاندارد 3 برای گزینش تعداد افراد در گروه سنجی، به این علت است که انتخاب افراد بیشتر، باعث می شود میزان تمایل، کم، نشان داده می شود و انتخاب گروه هایی را تعداد کمتر نیز، با توجه به اینکه گروه معمولاً بیش از چهار نفر است، مفهوم کامل گروه بندی را در بر نمی گیرد.

روش های تهیه گروه نگار

نموداری که نتایج گروه سنجی را نشان می دهد، گروه نگار یا سوسیوگرام نامیده می شود. گروه نگار معمولاً به دو صورت تهیه می شود: گروه نگار دایره ای و گروه نگار جدولی.

گروه نگار دایره ای: ترتیب رسم نمودار دایره ای بدین طریق است که ابتدا به تعداد افراد، دایره هایی روی صفحه ای می کشند و داخل هر دایره، اسم یک دانش آموز را می نویسند. سپس با رسم پیکان هایی از هر دایره به دایره های دیگر انتخاب های هر دانش آموز را مشخص می کنند. جهت پیکان ها نشان می دهد که هر دانش آموز، چه کسانی را انتخاب کرده و هر دانش آموز بوسیله ای چه کسانی انتخاب شده است. به طوری که گفته شد، اگر انتخاب متقابل باشد با علامت «↔» نشان داده می شود: ضمناً رتبه ای انتخاب را با گذاشتن 1-2-3 در انتهای هر پیکان معین می کنند. عدد 1 (انتخاب اول)، عدد 2 (انتخاب دوم) و عدد 3 (انتخاب سوم) است.

گروه نگار جدولی: برای تهیه ای گروه نگار جدولی، یک جدول شطرنجی رسم می کنیم و اسامی افراد گروه را مقابل ستون های افقی و عمودی می نویسیم و در ستون های عمودی، ستون مقابل نام هر دانش آموز را به سه قسمت تقسیم می کنیم و در مقابل هر قسمت، شماره های 1-2-3 را که نمایانگر انتخاب های اول - دوم - سوم هر فرد است ذکر می کنیم سپس انتخاب های دانش آموزانی را که انتخاب کننده هستند با علامت زدن در خانه ای مربوط مشخص می کنیم و پس از تکمیل جدول در ستون های عمودی، تعداد دفعات انتخاب شدن هر دانش آموز را در انتخاب های 1-2-3

جداگانه محاسبه می کنیم. زیر ستون اختصاصی هر دانش آموز می نویسیم و سرانجام به انتخاب 1- ضریب سوم، به انتخاب 2 ضریب دوم و به انتخاب 1 ضریب اول می دهیم و ارقام به دست آمده را جمع می بندیم.

8- آزمون (تست)

آزمون وسیله‌ی اندازه‌گیری توانایی‌ها و ویژگی‌های روانی متعدد در افراد است و اطلاعاتی عینی برای مشاوره به دست می‌دهد.

انواع آزمون‌ها

آزمون‌ها از نظر آنچه که با هدف اندازه‌گیری آن تهیه شده‌اند، به چهار نوع تقسیم می‌شوند:

1- **آزمون استعداد:** با این آزمون استعداد ذاتی فرد در امور ذهنی یا بدنی سنجیده می‌شود مانند: هوش استعداد مکانیکی، استعداد ریاضی و مانند اینها.

2- **آزمون‌های معلومات:** با این آزمون‌ها، معلومات یا مهارت‌های کسب شده را اندازه‌گیری می‌کنند. مانند معلومات فرد در زمینه‌ی تاریخ، جغرافیا یا مهارت در ماشین نویسی، رانندگی و مانند اینها.

3- **آزمون شخصیت:** با این آزمون‌ها خصوصیات رفتاری، اخلاقی و عاطفی شخصی نظیر سازش اجتماعی، اتکا به دیگران، استقلال طلبی، کم‌رویی و نظایر آن اندازه‌گیری می‌شود.

4- **آزمون رغبت:** با این نوع آزمون‌ها تمایل شخص به حرفه‌های مختلف، امور تحصیلی یا سرگرمی‌های مختلف سنجیده می‌شود.

از جهات دیگر، آزمون‌ها را می‌توان به صورت‌های دیگری تقسیم کرد؛ از این جمله است:

1- **کلامی - غیر کلامی:** چنانچه در آزمون، از کلمه و جمله استفاده شود آن را کلامی و در صورتی که عملی یا تصویری باشد، غیر کلامی می‌گویند.

2- **فردی - گروهی:** بر حسب آنکه آزمون روی یک فرد اجرا شود یا عده‌ای همزمان مورد آزمون قرار گیرند. فردی و گروهی می‌نامند.

3- **معلم ساخته - استاندارد:** آزمون‌هایی را که معلمان برای سنجش فراگیری دانش آموزان خود از دروسی که داده‌اند تهیه می‌کنند، آزمون‌های معلم ساخته گویند، چنانچه آزمون، از شرایط اساسی آزمون‌ها برخوردار باشد و نرم داشته باشد، به آن آزمون استاندارد می‌گویند.

شرایط اساسی آزمون‌ها

1- **روایی:** منظور از روایی آن است که آزمون، تنها آنچه را که موردنظر است، اندازه‌گیری کند مثلاً تست فیزیک، فقط اطلاعات مربوط به فیزیک را بسنجد. برای پیدا کردن روایی آزمون، شیوه‌های مختلفی وجود دارد. معمول‌ترین این است که ضریب همبستگی نمره‌های آزمون موردنظر، با نتایج حاصل از یک آزمون استاندارد شده‌ی قبلی در این مورد محاسبه می‌شود. بدیهی است که هر چه ضریب همبستگی نمره‌های آزمون موردنظر، با نتایج حاصل از یک آزمون استاندارد شده‌ی قبلی در این مورد محاسبه می‌شود.

2- **اعتبار:** اعتبار عبارت از این است که اگر یک آزمون در مورد تعدادی افراد یا فردی مشخص تکرار شود، نتایج مشابهی به دست می‌آید.

برای تعیین اعتبار آزمون، ضریب همبستگی نتایج به دست آمده در دوبار آزمون را محاسبه می‌کنند که آن را ضریب اعتبار می‌نامند. هر چند ضریب اعتبار به $+1$ نزدیک‌تر باشد اعتبار آزمون بیشتر است.

3- **عملی بودن آزمون:** روایی و اعتبار آزمون از نظر علمی بسیار مهم است، ولی در هر حال، لازم است که آزمون‌ها، از نظر هزینه، وقت، جا و تصحیح، عملی و قابل اجرا است. به علاوه باید مشخص شود که آزمون برای چه افرادی از نظر جنس و سن مناسب است و همچنین لازم است دارای راهنما و کلید تصحیح نیز باشند.

4- **نرم:** علاوه بر شرایط فوق، آزمون باید دارای نرم باشد. نرم ملاک و معیار مقایسه است. مثلاً اگر با کاربرد روش‌های علمی آمار و از راه نمونه‌گیری، قد متوسط بچه‌های 5 ساله را در ایران به دست آوریم، این اندازه نرم قد کودکان ایرانی در این سن است و با اندازه‌گیری قد کودکان 5 ساله و مقایسه آن با این معیار، می‌توانیم پی ببریم که قد هر کودک، از نرم بالاتر، پایین‌تر یا مساوی است. تمام آزمون‌ها باید نرم داشته باشند و نمره‌های آزمون شوندگان با آن مقایسه شود.

نرم باید شرایطی داشته باشند که عبارتند از:

1- در آزمون‌های مختلف، معنای واحدی داشته باشند.

2- اندازه‌ی واحدهای آن، برابر باشند.

3- دارای صفر واقعی باشد تا بتوانیم در مورد اندازه‌های مثلاً دو برابر، $\frac{1}{3}$ ، $\frac{2}{3}$ واحد و نظیر آنها اظهار نظر کنیم.

همانطور که گفته شد، آزمون، وسیله‌ی اندازه‌گیری حالت‌ها، ویژگی‌ها، توانایی‌های افراد است و اطلاعات عینی برای مشاوره به دست می‌دهد.

9- مصاحبه

یکی از مهمترین فنون مشاوره و راهنمایی، مصاحبه است. مصاحبه، رابطه‌ای حضوری بین مشاور و مراجع است که برای نیل به هدفی معین تشکیل می‌شود. معمولاً مصاحبه بین دو نفر، و گاه میان تعداد زیادی از افراد صورت می‌گیرد. فرق مهم مکالمات روزمره و صحبت‌های معمولی با مصاحبه این است که در مصاحبه، هدفی موردنظر است. حال آنکه در مکالمات معمولی، ممکن است هدفی خاص و نظامی معین وجود نداشته باشد. همچنین در مصاحبه باید مصاحبه‌کننده و مصاحبه‌شوند در جلسه‌ای با هم روبه‌رو شوند و به علاوه، یکی در دیگری اثر بگذارد و متقابلاً اثر بپذیرد.

انواع مصاحبه

همانطور که گفته شد، یکی از شرایط مصاحبه آن است که به منظور دستیابی به هدف مشخصی انجام می‌شود. مصاحبه ممکن است به منظور کسب اطلاعات، پی بردن به عقاید و علل رفتارها، شناخت استعدادها و علایق افراد، یا برای کمک به دانش‌آموزان در زمینه‌های مختلف، صورت پذیرد همچنین، هدف مصاحبه، گاه یک جانبه و گاه دو جانبه است. زمانی که محقق برای کسب اطلاعاتی از فردی، به پرسش می‌پردازد، هدف مصاحبه یک جانبه است؛ چه در این مصاحبه، تنها محقق با هدف کسب اطلاعات به انجام مصاحبه می‌پردازد و فرد پاسخگو در این مورد هدفی ندارد. ولی هرگاه مراجعی برای رفع مشکل خود به مشاور مراجعه کند، مصاحبه‌ای که در این مورد انجام می‌شود، دو جانبه است. زیرا هدف مراجع، رفع مشکل خود، و هدف مشاور، کمک به رفع مشکل مراجع است.

مصاحبه را از نظر هدف، به دو نوع تقسیم می‌کنند:

الف) مصاحبه تحقیقی

ب) مصاحبه مشاوره‌ای و درمانی

الف) مصاحبه تحقیقی

مصاحبه تحقیقی به منظور کشف حقایق، کسب اطلاعات و بررسی امور مختلف برای نیل به هدف‌های معین انجام می‌شود. مصاحبه تحقیقی را با توجه به ملاک‌های مختلف، به انواع متفاوتی تقسیم می‌شود. یکی از ملاک‌های تقسیم این نوع مصاحبه، هدف مصاحبه است، از این نظر می‌توان آن را به مصاحبه «اطلاعاتی»، «حقیقت‌یابی»، «عقیدتی» و «استخدامی» تقسیم کرد. ولی چنانچه اجرا و میزان آزادی در مصاحبه تحقیقی موردنظر قرار گیرد آن را به سه مورد تقسیم می‌کنند:

«مصاحبه آزاد»، «مصاحبه نیمه آزاد»، «مصاحبه محدود» تقسیم می کنند.

ب: مصاحبه مشاوره‌ای و درمانی

هدف مصاحبه مشاوره‌ای و درمانی کمک به مراجع برای حل مسائل و مشکلات وی است. مصاحبه مشاوره و درمانی، پیچیده‌ترین نوع مصاحبه است و به روش‌های مختلفی انجام می شود.

نکات مهم در انجام مصاحبه مشاوره‌ای و درمانی

- 1- در اولین برخورد مراجع و مشاور، باید قسمتی از وقت مصاحبه صرف ایجاد آرامش، اطمینان و امنیت خاطر در مراجع شود.
- 2- در مصاحبه گاهی مراجع سکوت می کند: در برابر سکوت مراجع مشاور می تواند از روش‌های زیر استفاده کند: سکوت، تکرار آخرین کلمات مراجع، اضافه کردن سؤالی همراه با تکرار آخرین کلمات مراجع، خلاصه کردن آخرین کلمات مراجع، بنا به اقتضا بیان کردن کلماتی نظیر «آهان، هان، بله»
- 3- مشاور باید، هر چه کمتر بگوید و بیشتر گوش بدهد و در موقع گوش دادن به سخنان مراجع نباید بی تفاوت باشد.
- 4- در موقع قطع کلام مشاور، توسط مراجع، مشاور نباید ابراز ناراحتی کند.
- 5- در طول اولین مصاحبه و در قسمت‌های اول هر مصاحبه، تا حد امکان مشاور نباید سؤالی مطرح کند.
- 6- در جلسه مصاحبه، مشاور باید به حالت‌های چهره، حرکات بدنی و واکنش‌های دیگری از حالت‌های هیجانی و عاطفی مراجع باشد.
- 7- ختم مصاحبه باید به طریقی انجام گیرد که مراجع ناراحت نشود، بلکه از نتیجه مصاحبه، رضایت خاطر به دست آورد.

انواع مصاحبه‌ی مشاوره‌ای

مصاحبه‌ی مشاوره‌ای اساساً دو نوع است: مستقیم و غیرمستقیم.

عده‌ای از دانشمندان هم تحت نظم معینی، از هر دو روش استفاده می کنند که به طرفداران روش انتخابی موسومند.

1- روش مستقیم

پیشرو این روش که به روش «متمركز بر مشاور» موسوم است. ویلیامسون استاد دانشگاه مینه سوتا، در این روش، گرداننده، مشاور است. او خود را متخصص فن می داند که از زمینه‌ی تجربی و صلاحیت علمی کافی برخوردار است و سعی می کند از طریق جمع آوری اطلاعات، تجزیه و تحلیل آنها و کشف مشکل، به ارائه راه حل و رفع مشکل مراجع بپردازد.

در این روش نقش مشاور مانند پزشک است که در پی تشخیص و کشف علت بیماری و درمان آن است. مشاور پیرو روش مستقیم، معلومات و تجارب شخصی خود را به عنوان منبع یاری دهنده‌ای در راه اتخاذ تصمیم عاقلانه، در اختیار مراجع قرار می دهد.

به طوری که ویلیامسون بیان کرده است مشاوره مستقیم شامل شش مرحله است:

- 1- تجزیه و تحلیل: در این مرحله اطلاعاتی که برای شناخت کامل دانش آموز لازم است جمع آوری می شود.
  - 2- ترکیب: اطلاعات به دست آمده به نحوی خاصه و سازمان داده می شوند.
  - 3- تشخیص: از اطلاعات حاصل نتیجه گیری می شود و ماهیت و علل مشکلات دانش آموز مشخص می شود.
  - 4- پیش بینی: در این مرحله سیر مشکلات فعلی دانش آموز در آینده مشخص می شود.
  - 5- مشاوره: مرحله‌ای است که مشاور با دانش آموز می گذراند تا مشکلات او را رفع کند.
  - 6- پیشگیری: کمک به مراجع در حل مسائل بعدی یا تکرار رویداد مسائل فعلی.
- اقداماتی که در مشاوره مستقیم انجام می گیرد.

1- ایجاد رابطه‌ی حسنه با مراجع

2- بیان مشکل

3- تعیین اطلاعات ضروری

4- جمع آوری اطلاعات

5- تجزیه و تحلیل اطلاعات

6- تشخیص مشکل مراجع

7- مطرح کردن راه حل های ممکن

حل مشکل مراجع

2- روش غیرمستقیم

پیشرو روش غیرمستقیم که به روش راجرزی یا روش «متمرکز بر مراجع» موسوم است، راجرز است در این روش مراجع نقش فعالانه‌تری دارد و بیشتر صحبت می کند، و مشاور گوش می دهد. مشاور جلسه‌ی مشاوره را طوری اداره می کند،

که خود مرجع، مسئولیت اساسی را به عهده داشته باشد. نظر راجرز آن است که هر کسی استعداد و توانایی آن را دارد که امور مربوط به خود را قبول کند و مسئولیت آن را داشته باشد.

مراحل روش غیرمستقیم:

- 1- مراجع به نزد مشاور می‌رود.
- 2- ایجاد رابطه‌ی حسنه
- 3- مشاور، مراجع را تشویق می‌کند به اینکه آزادانه درباره‌ی مشکلش صحبت کند.
- 4- مشاور صرفاً گفتار و احساسات مراجع را منعکس کند و موضوع را روشن‌تر بیان کند.
- 5- معمولاً مراجع ابتدا احساسات منفی خود را بیان می‌کند بعد از اینکه عواطف منفی او کم رنگ شد به ذکر احساسات مثبت خود می‌پردازد.
- 6- مراجع بصیرت می‌یابد؛ یعنی خود را بهتر می‌شناسد و درک می‌کند.
- 7- مراجع رابطه را قطع می‌کند و مشاوره تمام می‌شود در این مرحله مراجع احساس می‌کند به مشاور احتیاج ندارد.

اختلالات مهم دو روش مستقیم و غیرمستقیم

- 1- تشخیص: یکی از مهمترین تمایز روش مستقیم و غیرمستقیم تشخیص است. در مشاوره مستقیم تشخیص با مشاور است و علت آن این است که او خود را بالاتر از مراجع می‌داند. ولی در حالی که در مشاوره غیرمستقیم تشخیص با مراجع است و اصولاً مشاوره جریانی است از تشخیص؛ اما جریانی که در تجارب مراجع استفاده می‌شود نه در افکار مشاور.
- 2- دادن اطلاعات: راجرز زمانی با دادن اطلاعات موافق است که یا در تکمیل تصمیم مراجع به کار رود، یا او را در انتخاب یاری کند، یا آنکه در کشف مشکل واقعیش مورد استفاده واقع شود. ولی دادن اطلاعات را کامل نمی‌کند.
- 3- تلقین و نمو ارزش‌ها: راجرز در تلقین ارزش‌ها تنها یک مورد را جایز می‌شمرد و آن اینکه اگر مشاور واقعاً برای پیشرفت هر فرد به صورت جدا از دیگران، ارزش قائل باشد، آن وقت او برای پیشرفت که بوسیله‌ی خود مراجع و تحت رهبری خود وی بوجود آمده باد، ارزش قائل خواهد شد. در این مورد ویلیامسون با راجرز مخالف است و اعتقاد دارد که مراجع ارزش‌های جامعه را نمی‌داند، بنابراین باید آنها را با او در میان گذاشت، و این حق را به خود می‌دهد که در این مورد با مراجع صحبت کند.

4- **قضاوت و ارزیابی:** ویلیامسون ضمن اینکه به مراجع احترام می‌گذارد در مواردی هم به قضاوت می‌پردازد ولی راجرز در مشاوره، به هیچ وجه به قضاوت و ارزیابی نمی‌پردازد.

5- **سؤال کرد:** در روش مستقیم، مشاور سؤال می‌کند اما در روش غیرمستقیم مشاور بیشتر گوش می‌دهد از سؤال کردن دوری می‌کند.

6- **استفاده از آزمون‌ها و فنون راهنمایی:** در روش مستقیم مشاور از آزمون‌ها و فنون مختلف استفاده می‌کند ولی در روش غیرمستقیم از این موارد مطرح نیست.

7- **چگونگی رابطه:** در روش مستقیم مشاور اقتدار بیشتری دارد اما در روش غیرمستقیم مراجع اقتدار دارد.

3- روش انتخابی

روش انتخابی نه کاملاً مستقیم است و نه کاملاً غیرمستقیم و مخلوطی از این دو هم نیست زیرا در آن، بر مبنای نیاز مراجع، از اصول یکی از این دو استفاده می‌شود. ضمن آنکه، انتخاب روش، نباید بر مبنای آزمایش و خطا صورت گیرد، بدین طریق که مشاور روش‌ها را یکی پس از دیگری به کار بندد تا سرانجام به نتایج مطلوب برسد.

مراحل روش انتخابی

1- ایجاد نخستین رابطه حسنه

2- انتخاب روش (روش‌گزینی)

3- بیان مشکل

4- تصمیم به انتخاب روش مشاوره

5- انجام به اقدام منظم در زمینه‌ی فکر کردن

6- جمع‌آوری اطلاعات

7- تعبیر و تفسیر اطلاعات و نتیجه‌گیری از آنها

8- ترکیب یا توجه به فعالیت‌های عملی ممکن

9- طرح ریزی

10- خلاصه کردن مشاوره

11- دعوت برای مشاوره‌های دیگر

12- پیگیری

در فصل سوم درباره‌ی مبحث مصاحبه مشاوره‌ای بیشتر توضیح داده می‌شود.

سوالات چهار گزینه‌ای فصل اول

1- راهنمایی :

(الف) با اهداف آموزش و پرورش مغایرت دارد.

(ب) دارای اهداف یکسان با آموزش و پرورش دارد .

(ج) نیل به اهداف آموزش و پرورش را تسهیل می کند.

(د) مکمل اهداف آموزش و پرورش است.

2- راهنمایی به عنوان یک مفهوم نظری عبارت است از :

(الف) فعالیتی که با ارزشهای راهنما بستگی دارد

(ب) کمک به فرد در زمینه مشخص و از دیدگاه معین

(ج) مجموعه روش ها و جریان ها که به حل مشکل می انجامد

(د) مجموعه تلاش ها و کوشش ها برای بهتر شناختن دانش آموزان

3- کدامیک از عبارات ها اصول راهنمایی محسوب نمی شود؟

(الف) در راهنمایی به تفاوت‌های فوری توجه می شود

(ب) راهنمایی بر خود شناسی متکی است

(ج) در راهنمایی رشد همه جانبه فرد مورد نظر است

(د) راهنمایی در یک مقطع تحصیلی خاص باید اعمال گردد

4- هدف مهم راهنمایی تحصیلی کدام است؟

(الف) شناخت استعدادها، تحصیلی ، شغلی و حرفه‌ای دانش آموزان

(ب) شناخت دانش آموزان به منظور انتخاب رشته تحصیلی

(ج) کمک به دانش آموزان به منظور سازگاری بهتر آنان با محیط زندگی

(د) کمک به دانش آموزان برای حل مشکلات تحصیلی و تصمیم گیری در مورد انتخاب رشته تحصیلی

5- انواع راهنمایی تحصیلی کدام است؟

الف) تحصیلی - فردی - گروهی و شغلی

ب) خانوادگی - تحصیلی - فردی و شغلی

ج) تحصیلی - گروهی - شغلی و خانوادگی

د) تحصیلی - شغلی - خانوادگی و بهداشتی

6- هدف راهنمایی تحصیلی کدام است؟

الف) انتخاب رشته تحصیلی و آگاهی از قوانین مدرسه

ب) آموزش شیوه های مطالعه و نحوه استفاده از منابع مختلف درسی و غیره درسی

ج) تاکید بر نکات مثبت برای اصلاح نقاط ضعف دانش آموزان در موارد درسی

د) انتخاب رشته تحصیلی ، انتخاب واحد درسی ، رفع مشکلات آموزشی و کمک به موفقیت دانش آموزان.

7- کدام جمله برای الگو راهنمایی به عنوان دانش عمل هدفدار صحیح است؟

الف) عمل راهنمایی باید در ضمن آموزش و پرورش انجام پذیرد

ب) عمل راهنمایی باید در کنار آموزش و پرورش انجام پذیرد

ج) عمل راهنمایی مقدم بر آموزش و پرورش باشد

د) عمل راهنمایی و آموزش و پرورش در موضوع همانند هستند

8- برای اجرای کدام الگو ، رشد شخصی مشاور از اهمیت بیشتری برخوردار است؟

الف) الگوی راهنمایی به عنوان بازسازی اجتماعی

ب) الگوی راهنمایی مبتنی بر رشد

ج) الگوی راهنمایی به عنوان مجموعه خدمات

د) الگوی راهنمایی به عنوان تصمیم گیری

9- کدام الگوی راهنمایی با مشاوره ارتباط نزدیک دارد؟

الف) جریان بالینی

ب) توزیع و سازگاری

ج) جریان تصمیم گیری

د) مشابه با آموزش و پرورش

10- در کدام الگو به دانش آموز کمک میشود تا اهداف تحصیلی و شغلی و اجتماعی خود را بشناسد؟

الف) بازسازی اجتماعی

ب) توزیع و سازگاری

ج) تصمیم گیری

د) رشد شخصی

11- در الگوی راهنمایی با عنوان توزیع و سازگاری به دانش آموزان در کدام رویه کمک میشود؟

- (الف) شناخت و حل مشکلات مراجع
(ب) تأکید به خصوصیات فردی و شغلها
(ج) اهداف شغلی ، تحصیلی و اجتماعی
(د) انتخاب رشته‌های تحصیلی و درسی

12- نهضت سنجش و آزمون‌های روانی در ایجاد کدام الگوی راهنمایی مؤثر بوده است؟

- (الف) بالینی
(ب) تصمیم‌گیری
(ج) توزیع و سازگاری
(د) عمل‌هدفدار

13- در کدام الگو بر رشد همه جانبه علیه ابعاد تأکید می‌شود؟

- (الف) مجموعه خدمات
(ب) نظام انتخابی
(ج) مبتنی بر رشد
(د) تصمیم‌گیری

14- خودشناسی و نیل به استقلال بیشتر مورد تأیید کدامیک از مدل‌های راهنمایی است؟

- (الف) بازسازی اجتماعی
(ب) رشد شخصی
(ج) مشابه با آموزش و پرورش
(د) تصمیم‌گیری

15- در مدل راهنمایی به عنوان دانش‌هدفدار کدام عبارت درست است؟

- (الف) مشارکت بین کارکنان مدرسه تشویق می‌شود
(ب) تدریس مؤثرتر و مسئولیت‌پذیری بیشتر می‌شود
(ج) به انتخاب رشته تحصیلی دانش‌آموزان توجه می‌شود
(د) مشاور مدل رشد دانش‌آموزان است.

16- درباره الگوی راهنمایی به عنوان رشد شخصی کدام عبارت درست است؟

- (الف) مشاوران تحصیلی افرادی صرفاً کمکی و جنبی در آموزش و پرورش نیستند
(ب) اهداف مشاوران با هدف‌های آموزش و پرورش هماهنگی ندارد
(ج) مشاور نسبت به علم در مقام بالاتری قرار دارد و علل یک تکنیک محسوب میشود
(د) راهنما با استفاده از تحلیل ، ترکیب ، تشخیص و مشاوره به شناخت مراجع می‌پردازد

17- کمک به دانش آموزان که مسائل عاطفی ، روانی - سازشی دارند در حوزه کدام یک از انواع راهنمایی قرار دارد؟

الف) تحصیلی   ب) شخصی   ج) حرفه‌ای   د) هر سه مورد

18- کدام یک از انواع راهنمایی مقدمه راهنمایی شغلی محسوب می شود؟

الف) تحصیلی   ب) خانوادگی   ج) شخصی   د) روانی

19- کدام مورد از اهداف مشاوره نیست؟

الف) کار آیی شخصی   ب) پی بردن به افکار و عقاید دیگران

ج) تأمین بهداشت روانی   د) تغییر رفتار مراجع

20- مهمترین و اساسی ترین فرآیند مشاوره کدام است؟

الف) حل مشکل مراجع   ب) تصمیم گیر مراجع

ج) تخلیه هیجانی مراجع   د) ایجاد رابطه مناسب

21- هدف اصلی و نهایی راهنمایی شغلی به مراجع کدام است؟

الف) انتخاب شغل   ب) تصمیم گیری درست و مناسب

ج) شناسایی خود   د) شناسایی مشاغل

22- مشاوره موفق مشاوره است که :

الف) از تجارب موفقیت آمیز خود همواره بهره ببرد

ب) در دوره‌های آموزشی متنوعی را گذرانیده باشد

ج) فقط با افراد بهنجار و متعادل سروکار داشته باشد

د) از تجارب ناموفق و شکست‌های خود در طول جریان مصاحبه درس بگیرد

23- کدام مورد در زمینه تعریف مشاوره صحیح تر است.

الف) مرز را در شناخت خود و محیط یاری می دهد.

ب) به ارتباط خاص بین دو نفر برای حل مشکل روانی اشاره دارد

ج) فرد را به شناخت توانایی ها و رغبت ها و محدودیت هایش قادر می سازد

د) بررسی فرد از طریق کاربرد ابزار گوناگون تا تواناییها خود را بشناسد

پاسخنامه بخش اول

- 1 (گزینه (د) صحیح است. با توجه به تعریف راهنمایی آموزش و پرورش و راهنمایی لازم و ملزوم و مکمل یکدیگرند.
- 2 (گزینه (ب) صحیح است. با توجه به تعریف راهنمایی ، از دیدگاه نظری کمک به فرد در زمینه مشخص و دیدگاه معین است.
- 3 (گزینه (د) صحیح است با توجه به اصول اساسی راهنمایی ، راهنمایی به یک مقطع خاص یا سن خاص محدود نمی شود
- 4 (گزینه (د) صحیح است با توجه به اهداف راهنمایی گزینه (د) صحیح است
- 5 (گزینه (د) صحیح است با توجه به مبحث انواع مشاوره و راهنمایی
- 6 (گزینه (د) صحیح است
- 7 (گزینه (ب) صحیح است
- 8 (گزینه (الف) صحیح است
- 9 (گزینه (الف) صحیح است
- 10 (گزینه (ب) صحیح است
- 11 (گزینه (ج) صحیح است با توجه به الگوی راهنمایی به عنوان توزیع و سازگاری
- 12 (گزینه (الف) صحیح است
- 13 (گزینه (ج) صحیح است با توجه به الگو راهنمایی مبتنی بر رشد
- 14 (گزینه (الف) صحیح است
- 15 (گزینه (ب) صحیح است
- 16 (گزینه (الف) صحیح است
- 17 (گزینه (ب) صحیح است
- 18 (گزینه (الف) صحیح است
- 19 (گزینه (ب) صحیح است
- 20 (گزینه (د) صحیح است
- 21 (گزینه (ب) صحیح است
- 22 (گزینه (الف) صحیح است. با توجه به بحث مشاوره
- 23 (گزینه (ب) صحیح است با توجه به مبحث تعریف مشاور مابقی گزینه ها به اهداف مشاور اشاره دارد نه به تعریف آن

سوالات چهار گزینه‌ای بخش دوم

1- فرد تسهیل کننده کیست؟

- (الف) مشاور
(ب) معلم
(ج) مددکار اجتماعی
(د) مدیر مدرسه

2- از دیدگاه چه کسی در موارد ضروری می توان نوع سازمان را در جلسه مشاوره تغییر داد.

- (الف) پاترسون
(ب) راجرز
(ج) رولومی
(د) کوران

3- تست ها از نظر موضوع تقسیم می شوند به تست های :

- (الف) فردی و گروهی
(ب) کلامی و غیر کلامی
(ج) استعداد ، معلومات ، شخصیت و علائق
(د) کتبی ، شفاهی ، ابزاری

4- کدامیک از فنون اطلاعات عینی تری از خصوصیات مورد نظر یک فرد را بدست میدهد؟

- (الف) مشاهده
(ب) دامنه نویسی
(ج) مقیاس درجه بندی رفتار
(د) گروه سنجی

5- راهنمایی ، جریانی است که فرد را در شناخت..... یاری میدهد

- (الف) فرد و دیگران
(ب) فرد و معلمان
(ج) جامعه و افراد
(د) خود و محیط

6- مشاور در روش مستقیم بیشتر بر کدام مورد مراجع تأکید می کند؟

- (الف) تفسیر رفتار
(ب) تصمیم گیری
(ج) نگرش
(د) تشخیص مشکل

7- کدام روش رهبری در مشاوره تحصیلی و شغلی کاربرد بیشتری دارد؟

- (الف) آگاهانندن
(ب) اطمینان دادن
(ج) پند دادن
(د) تشخیص

8- کارآئی مصاحبه مشاوره‌ای بیشتر بستگی دارد به.....

الف) اعتماد متقابل مشاور و مراجع از یکدیگر

ب) بینش واقع بینانه مشاور

ج) جنبه‌های روانی مصاحبه

د) مورد مشاهده قرار گرفتن غیر کلامی

9- در مشاهده غیر مستقیم در مقایسه با مشاهده مستقیم مشاور بیشتر.....؟

الف) رفتار فرد را مورد تعبیر و تفسیر قرار می دهد

ب) به نگرش‌های فرد پاسخ می دهد

ج) بر نظرات فرد تأکید می ورزد

د) فرد را در گزینش یک برنامه معین یاری می دهد.

10- اطلاعات مناسب کار راهنمایی که در دسترس همه مدارس است عبارت است از گزارش.....

الف) استعدادهای درسی دانش آموزان

ب) پیشرفت تحصیلی دانش آموزان

ج) تجارب زندگی دانش آموز

د) مسائل و مشکلات محیط اجتماعی دانش آموز

11- سه اصل مهم در جریان مشاوره عبارتند از :

الف) جریان مشاوره ، سازگاری فرد با خود و محیط خود و تصمیم گیری مراجع

ب) حضور فعالانه مشاور ، داشتن هدف و توجه به تصمیم گیری

ج) حضور فعالانه مشاور و مراجع ، داشتن هدف و توجه به اصل یادگیری

د) شرکت فعالانه مشاور و مراجع ، تصمیم گیری ، توجه به اصل یادگیری

12- مصاحبه از نظر هدف به کدامیک از انواع زیر تقسیم میشود؟

الف) آزاد و تحقیقی

ب) تحقیقی و مشاوره‌ای

ج) رسمی و مشاوره و درمانی

د) آزاد و محدود

13- کدام یک از فعالیت‌های زیر در حیطة تخصص مشاوره نیست؟

- (الف) کمک به انتخاب کردن
(ب) کمک به شناخت مراجع
(ج) کمک به تشخیص مشکل
(د) رسیدگی به مشکلات عمیق روانی

14- مهمترین مسئولیت مشاور کدام است؟

- (الف) انجام تست ها و تعبیر و تفسیر آنها
(ب) برنامه ریزی و نظارت بر فعالیت‌های فوق برنامه
(ج) داده اطلاعات شغلی و تحصیلی
(د) مشاوره کردن با مراجعان

15- مهارت ها و اقدامات و اعمالی که به طور نظام دار برای محقق هدف‌های مشاوره به کار می روند چه

نامیده می شود؟

- (الف) روش مشاوره
(ب) رویکردهای مشاوره
(ج) فعالیت‌های مشاوره
(د) فنون مشاوره

16- کدامیک از موارد زیر لازمهٔ مصاحبه مشاوره‌ای می باشد؟

- (الف) شناسایی شکل مراجع
(ب) شناسائی شخص مراجع
(ج) شناسائی مراجع توسط مراجع
(د) وجود رابطه رویارویی بین مراجع و مشاور

17- کار آیی مصاحبه مشاوره‌ای بستگی دارد به.....

- (الف) اعتماد متقابل مشاور و مراجع به یکدیگر
(ب) بینش واقع بینانه مشاور
(ج) جنبه‌های روانی مصاحبه
(د) رابطه بین مشاور و مراجع

18- بهترین شیوه برای نگهداری سوابق جلسات مشاور کدام است

الف) با اجازه مراجع شخصی در جلسه حضور یابد و گزارش تهیه کند

ب) مشاور از مراجع بخواهد که بعد از جلسه گزارش دهد

ج) مشاور بلافاصله بعد از جلسه گزارش تهیه کند

د) مشاور در حین جلسه گزارش تهیه کند

19- برای آن که نتایج حاصل از مشاهده بدون پیش داوری ، دقیق و قابل استفاده باشد مشاهده گر باید :

الف) هنگام مشاهده نتایج را به دقت ثبت کند

ب) در یک موقعیت ویژه به مشاهده رفتار پردازد

ج) قبل از مشاهده ، هدف از مشاهده را تعیین کند

د) همراه ثبت رفتار ، انگیزه‌های رفتار را مورد توجه قرار دهد.

20- کدامیک از خصایص زیر را بهتر می توان توسط مقیاس درجه بندی ارزیابی نمود

الف) استعداد ب) اعتماد به نفس

ج- پیشرفت تحصیلی د) هوش

21- کدامیک از فنون راهنمایی زیربهرتر می تواند مشاور را در شناخت حالات عاطفی دانش آموز یاری دهد

الف) پرسشنامه ب) تست

ج) شرح حال نویسی د) مشاهده

22- برای تشخیص خصوصیات قوی و ضعیف یک فرد کدام روش بهتر است؟

الف) مشاهده رفتار او در کلاس درس ب) مقیاس درجه بندی

ج) گروه سنجی د) واقعه نویسی

23- کدامیک از فنون اطلاعات عینی تر از خصوصیات مورد نظر فرد به دست می دهد

الف) مشاهده ب) واقعه نویسی

ج) مقیاس درجه بندی د) گروه سنجی

24- ساده ترین و عملی ترین وسیله کسب اطلاع کدام مورد است؟

الف آزمون (ب) پرسشنامه (ج) مشاهده (د) مصاحبه

25- کدام شیوه شناخت دانش آموز را به تفکر و یاد آوری وقایع گوناگون تشویق می کند؟

الف) پرسشنامه (ب) شرح حال نویسی

(ج) مشاهده (د) مقیاس درجه بندی

26- کدام عامل زیر باعث محدود شدن شرح حال نویسی می شود؟

الف) نامشخص و مبهم بودن گذشته دانش آموز

(ب) وجود مشکلات جسمی و روانی در دانش آموز

(ج) کمبود وقت دانش آموز برای نوشتن شرح حال

(د) بی میلی دانش آموز به آشکار سازی مشکلات

27- عملی ترین روش آزمایش اعتبار تمام فرضیه هایی که در مورد رفتار دانش آموزان بیان شده است کدام است؟

الف) مشاهده (ب) مصاحبه (ج) گروه سنجی (د) شرح حال نویسی

28- منظور از روشهای شناخت عینی و راهنمایی و مشاوره کدام است؟

الف) مشاوره (ب) مصاحبه مشاوره ای

(ج) آزمونهای استاندارد (د) پرونده راهنمایی

29- از طریق کاربرد کدام روش می توان خصوصیات نظیر افسردگی ، تندخویی ، و افسردگی را تشخیص داد؟

الف) مشاوره (ب) گروه سنجی (ج) شرح حال نویسی (د) مقیاس درجه بندی

30- مفهوم واقعه نویسی به عنوان یکی از فنون راهنمایی کدام است ؟

الف) مشاهده رفتار در موقعیت های مختلف

(ب) توضیح و پیشنهاد ارائه راه حل برای آینده

(ج) تعبیر و تفسیر از رفتار مراجع به هنگام وقوع یک رویداد

(د) توصیف عینی رفتار مراجع در وضعیت و یا محیطی که در آن برده است

31- در کدام روش، علاوه بر ارائه اطلاعات لازم، اهداف، نگرش‌ها و احساسات فرد نیز مشخص می‌شود؟

- الف) پرسشنامه
ب) مشاهده
ج) شرح حال نویسی
د) مقیاس درجه بندی

32- برای کسب اطلاع درباره شیوه زندگی و روابط مراجع یا اطرافیان کدام روش مناسب‌تر است؟

- الف) پرسشنامه
ب) مصاحبه
ج) مقیاس درجه بندی
د) شرح حال نویسی

33- کدام عبارت در مورد شرح حال نویسی صحیح است

- الف) در شرح حال نویسی با شناخت گذشته و آینده می‌توان رفتار فرد را پیش بینی کرد
ب) بهتر است در اولین جلسه مشاوره از مراجع خواسته شود شرح حال خود را بنویسد
ج) شرح حال نویسی روش مناسب برای مراجعانی است که به سادگی شکل خود را مطرح می‌سازند
د) اطلاعات حاصل از شرح حال نویسی محدود در شناخت شاگرد بهتر از شرح حال آزاد است.

34- در مقیاس درجه بندی وقتی مشاور سعی می‌کند افراد را بالاتر از حد متوسط قرار دهد این نوع خطا چه نام دارد؟

- الف) خطای نرمش و ارفاق
ب) خطاهای هاله‌ای
ج) خطای گرایش مرکز
د) خطای تقریب

35- بوسیله کدام تکنیک می‌توان خصوصیات و رفتارهای بارز و قابل مشاهده را بنویسد؟

- الف) شرح حال نویسی
ب) مصاحبه
ج) مقیاس درجه بندی
د) گروه سنجی

36- کدام مورد از خصوصیات شرح حال نویسی نیست؟

- الف) مشاور و معلم زمانی از شرح حال استفاده کنند که علت خاصی موجود باشد
ب) هدف از نوشتن شرح حال نباید برای مراجع کاملاً روشن باشد
ج) مطالب و محتوای شرح حال نوشته شده کاملاً محرمانه تلقی می‌شود
د) هیچ‌گاه نباید از شرح حال به عنوان موضوع انشاء استفاده کرد

37- توصیف و تفسیر عینی رفتار فرد در وضعیت، حالت و محیطی که در آن بوده است را چه می‌نامند؟

- الف) واقعه نگاری
ب) مطالعه موردی
ج) درجه بندی رفتاری
د) گروه سنجی

پاسخنامه بخش دوم

- 1- گزینه الف صحیح است مشاور فرد تسهیل کننده‌ای است که به فرد کمک می کند سریع تر مشکل خود را مرتفع سازد
- 2- گزینه الف صحیح است پاترسون عنوان می کند در مواقع ضروری می توان نوع سازمان جلسه مشاوره را تغییر داد
- 3- گزینه ج صحیح است
- 4- گزینه ج صحیح است مقیاس درجه بندی برای کسب اطلاعات در مورد خصوصیات عینی و بارزی به کار می رود چون صداقت ، همکاری ، جدیت
- 5- گزینه د صحیح است
- 6- گزینه د صحیح است در روش مستقیم بر تشخیص مشکل ، استفاده از آزمون ها و استفاده از فنون تاکید می شود
- 7- گزینه الف صحیح است آگاهاندن یکی از روش‌های رهبری است که مشاور بر اساس آن اطلاعات ضروری را به مراجع می دهد
- 8- گزینه د صحیح است
- 9- گزینه ج صحیح است مصاحبه از نظر هدف به چهار دسته تقسیم می شود
- 10- گزینه ب صحیح است
- 11- گزینه ج صحیح است در جریان فرآیند مشاوره سه اصل اساسی وجود دارد 1 - حضور فعالانه مشاور و مراجع 2 - هدف 3 - توجه به اصل یادگیری
- 12- گزینه ب صحیح است
- 13- گزینه د صحیح است
- 14- گزینه د صحیح است بهترین مسئولیت مشاوران ، مشاوره نمودن با مراجعین است
- 15- گزینه د صحیح است
- 16- گزینه د صحیح است
- 17- گزینه الف صحیح است اعتماد بین مشاور و مراجع در کار آیی مصاحبه مشاوره‌ای تأثیر بیش از گزینه‌های دیگر دارد
- 18- گزینه ج صحیح است

- 19- گزینه ج صحیح است با توجه به مطالب مطرح شده در قسمت مشاهده
- 20- گزینه ب صحیح است اعتماد به نفس از خصوصياتی است که در مقیاس درجه بندی سنجیده می شود
- 21- گزینه ج صحیح است با توجه به مباحث مطرح شده در قسمت مشاهده
- 22- گزینه ب صحیح است با توجه به مباحث مطرح شده در قسمت مقیاس درجه بندی
- 23- گزینه ج صحیح است با توجه به مباحث مطرح شده در قسمت مقیاس درجه بندی
- 24- گزینه ب صحیح است پرسشنامه ساده ترین وسیله کسب اطلاع است
- 25- گزینه ب صحیح است با توجه به مطالب مطرح شده در قسمت شرح حال نویسی
- 26- گزینه د صحیح است
- 27- گزینه ب صحیح است
- 28 - گزینه ج صحیح است با توجه به مبحث مشاهده
- 29 -- گزینه الف صحیح است مبحث مشاهده
- 30- گزینه د صحیح است با توجه به مبحث واقعه نویسی
- 31- گزینه ج صحیح است با توجه به مبحث شرح حال نویسی
- 32- گزینه د صحیح است در محتوای شرح حال می توان تاریخچه خانواده ، تحصیلات ، روابط اعضای خانواده دیدگاه فرد نسبت به اهداف و ایده آنها ، وضع سلامت و بهداشت و آرزوهای شغلی را بررسی نمود
- 33- گزینه الف صحیح است با توجه به مطالب مطرح شده در شرح حال نویسی
- 34- گزینه الف صحیح است در این صورت از یاب نرمش و ارفاق انجام میدهد
- 35- گزینه ج صحیح است با توجه به مباحث مقیاس درجه بندی
- 36- گزینه ب صحیح است زیرا هدف از نوشتن شرح حال باید کاملاً روشن باشد
- 37- گزینه الف صحیح است. با توجه به تعریف واقعه نویسی

فصل سوم: مشاوره و راهنمایی از دیدگاه اسلام

تفاوت روان درمانی و مشاوره

مشاوره	روان‌درمانی
به موارد عادی، جنبه پیشگیری	به موارد غیر عادی، جنبه درمان و معالجه
خدمات بیشتر مدارس	خدمات با مسائل روان‌درمانی و کلینیک
جلسات کمتر	جلسات بیشتر
توجه به امریکه در خودآگاهی	ناخودآگاهی

از نظر راجرز هیچ تفاوتی بین این دو نیست و می‌توان بجای هم از آنها استفاده کرد. ولی افرادی مثل تایلر می‌گویند که بین مشاوره و روان‌درمانی اختلاف است. آنها می‌گویند مشاوره به موارد عادی توجه دارد و جنبه پیشگیری دارد ولی روان‌درمانی به موارد غیر عادی و جنبه درمان و معالجه دارد. خدمات مشاوره بیشتر متوجه مدارس است ولی روان‌درمانی با مسائل روان‌درمانی و کلینیک‌ها است. جلسات تشکیل شده در مشاوره کمتر از روان‌درمانی است در مشاوره توجه به امری که در حوزه خود آگاهی فرد است، در روان‌درمانی توجه به بخشهای ناخودآگاه مراجع می‌باشد.

در مشاوره کمک به فرد صورت می‌گیرد این کمک باعث می‌شود فرد بتواند مشکلات خود را حل کند ولی در روان‌درمانی بیشتر به تضادهای درونی افراد رسیدگی می‌شود.

در مورد مخالفین این تفاوت و تمایز می‌گویند که در مورد خدمات مشاوره و روان‌درمانی در کلینیکها و مدارس در هر دو وجود دارد. مسأله توجه به حوزه خودآگاه و ناخودآگاه است که مرز خاصی ندارد که بین خودآگاه و ناخودآگاه تمایز بگذارد.

هدفهای راهنمایی

از نظر راجرز، هدف رشد شخصی (روانی) و بلوغ اجتماعی فرد راتسهیل می‌کند. هدفهای راهنمایی را می‌توان به دو قسمت تقسیم کرد.

1- هدفهای آئی: کمک به دانش آموز تا با مشکلات روزمره خود آشنا شده و برای مشککش راه حل پیدا کند. در مورد انتخاب رشته و یا در مورد حل اختلاف خانوادگی.

هدفهای غایی- در واقع کار مشاوره بیشتر حل مشکلاتی است که برای درازمدت استفاده می شود. مشاور کمک می کند تا دانش آموز به خودشناسی عمیق برسد و بعد از آن چگونه عمل کند یعنی بعد از حل مشکلاتش بتواند خود راه حل پیدا کند.

اصول اساسی در مشاوره و راهنمایی

اصل اول: هر مراجع را به عنوان یک انسان بپذیرید.

اصل دوم: انسان به طور مطلق قابل احترام است و به همین خاطر برای مراجع احترام بگذارید و به عنوان یک انسان سوای خصوصیات و تفکراتی که دارد با او برخورد کنید.

اصل سوم: در مشاوره حقوق مراجع ارزش گذاری شود واز جمله این حقوق حق تصمیم گیری است. شاید علت عدم تصمیم گیری این مراجع نوع خانواده و برخوردهایی که در خانواده داشته است، باشد و مایوس و ناتوان بودن در تصمیم گیری در خانه بوده است. روی پای ایستادن دلیل بر قطع وابستگی از خانواده نیست. مثلاً وابستگی عاطفی، هیچ وقت قطع نمی شود. مشاوره کمک می کند تا فرد تصمیم بگیرد.

اصل چهارم: مشاوره یک رابطه مجاز و آزاد است. جمله همیشه مشاور: من کمکت می کنم تا تو مشکلک را حل کنی ولی در حل مشکلات تنها نیستی. یعنی اینکه مراجع هر چیزی دلش بخواهد می تواند بیان کند. حتی اگر این اظهارات ناراحت کننده و یا جنبه توهینی داشته باشد. در رابطه آزاد مشاور درباره مراجع قضاوت انجام نمی دهد و مراجع را همانطور که هست قبول می کند و رابطه این دو نفر (مشاور و مراجع) یک چیز غیر عادی است. در موارد عادی ما سرزنش، نصیحت و... را داریم. در روابط مشاور قضاوت بر اساس موارد عادی و معمولی که بین دو فرد می شود وجود ندارد. در مشاوره فرد مورد قضاوت قرار نمی گیرد و مشاوره جنبه ارزیابی ندارد و اگر هم دارد ارزیابی از کار مشاور است. یعنی اینکه آیا مشاور بخوبی کارش را انجام داده است؟

اصل پنجم: مشاوره نباید تحمیل شود چون مقاومت بوجود می آید و مانع از کمک کردن به فرد می شود و باید به صورت دادن آگاهی باشد.

اصل ششم: مشاوره یک جریان پیوسته است که به فرد در تمام طول دوران تحصیل کمک می کند. تمام افراد احتیاج به این کمک دارند.

اصل هفتم: یکی از زمینه‌های بسیار مهم راهنمایی مربوط به اظهارات درونی و شخصی از یک طرف و امور و مسائل اجتماعی و خارجی از طرف دیگر است.

اصل هشتم: راهنمایی کمکی است که به فرد داده می‌شود که به انتخاب دقیق و آگاهانه دست یابد و طرح‌ریزی و تفسیر داشته باشد. این طرح‌ریزی بدون راهنمایی نمی‌تواند بوجود بیاید. مشاور به فرد کمک می‌کند تا از بین راه‌های مختلف یکی را خودش انتخاب کند.

اصل نهم: فنون و ابزارهایی باید بکار برود تا روانشناس بتواند استعداد و هوش فرد را بداند و به فرد اطلاع دهد. چه در بخش مصاحبه، آزمون و...

اصل دهم: راهنمایی چون وظیفه‌ای است که در تحقق آن افراد بسیاری ارتباط دارند می‌توانند با هم مشورت‌هایی داشته‌باشند، تا فرد مورد راهنمایی قرار گیرد. مشارکت اینها باعث بهتر کمک کردن به فرد می‌شود.

اصل یازدهم: راهنمایی بوجود آمده است که کمک کند تا شخص را بشناساند و از قوه به فعل برساند که مستلزم آن شناختن خود است. اهداف عالی، محدودیتهای خود و فرصتهای مناسب اطلاع داشته باشد.

اصل دوازدهم: یک پدیده‌ای است که در تعلیم و تربیت، شخصیت‌سازی، شخصیت‌دادن و اجتماعی ساختن فرد توجه دارد.

اهمیت مشاوره از دیدگاه اسلام و قرآن

و مشاورهم فی الامر (آل عمران) در کارها مشورت کن وقتی که تصمیم گرفتی (تو) پس به خدا توکل کن.
(آیه 38 شوری): امرهم شوری بینهم. آنهایکه امر پروردگارشان را بجا نموده و نماز بیای دارند و کارشان را به مشورت می‌گذارند و آنهایی که انفاق می‌کنند از آنچه روزی ایشان است.
احادیث:

رسول اکرم (ص)= مشورت حصار ندامت است و ایمنی از ملامت.

پیامبر اکرم (ص)= هیچ کس از مشورت بی‌نیاز نمی‌باشد.

حضرت محمد (ص)= اگر فرمانروایان شما از نیکان و ثروتمندان شما بخشنده باشند و کارهایتان با مشورت باشد پس روی زمین زیستن بهتر از درون است و هرگاه فرمانروایان از ثروتمندان شما بخیل باشند امورتان تا شورایی صورت نگیرد در اینصورت برای شما درون بهتر از روی زمین بودن است.

نمونه‌هایی از مشورت‌های اسلامی

پیامبر در جنگ بدر قبل از شروع جنگ محلی را برای استقرار سپاهیان خود مشخص کرد. حباب بن منظر آمد و گفت که آیا این جایگاه را خداوند مشخص کردند یا ما می‌توانیم نظر دهیم. پیامبر گفتند نه، می‌توانید نظر دهید. حباب گفت که در جای دیگر آب هست. آن جایگاه خوبی برای استقرار سپاهیان می‌باشد. یا در جنگ خندق نظر سلمان را در مورد خندق و کندن اطراف مدینه قبول می‌کند. و یا در فتح مکه، با نظر اطرافیان، ابوسفیان را می‌بخشد و جنگ را خاتمه می‌دهد.

خصوصیات مشاور در میان احادیث

- 1- عاقل، آزاد، متدین و صمیمی و رازدار باشد، پیامبر (ص) می‌فرماید: «دوران‌دیشی، پایان کار را نگرستن و با صاحبان خرد مشورت کردن است.»
- 2- با افراد صاحب نظر مشورت کردن عالی است. پیامبر (ص) می‌فرماید: «دور اندیشی، در مشورت با صاحب‌نظران و پیروی کردن از آنهاست.» «ما در این رشته حتی مورد مشورت قرار می‌گیریم چه بهتر که این ویژگیها را داشته باشیم.»
- 3- همچنین ژرفاندیش بودن نیز از خصوصیات مشاور است. حضرت علی (ع)، آن کس که با صاحبان خرد خالص مشورت نماید به راه درست راهنمایی می‌شود.
- 4- صاحب علم = حضرت علی (ع)، بهترین کسی که باید با او مشورت کنی صاحبان خرد یا دانش می‌باشند.
- 5- علم حکمت داشته باشد. حضرت رسول (ص): با دانشمندان صالح مشورت کنید پس هر گاه بر انجام کار تصمیم بگیرید به خدا توکل کنید. مسئولیت تصمیم‌گیری توسط مراجع است.
- 6- داشتن تجربه (شخصیت) = حضرت علی (ع) «رأی و اندیشه مردپیر سال‌خورده نزد من از تندی و چابکی جوان خردسال محبوبتر است. ایشان بعد عملی را در نظر می‌گیرند.»
- 7- تقوی‌ترین و خوف از خدا = رسول اکرم (ص) با پرهیزکارانی که آخرت را بر دنیا و کارهای شما رابر کارهای خودشان مقدم می‌دانند و ایثار می‌کنند مشورت کنید. حضرت علی (ع) = در کارها با کسانی که از خدا می‌ترسند مشورت کنید.
- 8- امانت داری = رسول اکرم (ص) با کسانی مشورت کنید که امانت‌داهستند.

با چه کسانی نباید مشورت کرد (از دیدگاه اسلام)

- 1- کم هوش (احمق) = امام صادق (ع) = احمق همانا ترا به خیری نظر نتواند کرد و نه شری را از تو می‌تواند دور کند چه بسا منفعت ترا در نظر دارد ولی به تو ضرر می‌رساند.

2- بخیل (ترسو) حسود= حضرت علی (ع) و در کنکاش خود بخیل را راه نده که ترا از بخشش باز می‌دارد و از بی- چیزی و درویشی ترا می‌ترساند و نه بی‌دل و ترسو را که تو را از اقدام کارها سست می‌گرداند و نه حریص را که بسیاری حرص ستمگری را در نظرت جلوه می‌دهد و پس بخیل، ترسو و حریص طبیعت‌های گوناگون می‌باشد که از بدگمانی به خدا، به وجود می‌آید.

3- دروغگو= با دروغگو مشورت نکن چرا که مثل سراب است دور را نزدیک و نزدیک را دور می‌سازد. (حضرت علی (ع))

4- لجباز= حضرت علی (ع)، لجوج را نظری نیست.

5- برده= برده فیزیکی و برده فکری. یعنی کسی که اختیارش دست خودش نیست. با برده دیگری و آدم پست مشورت نکن. تو اگر آنها را بر خود امین شماری بر تو خیانت کند. اگر سخنی بگویند دروغ گویند و اگر بر آنها تکیه کنی خسارت سازند. اگر وقت و زمانی به تو دهند خلاف نمائید.

نکته: با کسی که مورد قبول مراجع نیست نباید مشاوره کرد. با کسی که نادان در کار توست مشورت مکن.

دستورالعملهای مشاوره

1- اگر مشاور با وجود پیدا کردن جهت رشد مراجع او را عمداً به راه خطا ببرد، خیانت کرده است. البته این خیانت به دلایل مختلف می‌باشد. رسول اکرم (ص)، مرد تا موقعی که مراجعین خود را راهنمایی کند از اصابت رأی برخوردار است و اگر به مراجعین خود خیانت کند خداوند اصابت رأی را از او می‌گیرد. کسی که مورد مشورت برادر مؤمنش قرار می‌گیرد و او را مورد مشورت خالص و پاک خود قرار نمی‌دهد و خیر اندیش او نیست. خدا قدرت تشخیص را از او می‌گیرد.

«امام صادق (ع)»

2- در مشاوره، مشاور باید امین باشد: امام صادق (ع)

3- مشاور نباید در مقام رأی و تدبیر خودش را بالاتر از دیگران بداند و نباید فکر نسنجیده‌اش را به مراجع ارائه دهد. کسی موفق است که خودش را هم سطح مراجع درآورد نه اینکه خودش را برتر از او بداند.

4- بحث ارجاع، کسی که از حل مشکلات مراجع بر نمی‌آید باید شخص مراجع به شخص دیگر که متخصص‌تر است ارجاع دهد. حق مشورت‌کننده این است که اگر رأی صحیحی داری در نصیحت و خیر خواهی او بکوشی و کاری را اگر تو به جای او بودی بمایی البته با مهربانی و اگر رأی و نظری نداری ولی کسی را سراغ داری که به او اعتماد داری و او را اگر خودت مشکل داشتی به پیش او می‌رفتی معرفی کن. امام سجاد (ع)

5- سعی کند مراجعین را بپذیرد. هر گاه کسی از شما مشورت بخواهد باید او را راهنمایی کنید.

6- حق تصمیم‌گیری را به مراجع دهید. (آیه‌ای از سوره‌شوری)

«شیوه‌های عملی» در مشاوره

1- در مورد ورود مراجع، مشاور به او سلام بدهد و او را به گرمی بپذیرد. حضرت صادق (ع) = از صفات پسندیده پیغمبر

اسلام این بود که به تمام مسلمانان از صغیر و کبیر سلام می‌داد. دست دادن، بوسیدن

2- احترام گذاشتن به مراجع که باید مورد توجه خاص قرار بگیرد. رسول اکرم (ص)، کسی که برادر مسلمان خود را با

کلمات مودت‌آمیز خود بپذیرد و غمش را بزدايد تا این سجیه در او باقی است پیوسته در رحمت خداست.

امام صادق (ع) = هر کس بر پیغمبر وارد می‌شد برای مشورتی، پیامبر به او احترام می‌گذاشت چه بسا عباى خود را زیر او

می‌انداخت و حتی بالشی که مخصوص خودش بود به او می‌داد.

3- مشاور باید بداند مراجع خودش مسئول حل مشککش خواهد بود و شرایطی را هم باید فراهم کند تا مراجع مطلبی را

از مشاور پنهان نکند. کسی که ناخوشی خود را از پزشک پنهان کند به بدنش ضرر رسانیده است. (حضرت علی (ع))

4- برای مراجع شرایطی را فراهم آورد که حرفهای مراجع بصورت محرمانه باقی بماند.

«در موارد خودکشی و دیگر کشی (صدمه‌زدن) می‌توان محرمانه بودن را کنار زد.»

5- خودش را با هر مراجعی که می‌بیند هم‌سطح او قرار دهد تا بتواند مثل او حرف بزند. حضرت علی (ع)، هر کس که نزد

او کودکی است باید در پرورش وی کودکانه عمل کند. به ما پیغمبران الهی امر شده که با مردم هم‌سطح با استعدادها و

توانهای آنها صحبت کنیم: رسول اکرم (ص) به اندازه عقل آنها باید صحبت کرد. برای فهمیدن حرف مراجع این است که

هم سطح او شوی.

6- جمع‌آوری اطلاعات، قبل از جمع‌آوری اطلاعات در مورد مراجع نظر ندهید. در کارها مشورت باعث تحصیل علم است

و عاقل کسی است که با علم جدید (مشورت) بتواند راه درست را تشخیص دهد.

7- خودشناسی - شناساندن مراجع برای خود

مراجعین را که هدفهایی را انتخاب کرده‌اند که هم‌سطح با توانشان نیست آن فرد را با تواناییهایش آشنا بسازد. سطح

توقعات او را به او بشناساند. عده‌ای هستند که آرزوهای زیادی دارند چرا که اگر این آرزوها تحقق نبخشند باعث ناکامی و

سرکوبی در فرد می‌شود.

8- عده‌ای هستند به دلایل مختلف خود کوچک‌بینی را در خود احساس می‌کنند. شاید علت در خانواده‌ها باشد. این احساس حقارت شاید موجب می‌شود که باعث گوشه‌گیری شود، کار مشاور این است که فرد را با تواناییهای آشنا بسازد با نقاط قوت خود آشنا شود.

اهمیت نظر کردن در اسلام

1- یک ساعت تفکر بهتر از یک عمر عبادت است. بحث خودشناسی مهم است و باید از چنان روشهایی استفاده شود تا مراجع خودش را بشناسد. مثلاً بهترین معرفت برای انسان خودشناسی است.

احساس گناه بعد از انجام گناه ممکن است باعث افسردگی، پریشانی و... در فرد می‌شود و مشاور یک بابی را باز می‌کند
2- به نام توبه که به معنی بازگشت از گناه (کارهای ممنوعه از نظر اسلام)، که باعث آرامش می‌شود. یکی از شرایط توبه=فرد زمانی می‌تواند توبه کند که از کارش پشیمان باشد.

3- تصمیم‌گیری به ترک از گناه، اگر حق کسی را ضایع کرده است باید عذر خواهی بکند و حلالیت بطلبد و اگر حقی دیگران بر تو دارند و تو به خاطر آن به گناه دست زده‌ای، باید حقت را بدهی. و در بعضی از موارد ظلم به خود مثلاً دروغ‌گویی، ستم و نخواندن نماز. توبه این نوع گناهان ادای آن است مثلاً نماز بخوانید و یا از فرد غیبت‌شونده حلالیت بطلبید و این باب نیز برای افرادی که نتوانسته‌اند خود را نگاه دارند به وجود آمده است.

آیات قرآنی:

- سوره آل عمران (135)= آنان که هر گاه فحشایی کنند و یا بر خود ستم کنند خدا را یاد کنند و برای آمرزش گناه دعا کنند و بدانند که بجز خدا کسی نمی‌تواند آن را ببخشد و بعد اصرار نکنید در آنچه خود می‌کنند و خود می‌دانند.

- سوره یوسف (87) از رحمت خدا مأیوس نباشید.

3- «توکل داشتن»

باید کارها را به نوعی به خدا واگذار کرد.

آیه قرآن (آل عمران) در کارهای مشورت بکن و وقتی که تصمیم گرفتی پس توکل کن.

مراحل توکل داشتن 1- مشاوره با دیگران، برای همه کاری اولاً باید مشورت کرد. عقل خود و دیگران را جمع کردن

2- جمع‌بندی نظر مشاورین و بصیرت پیدا کردن به آن امری که شما می‌خواهید انجام دهید.

3- تصمیم به انجام کار (بعد از پیدا کردن راه حل)

4- توکل به خدا

- مثال بسیار واضح، سربازی است که تنها است و هیچ سلاحی ندارد نوع احساسی که این موقع بدست می‌آورد و در او تأثیر می‌گذارد و اگر احساس کند که نیروی پشتیبانی می‌رسد می‌ماند و می‌جنگد و اگر احساس ناامیدی داشته باشند اسیر می‌شود.

- شرایط یک مشاور خوب = (دیدگاه کلی)

علاوه بر بعد تخصصی باید دارای ویژگیهای خاص باشد.

1- علاقمند به دانش‌آموزان و تمایل به کمک به این دانش‌آموزان

2- انسانها را دوست داشته باشد، (کسانی که تفکرات مجازاتی و ستمی دارد نمی‌توانند انسانها را دوست داشته باشند).

3- به این حرفها علاقه داشته باشد.

4- راز نگه‌داری نیز مهم می‌باشد. یعنی هر کس هر حرفی را زد باید پیش خودش باشد.

5- ارزش‌گذاشتن و احترام قائل شدن برای همه انسانها

6- شخص ثبات عاطفی داشته باشد نیازهای عاطفی خودش را بشناسد و مکانیزمهای دفاعی خود را بشناسد.

7- استعداد رهبری داشته باشد.

8- خوش خلق و خوش اخلاق باشد. (عبوس نباشد).

9- بردبار بودن (با تأمل گوش دادن)

10- رشد فکری خوبی داشته باشد و قدرت انطباق عالی داشته باشد. با والدین، دوستان او آشنا شود.

11- وضع ظاهری خوبی داشته باشد (مرتب باشد) توجه به وضع ظاهر خودش داشته باشد چون در اولین برخورد ظاهر

مشاور تأثیر می‌گذارد

12- فرد احساس احترام به خود داشته باشد یعنی دارای حس کمال‌گرایی باشد. اگر ما برای خودمان احترام قائل شویم

دیگران نیز برای ما ارزش قائل می‌شوند.

13- کلاً آدم گرمی باشد در روابط با دیگران صمیمی و گرم باشد. زمانی مؤثر است که این گرمی و صمیمی درونی

شده‌باشد.

وظایف و نقش مشاور

اصولاً اختلاف نظر وجود دارد.

- 1- مشاور مسئولیت مشاوره‌ای فردی را بر عهده دارد که شامل حرفه‌ای، شخصی و عاطفی و... می‌باشد.
- 2- مشاور مسئولیت مشاوره‌ای گروهی را بر عهده دارد چه برای پیدا کردن شغل و... باشد.
- 3- مشاور باید به اندازه کافی با تستهای گوناگون آشنا باشد و بتواند از آن تستها بهره‌گیری کند.
- 4- مشاور باید با نحوه تشکیل پرونده تحصیلی آشنا بوده و با کمک سایر عوامل مدرسه برای هر دانش‌آموز پرونده تحصیلی آماده کند.
- 5- مشاور باید با چگونگی پذیرش دانشجو در دانشگاه مطلع باشد و این اطلاعات را در اختیار مراجع بدهد و به رشته‌ای که علاقمند است راهنمایی دهد. علاوه بر این باید با انواع حرفه‌ها و شغلها آشنایی داشته باشد.
- 6- نقش خودش را برای دانش‌آموزان توجیه بکند و آنها را تشویق بکند تا به جلسات مشاوره بیاید. علاوه بر این باید نقش خود را برای والدین و کارکنان مدرسه و مدیر مدرسه روشن بسازد.
- 7- مشاور باید به اندازه کافی با مراکز مشاوره و روان‌درمانی آشنا باشد تا بتواند فرد را به آنجا ارجاع دهد.
- 8- تحقیق نیز جزو وظیفه‌های مشاور می‌باشد ضمن کار مشاوره‌ای تحقیق بکند.
- 9- مشاور باید فعالیتهایی را انجام دهد تا مراجعین استعدادهای خودشان را بشناسند و بوسیله آن بتوانند مشکلات خود را حل و فصل کنند.

کارهایی که خارج از وظیفه مشاور است:

- 1- حضور و غیاب کارکنان و دانش‌آموزان بر عهده مشاور نیست.
- 2- تهیه برنامه و یا وسیله نقلیه و یا گردشهای علمی باستانهای بازدیدهای حرفه‌ای. تصویری که دانش‌آموز از مشاور دارد لطمه می‌خورد. و حضور و غیاب باعث اختلاف با کارکنان مدرسه می‌شود و یا در مورد گردش علمی ممکن است که خوش نگذرد و باعث یک نوع دید بد در مورد مشاور می‌شود.
- 3- تدریس بجای معلمین غایب و یا در کلاسهای تقویتی. چون در درسی که می‌دهد باید تخصص داشته باشد و همچنین خوشحالی به علت نیامدن معلم با آمدن مشاور بجای معلم آنها را ناراحت می‌سازد و از او بدشان می‌آید.
- 4- سرپرستی گروههای دانش‌آموزی در فعالیتهای مختلف.

- 5- تنبیه دانش‌آموزان و قبول مسئولیت انضباطی مدرسه را مطلقاً نباید بر عهده بگیرد.
- 6- انجام امور دفتری (ثبت نام دانش‌آموزان)
- 7- تنظیم برنامه هفتگی دانش‌آموزان و معلمان
- 8- انجام هر گونه اقدام بازرسی و بهداشتی مثل آزمایشگاه
- 9- اداره امور کتابخانه و اتاق مطالعه
- 10- مطلقاً نباید کار مدیر و ناظم را بر عهده بگیرد.

« تفاوت‌های فردی »

کلیه استعداد‌های ما ناشی از تکامل بین توارث و محیط می‌باشد. در درس‌های (شخصت، آسیب‌شناسی روانی) تکرار شده است و این تکامل یک طرفه نیست نمی‌توان گفت فقط توارث و یا فقط محیط. توارث حاصل باید در محیط شکوفا و رشد پیدا کند. از کارهای مشاور این است که کمک کند تا این استعدادها شکوفا شود. اگر مشاور بتواند به موقع رشد عاطفی، استعداد فردی را بشناسد می‌تواند کمک خوبی به فرد بکند. (هم از نظر عاطفی، اجتماعی) بین افراد تفاوت‌های وجود دارد و مشاور باید به این تفاوت‌ها آشنا باشد. دانستن این تفاوت‌ها خیلی مهم است. (جسم قوی، جسم ضعیف) از نظر عاطفی نیز تفاوت‌هایی وجود دارد یکی آرام و یکی عصبانی و یکی پرخاشگر می‌باشد. این مسائل تفاوت‌هایی است که در یک کلاس به وضوح دیده می‌شود. اگر غده تیروئید کم ترشح کند باعث سکوت و آرامش بیش از حد می‌شود و ترشح زیاد این غده باعث پرخاشگری می‌باشد.

از نظر اجتماعی نیز کسانی هستند که زود دوست پیدا می‌کنند و اما کسانی هستند که نمی‌توانند به راحتی دوست پیدا کنند. (تفاوت‌ها)

از نظر شناختی نیز: در زمینه اخلاقی فرد میتواند بخوبی ارزیابی کند یا برعکس. یکی پرهوش است یکی کم هوش.

(نرمال، غیر عادی) تنها هوش نیست تفسیری که افراد از وقایع می‌کنند نیز فرق می‌کند. (خوش یمن، بد یمن)

مشاور باید با این تفاوت‌ها آشنایی داشته باشد. در واقع زمینه‌های تفاوت‌های فردی در مدرسه مشهود است. باب مشاوره

یکی از دلایل ایجاد آن پرورش تفاوت‌های فردی است (استعداد موسیقی، استعداد ریاضی)

زمینه‌های فعالیت مشاور مدرسه

1. شناخت تنوع توانایی‌ها (هوش، خواندن، خط نوشتن) وجود معیارهایی برای شناخت اینها در زمینه هوش، باید از تستهای مختلف استفاده شود.

2. بارور ساختن تواناییهای بارز دانش آموز. هرچند توارث نقش بسیار مهمی در استعدادها دارد ولی باید بارور و شناسایی شود دانش‌آموزی که خیلی باهوش است وظیفه مدرسه (مشاور) این است که او را شناسایی کند تا استعدادش سرکوب نشود.

3. تشخیص تمام تواناییهای فردی دانش‌آموز. آن چیزهایی که بارز است (چه ظرفیتهایی دارد) تنها موسیقی، ریاضی و... نمی‌باشد. بلکه استعدادهایی هستند که هنوز شناخته نشده‌اند. ما باید در همه ابعاد رشد بکنیم. فقط در بعد تحصیل در ابعاد هنری، سیاسی، اجتماعی و... باید رشد پیدا بکنیم. استعدادها زیاد است و باید تمام تواناییها شناخته شوند.

4. مدارس باید تعلیم و تربیت را به نوعی برقرار کند که استمرار داشته باشد. از دوران ابتدایی باید شروع شود و در مدارس باید ابزار و مواد کافی برای شناخت این استعدادها باشد یعنی وقتی می‌گوییم بچه باهوش از بچه کم هوش شناسایی کردیم مستدل باشد. (از طریق آزمونهای هوش).

5. مدارس باید کارکنان لایقی را پرورش دهند تا بتوانند این تواناییها را شناسایی کنند و رشد دهند: ما از این نظر کم داریم. در واقع نظام آموزش ما موظف است که افراد لایق را آموزش دهند و به مدارس بفرستند. این کارکنان بسیار لایق می‌توانند به دانش‌آموزان برای شناسایی استعدادها و توانایی هایشان کمک کنند.

- انواع راهنمایی در مدارس:

- نوع راهنمایی در دوره دبستان 6 تا 11 سالگی با نوع راهنمایی در دبیرستان و بالاتر فرق می‌کند. در واقع معلمین در دوره دبستان می‌توانند مشاور خوبی برای دانش‌آموزان باشند. آنهایی که موافق هستند که معلم می‌تواند مشاور باشد می‌گویند که این معلمین با استفاده از شرایط مشاوره می‌توانند بعنوان مشاور نیز عمل کنند. مطلقاً نباید تنبیه‌گر باشند. وقتی معلمین این ویژگیها (شرایط مشاور) را داشته باشند می‌توانند موفق باشد.

بچه‌ها به سادگی پیش معلم (به عنوان مشاور) نمی‌آیند. معلم باید با بچه‌ها بازی کند و حتی در تدریس نیز از آنها باید استفاده شود. دنیای بچه‌ها را از طریق بازی و نقاشی می‌توان شناخت. برای ارتباط با بچه‌های دبستانی از طریق نقاشی

می‌توان با آنها ارتباط برقرار کرد. مثلاً کشیدن آدم. (نوع، قد و رنگ استفاده شده ناشی از علت‌های رفتاری با دیگران می‌باشد) و یا کشیدن خانواده.

- دورهٔ راهنمایی که از سن 11 تا 14 سالگی است مشاور کارش متفاوت با مشاور ابتدایی است. مشاور این دوره باید از ویژگی‌های دوران نوجوانی آشنایی کافی داشته باشد. در دورهٔ نوجوانی چه مشکلاتی برای دانش‌آموزان ایجاد می‌شود. این دوره، دورهٔ بحرانی است و ویژگی‌هایی بر آن حاکم است و فرد ثبات عاطفی ندارد. باید بدانند که تغییرات بدنی (بلوغ جنسی) در این دوران انجام می‌شود. اهمیت دوست در این دوران بسیار زیاد است. آشنایی با تغییرات شناختی نیز مهم است. نگرش نوجوان را نسبت به معلمین دوستان بشناسد.

- دوره‌ی دبیرستان از سن 14 تا 18 سالگی شروع می‌شود نیز یک ویژگی‌های خاص خود دبیرستان دارد. علاوه بر اطلاعات مربوط به نوجوانی باید اطلاعات شغلی، دانشگاهی و... را بداند و اطلاع بدهد. بسیاری از دانش‌آموزان علاقمند به ورود به دانشگاه هستند، باید مشاور به آنها نحوه مطالعه کردن، انتخاب رشته تحصیلی و... را آگاهی دهد و از استعداد‌های او آگاهی داشته باشد، باید آنها را با مدارس صنعتی آشنا بسازد.

راهنمایی در دانشگاه قطعاً فرد مشاور در دبیرستان فرق می‌کند با مشاوره‌هایی که تا بحال صحبت شده، بیشتر مشکلات، مشکل شخصی و شخصیتی است. اضطراب از ورود به جای ناآشنا، در مراکز مشاوره دانشجویی باید افراد متخصص کار بکنند. در مورد تغییر رشته، آشنایی با نحوه خواندن دروس و قوانین مربوط به واحدهای آموزشی دانشکده دانشجویان شهرستانی، وجود ناراحتی به علت جدایی از خانواده.

مشاوره از دوره ابتدایی شروع می‌شود و تا اتمام دانشگاه ادامه دارد.

راهنمایی و مشاوره درست در این دوران (بترتیب از ابتدایی) باعث شکوفایی فرد می‌شود.

وظایفی که رئیس مدرسه دارد:

رئیس آموزش و پرورش وظیفه‌ی ایجاد هسته‌های مشاوره در سطح شهر و مدارس را دارد. از مدارسی که مشاور دارند حمایت کند و خدمات مشاوره را سرویس می‌دهند و تشخیص دهند که مشاوره و راهنمایی وجود دارد. خدمات مشاوره را برای مردم گوشزد کنند.

رئیس مدرسه = او نیز باید رهبری معقولانه‌ای داشته باشد که ناشی شده باشد از تشکیلات راهنمایی و اهداف راهنمایی و مشاوره و خودش مسئولیت این شورا را داشته باشد و از آن حمایت بکند و از مشاور نیز حمایت بکند و حمایت از معلمان همکاری کننده با این شورا و نیز مصوبات شورای راهنمایی را اجراء کند. ارزیابی از برنامه‌های موجود در مدرسه. برنامه-

های تدریس معلمان را تنظیم بکند و طوری تنظیم شده باشد که مشاور ساعتی را با بچه‌ها باشد و مشاور وقتی برای سرویس دهی به کودکان و دانش‌آموزان داشته باشد.

برای هر کلاسی هر هفته 2 ساعت وقت آزاد می‌گذراند.

وظایف شورای راهنمایی مدرسه

- 1- بررسی احتیاجات، هدف‌ها و برنامه‌ها و روشهایی که شورای راهنمایی مدرسه دارای آنها است.
- 2- توصیه‌ی خط مشی و برنامه‌های لازم به مسئولان اداری و معلمان برای بهبود خدمات راهنمایی.
- 3- هماهنگ کردن فعالیت‌های آموزش و پرورش و خدمات راهنمایی در مدرسه
- 4- آگاه کردن معلمان مدرسه از فعالیت‌های شورای و فراهم آوردن جلسات مذاکره در مورد تصمیمات مشاوره. (وجود نماینده‌ی معلمان تصمیمات شورای را به اطلاع معلمین دیگری برساند) مثلاً دو برابر شدن درس ریاضی ممکن است معلمی مخالف این طرح باشد و باید به اطلاع این شورای برساند.
- 5- برنامه‌های آموزشی حین خدمت برای معلمین را فراهم بکنند. (مدتی باید خدمات آزمایشی یک معلم، استاد انجام دهد تا توانایی معلم، استاد و... مشخص شود) بخصوص در زمینه‌ی راهنمایی باید دوره ببینند در رابطه با دانش‌آموزان.
- 6- ارزیابی کردن از نتایج حاصله از خدمات راهنمایی می‌باشد. تأخیر خدمات راهنمایی در این دوره را باید مشخص کرد. یا علت رجوع کم دانش‌آموزان یا والدین به شورای را باید به اطلاع رساند. علت انجام ندادن تحقیق مثال توسط مشاور می‌باشد. آیا این خدمات تستی بوده، مصاحبه‌ای بوده و یا...

وظیفه‌ی مشاور راهنمایی این می‌باشد:

- 1- فراهم کردن خدمات راهنمایی برای تمام دانش‌آموزان
- 2- رهبری فنی شورای راهنمایی و شورای مدرسه.
- 3- اجرای دقیق مصوبات شورای راهنمایی مدرسه در رابطه با مشکلات دانش‌آموزان
- 4- مشاور به برنامه آموزش در حین خدمت باید کمک کند.
- 5- آشنایی با فنون جدید مشاوره و ابزارهای مشاوره و فراهم آوردن آن چه خودش و چه از طرف مدیر.
- 6- کمک به معلمین برای شناسایی تفاوت‌های فردی در روش‌ها)

وظیفه معلمان در برنامه راهنمایی و مشاوره

- 1- همکاری با کارکنان اداری شوری مدرسه جهت پیشبرد اهداف و پیشرفت دانش‌آموزان.
  - 2- ایجاد محیطی مساعد برای دانش‌آموزان که باعث شکوفایی دانش‌آموزان می‌شود.
  - 3- مربوط ساختن اطلاعات شغلی با موضوعات درسی.
  - 4- معلم باید اطلاعات زیادی راجع به دانش‌آموزان خودش بداند تا حقایق زیادی در مورد اعمال و رفتار و برنامه‌های آنها دست یابد.
  - 5- پی بردن به وضعیت اقتصادی و روانی خانواده دانش‌آموزان.
  - 6- همکاری کردن با کارکنان مدرسه برای کمک به سازگار ساختن دانش‌آموزان.
  - 7- ارجاع دانش‌آموزانی که دارای مشکلات هستند به مشاور مدرسه.
  - 8- کمک کردن به حل و فصل مشکلات درسی و شغلی مربوط به درس.
  - 9- صرف وقت برای آشنایی با تست‌ها و شیوه‌های آموزشی
  - 10- کمک کردن به رشد توانایی‌های دانش‌آموزان از یک طرف و غلبه بر ناتوانی‌های دانش‌آموزان از طرف دیگر
- آیا معلم می‌تواند مشاور باشد یا نه؟ عده‌ای معتقدند راهنمایی و آموزش و پرورش با هم عجین هستند بنابراین محلی که نزدیکترین فرد به دانش‌آموز است پس همان معلم هست که وظیفه راهنمایی دانش‌آموز را باید به عهده داشته باشد. اما عده‌ای از مشاورین و روانشناسان معتقدند که چون معلم دوره‌ها و تحصیلات لازم را طی نکرده، نمی‌توان وظایف مشاوره را بخوبی به انجام رساند. و علت دیگر آن، این است که چون تخصص و مهارت لازم را برای راهنمایی و مشاوره ندارد، پس این معلمین صلاحیت این شغل را ندارند اما اگر معلمین بعد از آموزش دوره‌های ضمن خدمت و کارورزی لازم می‌توانند عهده‌دار این مسئولیت باشند. و اگر نه مشاوره یک حرفه مستقل از حرفه معلمی می‌باشد.
- حرفه مستقل و معلمی یک حرفه مستقل دیگر است و اگر معلم کار مشاور را انجام دهد، خطرناک می‌باشد. اگر از معلمین همچنین انتظاراتی داشته باشیم یک توقع بی‌جاست چون معلم یک کار تمام وقت دارد.
- توصیه‌ای که به معلمین می‌شود این است که معلمین، معلمین خوبی باشند و (خوب بودن در حرفه خودشان) بهتر از اینست که کار ناقصی را انجام بدهند اما اینکه معلمین نمی‌توانند مشاور خوبی باشند، مگر اینکه آموزش لازم را دیده باشند.

- نقش معلمین در بهداشت روانی دانش آموز:

- 1- معلم مسئول فراهم ساختن محیطی است که برای یادگیری خوشایند باشد، پس معلم باید با اطلاعات مربوط به بلوغ، و روانشناسی، شیوه‌ای به کار برد که فضای یادگیری برای دانش‌آموز، فضای مناسبی باشد.
  - 2- معلم هم می‌تواند مانند مشاور در زمینه‌های شغلی و حرفه‌ای اطلاعات زیادی را به دانش‌آموزان ارائه دهد.
  - 3- معلم به عنوان منبع اطلاعاتی قوی برای مشاور می‌باشد. چون نیازهای دانش‌آموزان را معلمین خوب می‌دانند، دانش‌آموزان را به خوبی می‌شناسند. می‌توانند دانش‌آموزان مشکل‌دار، بعد از شناسایی به مشاور ارجاع دهد.
  - 4- معلم در کلاس بعنوان الگوی رفتار اجتماعی است که دانش‌آموزان می‌توانند رفتارها و مهارت‌های اجتماعی معلم را کسب کنند.
  - 5- معلم در کلاس می‌تواند فضایی را ایجاد بکند که این فضا منجر به سازگاری اجتماعی شود و پیشرفت دانش‌آموز را تضمین کند.
  - 6- معلم در پیشگیری بسیاری از اختلالات روانی می‌تواند نقشی مؤثر داشته باشند. معلم اگر نتواند نقشی معلمی خود را به خوبی ایفا بکند می‌تواند اضطراب در دانش‌آموزان ایجاد بکند که سرمنشأ اختلالات روانی است.
  - 7- معلم در بهداشت روانی نقش اساسی دارند.
- اطلاعاتی که معلم باید برای پیشگیری و بهداشت روانی بداند.
- 1- دانش‌آموزی که در کلاس دچار ناراحتی، تعارض و مشکل عاطفی شود معلم باید عامل را بشناسد و در وضع و ارجاع آن بکوشد.
  - 2- ناسازگاری عاطفی از روی آگاهی نیست یعنی بر خلاف خواست دانش‌آموز بوجود آمده و باید بدانند که ناسازگاری دلیل بر ضعف او نیست و بدانند که رفتار ناسازگارانه هدفی را دنبال می‌کند که معلم باید آن هدف را پیدا کند.
  - 3- شکایت بدنی که ناشی از ناسازگاری می‌باشد تخیلی نیست و اینها دائماً از ناراحتی‌های جسمانی رنج می‌کشند.
  - 4- ناراحتی عاطفی نشانه ضعف نیست یعنی چیزی نیست که افراد به خاطر داشتن آن ناراحتی شرمندة شوند در این صورت برخورد ما سازنده‌تر خواهد بود.
  - 5- باید بدانند که ناسازگاری عاطفی به شکل‌های مختلف مثل سردرد، تپش قلب، خستگی و بی‌قراری مفرط و گاهی اوقات به صورت فلج بروز می‌کند.

- باید و نبایدهایی که معلم باید با آنها آشنا باشد.

1- نباید دانش‌آموز را به خاطر داشتن ناراحتی که فکر می‌کند ظاهرسازی است تنبیه کند.

2- معلم نباید دانش‌آموز را به خاطر ناسازگاری عاطفی سرزنش بکند و بگوید اراده داشته باش

3- ناراحتی‌های بدنی را نباید به دانش‌آموز بگوید که فراموشش بکند و رها بکند و برود

4- دانش‌آموزان دارای ناراحتی‌های عاطفی را بعنوان ناسازگار و غیرعادی نباید تلقی بکند.

5- معلم خوب نباید در حضور بچه با والدین درباره‌ی ناراحتی عاطفی و ضعف‌های او صحبت بکند که بزرگ‌ترین ضربه را به کودک می‌زند.

حرفه مشاوره یک حرفه تخصصی است و معلم به مدت تمام وقت نمی‌تواند این وظیفه را انجام دهد. در عین حال که معلم مشاور نیست ولی می‌تواند در امر مشاوره کمک بکند. اگر معلم خوبی باشد و بتواند به خوبی راهنمایی بکند می‌تواند بعنوان عضو راهنمایی مدرسه عمل کند. معلم درمانگر نیست اما می‌توان در پیشگیری اختلالات نقش مؤثر داشته باشد.

یکی از موارد مؤثر در رفتار معلم درک دانش‌آموز است. دانش‌آموز را همانطور که هست قبول داشته باشد اگر چنین باشد ویژگی‌های منفی دانش‌آموز احتمال بهبود یافتن آن بیشتر می‌شود. بیشترین علت فرار از مدرسه در دوران اولیه نوع رفتارهای معلمان می‌باشد.

مصاحبه‌ی مشاوره‌ای

مشاوران تازه کار و کم تجربه در اولین مصاحبه‌ها معمولاً کمی دلهره و نگرانی دارند. بطور کمی میزان آمادگی مشاوران مختلف متفاوت است.

مرحله بقا: معمولاً در اولین جلسات مشاوره چنین حالتی دارد در مشاوران کم تجربه به وفور دیده می‌شود و مشاور پیش از آنکه به گفتار مراجع گوش فرا دهد و به حل مشکل او بیندیشد، نگران وضع روانی خویش است.

مرحله وابستگی: مشاور بر اثر بی‌کفایتی به شدت به یک منبع بیرونی برای دریافت کمک متکی می‌شود و از دیگران می‌خواهد که به کمکش بشتابند و به او بگویند چه کند. مشاور در این مرحله از طریق کوشش و خطا به انجام روش‌های متعدد مشاوره می‌پردازد.

مرحله مکاشفه: مشاور پس از طی مرحله وابستگی با موفقیت، می‌کوشد روشی را برگزیند که در انجام آن احساس آرامش و رضایت کند. در این مرحله کوشش و خطا با اطمینان بیشتری انجام می‌گیرد و مشاور تا حدی امنیت روانی

خود را باز می یابد.

مرحله ثبات: مشاور پس از تعیین روش مشاوره خود، درصدد یافتن فلسفه و نظریه زیر بنای آن بر می آید. مشاوره از این به بعد به تدریج در انجام کارش استقلال پیدا می کند و می تواند بدون کمک دیگران به تشکیل جلسات مشاوره بپردازد.

مرحله تقویت: مشاور پس از تعیین فلسفه و نظریه زیربنای روش مشاوره خود، به کمک مطالعه آثار دیگران و تحقیقات انجام شده به توسعه و بهبود روش خود می پردازد.

شرایط انجام مصاحبه مشاوره‌ای

الف) ایجاد رابطه حسنه

در صورتی که رابطه‌ی حسنه مشاوره‌ای وجود نداشته باشد مشکل از جانب مراجع به طور واقعی مطرح نخواهد گردید و از این رو رابطه حسنه مشاوره‌ای را می توان عامل درمان بخشی از مشاوره به حساب آورد.

ب) رازداری

مشاور و مراجع توأمآ تعیین می کنند که کدام قسمت از مطالب بحث کاملاً سری و محرمانه است و کدام بخش را می توان با افراد خاص در میان گذاشت. یعنی با اجازه مراجع، مشاور می تواند اطلاعاتی را در دسترس افراد خاصی بدهد. اما موضوعاتی را که مراجع نمی خواهد با کسی در میان گذاشته شود باید به طور محرمانه مشاور آنها را حفظ کند.

ج) پذیرش غیرشرطی

احترام بدون قید و شرط به مراجع و توجه به احساسات و عواطف او باعث مشارکت فعالانه مراجع و طرح مشکل در جلسه مشاوره می شود. از محاسن پذیرش غیرشرطی می توان به نکات زیر اشاره کرد:

1- علاقه مشاور و مراجع به هم بیشتر می شود.

2- شرایط مناسبی برای ادامه مصاحبه فراهم می شود.

3- احساسات خصومت آمیز و مقاوم به حداقل کاهش می یابد.

4- مراجع احساس ارزشمندی می کند.

د) درک مراجع و مشکل او

درک مراجع و موقعیت، با شناخت روابط و رفتار و گفتار مراجع امکان پذیر است. به عقیده تایلر درک مراجع عبارتست از شناخت مقاصد و گفتار و رفتار مراجع، فهم و درک مراجع و مشکل او به تلاش اشتراکی و متقابل نیازمند است که از طریق گردآوری اطلاعات دقیق و عمیق با استفاده از روش‌های گوناگون و توجه به گفتار کلامی و غیرکلامی مراجع حاصل می‌شود.

ه) آماده کردن شرایط محیطی

محیط مناسب و آرام ابزاری نظیر دستگاه ضبط صوت، آزمون‌ها و فرم‌های گوناگون از جمله وسایلی هستند که اگر در تهیه آنها دقت لازم به عمل نیاید موانعی را در نیل به اهداف مشاوره به وجود خواهد آورد.

شیوه‌های اثربخشی در یک رابطه مشاوره‌ای

1- صمیمیت

2- اطمینان

3- تصدیق و قبول

4- لطیفه گویی

5- استفاده از تجارب شخصی

6- شکل سؤال

7- انعکاس گفتار

8- تست

سؤالات چهار گزینه‌ای بخش سوم

1- در کدام مرحله مشاوره تا حد زیادی حالت تصنعی به خود می‌گیرد؟

الف) بقاء   ب) تقویت   ج) مکاشفه   د) وابستگی

2- مراجع مشکلات خود را زمانی به آسانی با مشاور در میان می‌گذارد و به بررسی آنها می‌پردازد که :

الف) از مسائل و مشکلات زیاد خود رنج ببرد

ب) بر مشاور اعتماد کند

ج) شخص دیگری او را به مشاور معرفی کرده باشد

د) مشاور را از قبل بشناسد

3- مراحل مصاحبه مشاوره‌ای به ترتیب عبارتند از :

الف) بقاء ، وابستگی ، مکاشفه ، ثبات ، تقویت

ب) بقاء ، وابستگی ، مکاشفه ، تقویت ، ثبات

ج) مکاشفه ، بقاء ، وابستگی ، ثبات ، تقویت

د) وابستگی ، بقاء ، ثبات ، تقویت ، مکاشفه

4- کدامیک از موارد زیر لازمه مصاحبه مشاوره‌ای می‌باشد؟

الف) شناسایی مشکل مراجع   ب) شناسایی شخص مراجع

ج) شناسایی مراجع توسط مراجع   د) وجود روابط رویارویی بین مشاور و مراجع

5- در چه صورت رابطه مشاوره‌ای با دانش آموز مقصدی که قوانین و مقررات مدرسه را نقض کرده است

توسعه می‌یابد؟

الف) زمانی که خود را مسئول قضاوت در کار او بداند

ب) زمانی که مراجع را درک کند و او را بدون قید و شرط بپذیرد

ج) وقتی که حالت اقتدار و نفوذ نسبت به دیگران داشته باشد

د) هنگامی که او را در ترک رفتار ناپسندش پند و اندرز بدهد

6 - وقتی مشاور روش مشاوره را تعیین کرده و در صدد یافتن فلسفه زیر بنایی آن بر آید در کدام مرحله قرار دارد؟

الف) ثبات (ب) بقاء (ج) تقویت (د) مکاشفه

7 - مشاور در کدام مرحله به استقلال می رسد؟

الف) بقاء (ب) ثبات (ج) تقویت (د) مکاشفه

8 - معمولاً مشاوران تازه کار در جلسات اول خود به شدت نگران وضع روانی و عملکرد خود هستند و

احساس بی کفایتی می کنند این حالت در کدام گزینه مطرح شده است؟

الف) وابستگی (ب) مکاشفه (ج) تقویت (د) بقاء

9 - لازمه مصاحبه مشاوره‌ای است؟

الف) شناسایی مشاور توسط مراجع (ب) شناسایی شخص مراجع
ج) شناسایی شکل مراجع (د) رابطه رویارویی بین مراجع و مشاور

10 - پذیرش غیر شرطی مراجع در مشاوره موجب می شود که :

الف) تشخیص مشکل آسانتر شود
ب) طرح احساس ارزشمندی کند
ج) مشاور به اصول حرفه‌ای پایبند باشد
د) مراجع در حل مشکل خود کفا شود

11 - مهمترین اقدام مشاور در اولین جلسه مشاور کدام است؟

الف) درک مراجع (ب) انعکاس محتوا
ج) انعکاس احساس محتوا (د) رفتار کلامی و غیر کلامی

12 - به عقیده استرانگ ، پذیرش غیر شرطی مراجع از کدام طریق انجام می گیرد؟

الف) انعکاس احساس (ب) انعکاس محتوا
ج) انعکاس احساس و محتوا (د) رفتار کلامی و غیر کلامی

13- کدام یک از موارد زیر در مورد رابطه حسنه مشاوره‌ای درست است؟

- الف) رابطه حسنه مشاوره‌ای در مورد مشاوره فردی بهتر و زودتر از مشاوره گروهی ایجاد می شود
- ب) در رابطه حسنه مشاور به عنوان انسانی که قادر به تصمیم گیری است می شود
- ج) اگر رابطه حسنه مشاوره‌ای وجود داشته باشد شکل از طرف مشاور عمیق تر مورد بررسی قرار میگیرد
- د) در صورت وجود داشتن رابطه حسنه مشاوره‌ای مشاور مسئولیت بیشتری در جلسه مشاوره به عهده خواهد گرفت

14- بقاء ، وابستگی ، ثبات ، تقویت و مکاشفه از مراحل است که :

- الف) مشاوران در تعامل با مراجعان خود فرامی گیرند
- ب) مشاوران در جریان اجرای آزمونهای روانی تجربه می کنند
- ج) مشاوران در یادگیری مصاحبه مشاوره‌ای طی می کنند
- د) مشاوران باید در ارزشیابی کار خویش لحاظ کنند

15- مؤثرترین عامل در مصاحبه مشاوره‌ای کدام است؟

- الف) بصیرت و دانش مشاور
- ب) رابطه بین مراجع و مشاور
- ج) فنون و ابزار بکار رفته در مشاوره
- د) فنون شروع و خاتمه دادن به مشاوره

16- سکوت طولانی مراجع در لحظات اولیه مصاحبه مشاوره‌ای نشانه کدام مورد زیر در مراجع است؟

- الف) مقاومت
- ب) احساس نگرانی
- ج) تفکر و تامل در باره موضوع
- د) ناتوانی در طرح توسعه

17- در کدام مرحله از مشاوره ، مشاور بیش از آن که به گفتار مراجع گوش دهد نگران وضع روانی خویش است؟

- الف) وابستگی
- ب) تقویت
- ج) بقاء
- د) مکاشفه

18- استفاده از مهارت‌های مشاوره ، در مشاوره باعث تقویت..... می شود؟

- الف) رابطه مشاوره‌ای
- ب) آموزش گام به گام
- ج) صمیمیت مراجع و مشاور
- د) فنون جزئی در مشاوره

19- در کدام مرحله از مصاحبه مشاوره‌ای ، مشاور درصدد یافتن فلسفه و زیر بنایی برای روش مشاوره خود است؟

الف) تقویت (ب) وابستگی (ج) مکاشفه (د) ثبات

20- به عقیده بسیاری از صاحب نظران مشاوره و روان درمانی ، اولین گام مصاحبه کدام است؟

الف) درک و شناخت مشکل مراجع

ب) سازمان دهی فرآیند مشاوره

ج) راز داری و مسایل مراجع

د) کوشش در ایجاد و برقراری رابطه حسنه

21- با پیشرفت رابطه حسنه مشاوره‌ای ، مسئولیت مراجع در جلسه مشاوره چگونه می شود؟

الف) کمتر می شود

ب) تغییر نمی کند

ج) بیشتر می شود

د) گاهی کم و گاهی زیاد میشود

22- به عقیده (تایلر) مفهوم «درک مراجع» شناخت کدام مورد است؟

الف) عوامل درونی مراجع (ب) مشکلات موجود مراجع

ج) انکار و خاطرات مراجع (د) هدف ها ، گفتار و رفتار مراجع

23- شرایط انجام مصاحبه مشاوره‌ای کدام است؟

الف) شناخت مراجع و ارزش ها ی وابسته به آن

ب) پذیرش مراجع باز شرایط محیط مشاوره

ج) به وجود آوردن یک فرصت برای تفکر و خود یابی

د) ایجاد رابطه حسنه مشاوره‌ای تعاملی عقلی و عاطفی

24- مهمترین کاری که مشاور باید در مشاوره به کار ببندد کدام است؟

الف) انعکاس (ب) تشویق (ج) سازمان دادن (د) گوش دادن

25- از کدام رویه در سازماندهی به جریان مشاوره استفاده نمی شود؟

- (الف) پیش بینی نتایج احتمالی
(ب) تعیین محدودیت عملی و زمانی
(ج) گفتگو درباره هدف ها و ماهیت مشاوره
(د) تعیین محدودیت مکانی

26- کدام مورد زیر از فرآیند انعکاس احساسات محسوب نمی شود؟

- (الف) احساس مراجع از این که مورد درک و پذیرش قرار گرفته است.
(ب) اقدام مراجع به سنجش و ارزیابی اعمال و رفتار خودش
(ج) آگاه شدن مراجع از عقاید و نظرات مشاور نسبت به خودش
(د) پی بردن به این که احساس باعث به وجود آمدن رفتار می باشد

27- کدام عمل مراجع را در جریان مشاوره به کوشش و فعالیت وا میدارد؟

- (الف) پرسش
(ب) مخالفت کردن
(ج) هشدار دادن
(د) هیچکدام

28- به نظر راجرز انعکاس احساسات یعنی.....

- (الف) بازگویی مقام یا قسمتی از گفتار مراجع
(ب) بیان چگونگی رابطه مشاور و مراجع
(ج) درک و فهم مشکل از نظر مشاور
(د) درک و فهم مشکل از نقطه نظر مراجع

29- از دیدگاه چه کسی در موارد ضروری می توان نوع سازمان را در جلسه مشاوره تغییر داد؟

- (الف) پاترسون
(ب) راجرز
(ج) رولومی
(د) کوران

30- مخالفت با گفتار مراجع.....

- (الف) یکی از شیوه های رهبری است
(ب) اصلاح فکر نادرست اوست
(ج) نوعی روش غیر مستقیم است
(د) در همه روش های مشاوره ای غیر مجاز است

31- مهمترین فایده سازمان دادن به جلسه مشاوره کدام است؟

الف) آموزش نحوه صحیح زندگی اجتماعی به مراجع

ب) رهایی از سردرگمی و بی هدفی

ج) قبول مسئولیت به وسیله مراجع

د) کمک کردن به اهداف مشاوره

32- در کدام روش مشاور ، مراجع را در موقعیتی قرار میدهد تا متوجه اهمیت موضوع بحث شود؟

الف) آگاهانه   ب) پند دادن   ج) فرافکنی   د) هشدار دادن

33- مهمترین فنون مشاوره عبارتند از : پذیرش ، درک و.....

الف) مفاهیم   ب) رابطه حسنه   ج) گوش دادن   د) همدلی کردن

34- مهمترین کاری که در جلسه مشاوره از آن استفاده میشود کدام است؟

الف) انعکاس احساس   ب) انعکاس محتوا

ج) تداوم برقراری رابطه حسنه   د) گوش دادن

35- کدام عمل و رفتار از فنون ادامه جلسه مشاوره محسوب می شود؟

الف) خلاصه عنوان   ب) گوش دادن فعال

ج) رابطه حسنه   د) تأکید بر محرمانه بودن

36- از جمله انواع رهبری مستقیم در مشاوره کدام است؟

الف) تشویق   ب) تنظیم پاسخ ها

ج) پند دادن   د) هشدار دادن

37- مشاور در کدام روش ، مراجع را با قرار دادن در موقعیتی خاص متوجه موضوع بحث می کند؟

الف) فرافکنی   ب) مخالفت

ج) پند دادن   د) هشدار دادن

38- گفتگوی مراجع درباره اهداف مشاوره؛ جزء کدام یک از فعالیتها محسوب می شود؟

الف) رهبری   ب) سازمان دادن (ج) شکستن مقاومت   د) ایجاد بینش و بصیرت

39- از جمله موانع ایجاد ارتباط در مشاوره کدام است؟

- (الف) سوال کردن
(ب) نصیحت کردن
(ج) احترام گذاشتن
(د) نگاه کردن

40- هنگامی که مراجع صحبت می کند مشاور باید فعالانه گوش کند....

- (الف) خلاصه مطالب را بنویسد
(ب) فقط مطالب مهم را بنویسد
(ج) هیچ کار دیگری نکند
(د) با مداخله در صحبت‌های مراجع موضوع اصلی را ادامه دهد

41- وقتی مشاور به مراجع می گوید «شما خیلی آزرده اید» از کدام مفهوم استفاده کرده است؟

- (الف) باز خورد
(ب) رو در روئی
(ج) انعکاس محتوا
(د) انعکاس احساس

42- در انعکاس احساس و محتوا، مشاور به کدام جنبه ها توجه می کند؟

- (الف) عاطفی و شناختی
(ب) ذهنی و شناختی
(ج) احساسی و عاطفی
(د) منطقی و شناختی

43- اگر چارچوب جدیدی را مشاور به مراجع عرضه کند و او را در جهت خاصی هدایت کند از چه مهارتی

استفاده کرده است؟

- (الف) تعبیر و تفسیر
(ب) علمی کردن محتوا
(ج) بازگو کردن محتوا
(د) خلاصه کردن محتوا

44- اگر مشاور بخواهد با مراجع همدلی کند از چه مهارتی استفاده می کند؟

- (الف) مواجهه
(ب) تعبیر و تفسیر
(ج) انعکاس محتوا
(د) انعکاس احساس

45- از نظر اسلام مشاور کدامیک از خصوصیات زیر را نباید داشته باشد؟

- (الف) الگوبردن
(ب) خود رأی
(ج) عامل بودن
(د) نرمی گفتار

46- راهنمایی در قرآن کریم برای اولین بار در کدام سوره آمده است؟

الف) بقره آیه سوم

ب) فاتحه الكتاب

ج) مریم آیه چهارم

د) نساء آیه پنجم

47- کدامیک از موارد زیر هسته اصلی و مرکزی مشاوره محسوب می شود؟

الف) ایجاد رابطه حسنه

ب) پذیرش غیر شرطی مراجع

ج) درک مراجع

د) راز داری گفتار مراجع

48- شاگردان مدارس از چه دوره‌ای باید طرح ریزی حرفه‌ای را شروع کنند؟

الف) راهنمایی تحصیلی

ب) کودکیستان

ج) دبیرستان

د) ابتدایی

49- مهمترین مسئولیت مشاور کدام است؟

الف) انجام تست ها و تعبیر و تفسیر آنها

ب) برنامه ریزی و نظارت بر فعالیت‌های فوق برنامه

ج) دادن اطلاعات شغلی و تحصیلی

د) مشاوره کردن با مراجعان

50- کدامیک از موارد زیر لازمه مصاحبه مشاوره‌ای می باشد؟

الف) شناسایی مشکل مراجع

ب) شناسایی شخص مراجع

ج) شناسایی توسط مراجع

د) وجود روابط رو یا رویی بین مراجع و مشاور

51- کارآیی مصاحبه مشاوره‌ای بیشتر بستگی دارد به؟

الف) اعتماد متقابل مشاور و مراجع به یکدیگر

ب) بینش واقع بینانه مشاور

ج) جنبه‌های روانی مصاحبه

د) رابطه بین مشاور و مراجع

52- پذیرش غیر شرطی در مشاوره موجب می شود که :

الف) تشخیص مشکل آسانتر شود

ب) مراجع احساس ارزشمندی کند

ج) مشاور به اصول حرفه‌ای پای بند باشد

د) مراجع در حل مشکل خود کفا شود

53- مهمترین اقدام مشاور در اولین جلسه مشاوره کدام است؟

ب) جلب اعتماد مراجع

الف) درک مراجع

د) تشویق مراجع به صحبت کردن

ج) کسب اطلاع اولیه از مراجع

پاسخنامه سوالات

- 1- گزینه د صحیح است
- 2- گزینه ب صحیح است. با توجه به بحث راز داری، مراجع تا زمانی که به راز داری مشاور اطمینان حاصل نکند به طرح شکل نمی پردازد.
- 3- گزینه الف صحیح است
- 4- گزینه د صحیح است
- 5- گزینه ب صحیح است
- 6- گزینه الف صحیح است
- 7- گزینه ب صحیح است. با توجه به مبحث ثبات مشاور در این مرحله به تدریج میتواند بدون کمک دیگران جلسه را تشکیل دهد و مستقل شود.
- 8- گزینه د صحیح است. در مرحله بقاء، مشاوران کم تجربه احساس ناامنی می کند.
- 9- گزینه د صحیح است.
- 10- گزینه ب صحیح است. راجرز معتقد است پذیرش غیر شرطی موجب میشود که مراجع احساس ارزشمندی کند.
- 11- گزینه الف صحیح است. درک مراجع، قدم اول در مصاحبه مشاوره‌ای است.
- 12- گزینه الف صحیح است.
- 13- گزینه الف صحیح است. در بحث ایجاد رابطه حسنه ، از دیدگاه ویلیامسون مشاوره فردی بهتر و زودتر از گروهی ایجاد می شود.
- 14- گزینه ج صحیح است.
- 15- گزینه ب صحیح است
- 16- گزینه ب صحیح است. با توجه به مبحث ایجاد رابطه حسنه سکوت مراجع به علت نگرانی و عدم اطمینان به مشاور است.
- 17- گزینه ج صحیح است.
- 18- گزینه الف صحیح است. استفاده از مهارتها در ایجاد رابطه مطلوب بین مشاور و مراجع تاثیر مهمی دارد.

- 19- گزینه د صحیح است. در این مرحله مشاور در پی یافتن فلسفه و زیربنای روش خود است.
- 20- گزینه د صحیح است.
- 21- گزینه ج صحیح است. با توجه به مبحث ایجاد رابطه حسنه.
- 22- گزینه د صحیح است. با توجه به مبحث درک مراجع و شکل او.
- 23- گزینه د صحیح است. با توجه به مبحث مصاحبه.
- 24- گزینه د صحیح است. گوش دادن فعال مهمترین فنی است که مشاور باید در جلسه مصاحبه به کار بندد.
- 25- گزینه الف صحیح است. با توجه به بحث سازمان ، پیش بینی نتایج احتمالی و در سازمان مطرح نمی شود.
- 26- گزینه د صحیح است. با توجه به بحث مزایای انعکاس.
- 27- گزینه ج صحیح است. مشاور به واسطه مخالفت کردن مراجع غیر فعال را وادار به فعالیت می کند.
- 28- گزینه د صحیح است. انعکاس احساس از دیدگاه راجرز به معنی درک و فهم مشکل از دیدگاه نقطه نظر مراجع است.
- 29- گزینه الف صحیح است. پاترسون معتقد است بنابر مقتضیات و موارد ضروری می توان نوع سازمان را تغییر داد.
- 30- گزینه الف صحیح است. در بحث رهبری و مخالفت ذکر شدن این روش یکی از شیوه‌های رهبری است.
- 31- گزینه ج صحیح است. با توجه به بحث سازمان دادن کوران معتقد است عدم سازمان در جلسه باعث می شود که مسئولیت مراجع به حداقل برسد.
- 32- گزینه ج صحیح است.
- 33- گزینه ج صحیح است. گوش دادن مهمترین فنی است که مشاور باید رعایت کند.
- 34- گزینه د صحیح است. با توجه به بحث گوش دادن فعال گزینه د صحیح است.
- 35- گزینه ب صحیح است. با توجه به مبحث فنون ادامه مشاور، گوش دادن فعال مهمترین فن است.
- 36- گزینه ج صحیح است.
- 37- گزینه الف صحیح است.
- 38- گزینه ب صحیح است. در بحث سازمان دادن، اولین روش گفتگو درباره اهداف مشاوره است.

39- گزینه ب صحیح است. پند و اندرز گوئی اگر صحیح نباشد؛ ایجاد مقاومت می نماید و رابطه حسنه را مختل می نماید.

40- گزینه ج صحیح است. زمانی که مشاور گوش می دهد فعالیت دیگری انجام نمی دهد.

41- گزینه د صحیح است. با توجه به بحث انعکاس.

42- گزینه الف صحیح است.

43- گزینه الف صحیح است.

44- گزینه د صحیح است.

45 (گزینه ب) صحیح است. با توجه به خصوصیات مشاور از دیدگاه اسلام ، خود رأیی از جمله صفات مشاور نیست.

46) گزینه (ب) صحیح است. (خدایا ما را به راه راست هدایت فرما) در سوره فاتحه الاکتاب آورده است.

47 (گزینه الف) صحیح است هسته اصلی مشاوره رابطه حسنه می باشد

48) گزینه (د) صحیح است

49) گزینه (د) صحیح است

50) گزینه (د) صحیح است با توجه به مبحث مصاحبه و تعریف آن رابطه حضوری و رویارویی بین دو نفر پاسخ صحیح است

51) گزینه (الف) صحیح است اعتماد بین مشاور و مراجع در کارایی مصاحبه مشاور تأثیری بیش از گزینه‌های دیگر دارد

52) گزینه (ب) صحیح است راجرز معتقد است پذیرش غیر شرطی باعث می شود مراجع احساس ارزشمندی کند

53) گزینه (ب) صحیح است جلب اعتماد مراجع قدام اول در جلسه مشاوره‌ای است

فصل چهارم: نظریه شناختی پیازه

جایگاه و تعریف روان شناسی تربیتی: شاخه‌ای از روان شناسی است که به مطالعه مسائل آموزشی می پردازد. و یکی از پیشگامان مهم در این زمینه ژان پیازه می باشد که به بررسی نظریه او می پردازیم.

تعادل یابی

منظور پیازه از اصطلاح تعادل یابی جبران عدم تعادل است موجود زنده در هر مرحله از رشد دارای ساخت شناختی ویژه‌ای است که او را قادر می سازد تا با محیط به مقابله برخیزد.

هوش در نظریه پیازه فرایند سازگاری با محیط است پیازه هوش را برحسب محتوا ساخت و کارکرد توصیف می کند. محتوا: محتوا به جنبه‌های قابل مشاهده هوش یعنی پاسخهای فرد در برخورد با محرکها که آشکار می سازد. محتوا اصطلاحی است که در مورد نظریه پیازه معادل با رفتار به کاررفته است اما هرچند محتوا توصیف کننده رفتار است آنرا تبیین نمی کند.

ساخت

ساخت در نظریه پیازه عبارت است از ساختمان ذهن یا اندیشه‌های افراد به ساختهای شناختی دوران کودکی غالباً طرحواره گفته می شود اما ساختهای شناختی دوره‌های بالاتر را معمولاً عملیات ذهنی می نامند طرحواره به یک الگوی رفتاری دارای نظم و هماهنگی گفته میشود.

گفته شد که طرحواره‌های شناختی کودکان بیشتر به صورت طرحواره‌های رفتاری هستند اما طرحواره‌های شناختی دوره‌های بالاتر طرحواره‌های عملیاتی نام دارند.

پیاژه می گوید اعمال درونی شده عملیات نام دارد اعمالی که نه بر روی مواد محسوس بلکه از درون و به صورت نمادی انجام می گیرد.

از اجتماع طرحواره‌های مختلف ساختهای شناختی تشکیل می شوند جریان رشد ذهنی از طرحواره‌های بازتابی آغاز می شود و به طرحواره‌های حسی و حرکتی و سرانجام به ساخت شناختی می انجامد.

کارکرد : کارکرد اصطلاحی است که به سازگاری (جذب و تطابق) و سازمان اطلاق می شود. پیازه این کارکردها را نامتغیر می نامند علت این نامگذاری آن است که این کارکردها تمایلاتی فطری یا ذاتی هستند و از روز تولد تا مرگ در آنها تغییر ایجاد نمی شود. کارکرد جنبه زیستی موجود زنده به حساب می آید.

هوش و تفکر : هوش به دوره خاصی از رشد محدود نمی شود و کودکان خردسال نیز که هنوز زبان رانیا موخته اند رفتار هوشمندانه دارند (پیاژه).

اما تفکر مستلزم زبان آموزی است و از این رو کودکان پیش از یادگیری زبان دارای تفکر نیستند (پیاژه) تفکر هوش درونی شده است که نه بر اعمال مستقیم بلکه بر نماد سازی مبتنی بر زبان تصویرهای ذهنی و سایر وسائلی مبتنی است که امکان درونی ساختن و بازنمایی امور را در مراحل بالاتر رشد فراهم می آورد بنابراین تفکر مستلزم درونی ساختن امور است درحالی که هوش هم با پدیده‌های واقعی و محسوس سروکار دارد و هم با پدیده‌های نمادی.

مراحل رشد ذهنی

ویژگی مهم مراحل رشد آن است که ساخت شناختی کودک در هر یک از این مراحل با ساخت شناختی او در مراحل قبل و بعد از آن از نظر کیفی و کمی متفاوت است توالی مراحل رشد نیز نامتغیر است به نظر پیاژه عامل زمان یکی از عوامل اساسی رشد ذهنی و سایر جنبه‌های روانشناسی کودک است.

پیاژه رشد ذهنی کودک را از دوجنبه مورد بررسی قرار می دهد.

الف : روانی اجتماعی : تمام عوامل است که کودک از محیط بیرون دریافت می کند و به و طور کلی عوامل خانوادگی آموزشی و نظام پرورشی را شامل می شود.

ب : روان شناختی : منظور آن جنبه از رشد است که بطور کلی خودبخودی یعنی صرفاً در طی زمان رخ می دهد.

1- مرحله حسی حرکتی از تولد تا دوسالگی تفکر نمادی : علت نامگذاری این مرحله که پیش از زبان آموزی است و کودک قادر نیست دنیای خارج را در ذهن خود درونی سازد تفکر حسی و حرکتی به رفتارهای غیر کلامی اشاره می کند. بنابر تعبیر فلاول : شناخت کودک در این مرحله ناهشیار، ناخودآگاه و غیر نمادی است که می توان آنرا هوش عملی نام نهاد.

1-1 مرحله فعالیت بازتابی (از تولد تا پایان یک ماهگی) در این مرحله اکثر اعمال نوزاد به صورت اعمال جذب انجام می پذیرد که عمدتاً در عمل مکیدن خلاصه می شود یا دگرگیری در این دوره به حوزه بازتابهای محدود می شود یعنی تاثیر

تجارب بر مکانیسمهای ارثی متمرکز است در طول این مرحله کودک می تواند نگاه خود را بر اشیاء متمرکز سازد ولی هماهنگی بین چشم و دست وجود ندارد.

1-2 مرحله اولین واکنشهای درونی از یک ماهگی تا چهار ماهگی : تمرکز طرح واره اعمال دوری. منظور این است که در این دوره کودک پس از انجام یک محل به صورت تصادفی به تکرار آن می پردازد علت نامگذاری این واکنشها به نخستین یا دوری این است که آنها بر بدن کودک متمرکزند و سبب نامگذاری آنها به دوری این است که می توان آنها را بر حسب الگوی محرک پاسخ که در آن پاسخ نقش محرک را بازی می کند توصیف کرد.

اولین واکنشهای دوری مستلزم تعادل بخشی از بدن یا بخش دیگری از آن است این عمل منجر به گسترش دامنه بازتابهای ارثی می شود. در این مرحله نگاه کردن به یک شیء و دست دراز کردن به آن و همچنین شنیدن یک صدا و نگاه کردن به آن همزمان و هماهنگ می شوند ویژگی دیگر این مرحله ظهور رفتار تقلیدی در کودک است یعنی او به تکرار رفتار خود می پردازد ولی نمی تواند رفتار دیگران را تقلید کند ضمناً در این مرحله رفتار انتظاری مقدماتی در کودک ظاهر می شود.

1-3 مرحله دومین واکنشهای دوری (از چهار تا هشت ماهگی) این واکنشهای دوری عاداتهای حرکتی را تغییر می دهند نه بازتابها را و ضمناً این واکنشها علاوه بر بدن کودک محیط را شامل می شوند کمتر بر بدن کودک متمرکزند و بیشتر متوجه محیط هستند در این مرحله کودک علاقه مند است که از راه تکرار اعمال خود تغییرات جالبی را که در محیط است خارج از بدن او به تصادف ایجاد شده است حفظ نماید و نیز نشان دهنده این است که کودک عمداً به دستکاری و ایجاد تغییر در محیط می پردازد. همچنین در این مرحله کودک قادر می شود با دیدن بخش معمولی از یک شیء پنهان شده آن شیء را تشخیص دهد اما اگر تمام شیء را از دید او پنهان کنیم دیگر به دنبال آن نخواهد گشت.

1-4 مرحله هماهنگی طرحوارههای ثانوی : از هشت ماهگی تا دوازده ماهگی

در این مرحله طرحوارههای کودک پیچیده می شود کودک می تواند مانعی را بر طرف کند تا به شیء مورد نظر خود برسد یا از طریق واسطه قرار دادن یک شیء به هدف مورد نظر خود دست یابد و در کودکان این مرحله رفتار انتظاری به خوبی پدیدار می گردد در این دوره مفهوم بقاء شیء در کودک ایجاد می شود یعنی اگر شیء را از حوزه دید او پنهان کنیم هنوز برای او وجود دارد ولی شیء پنهان شده را در محل اول جستجو می کند.

1-5 مرحله سومین واکنشهای دوری (از دوازده تا هیجده ماهگی)

در این مرحله مفهوم بقاء شیء در نزد کودک کامل می شود در این مرحله کودک به عهد می کوشد تا نتایج جالبی تولید کند کودک از طریق سومین واکنشهای دوری در محیط به آزمایش می پردازد تا موقعیتی را کشف و بررسی نماید.

فرق عمده سومین واکنشهای دوری با دومین واکنشهای دوری آن است که در دومین واکنشهای دوری هدف کودک از انجام اعمالش از طریق تکرار اعمال کلیشه‌ای تحقق می پذیرد اما در سومین واکنشهای دوری کودک از راه کشف رویداد به هدف مورد نظر خود می رسد در این مرحله عمل انطباق به مراتب بیش از مراحل قبل است در این مرحله طرحواره ها بیشتر متوجه محیط بیرونی هستند و ترکیبی از الگوهای وسیله هدف را شامل می شوند.

6-1 مرحله ابداع وسائل جدید از طریق فعالیتهای ذهنی (از هیجده تا بیست و چهار ماهگی) کودک می تواند جنبه هایی از محیط را به صورت تصورات ذهنی بازنمایی کند حل مسائل در این مرحله از حالت کوشش و خطا خارج شده است بیشتر جنبه ذهنی پیدا می کند و در این مرحله اعمال درونی می شوند و مرحله نخستین تفکر کودک از این جا آغاز می گردد.

دستاوردهای عمده رشد شناختی کودک از تولد تا پایان مرحله حسی و حرکتی

- 1- شناخت کودک از جهان پیرامون که در ابتدا صرفاً ادراکی و حرکتی بوده و شناختی تبدیل می شود یعنی احساس اشیاء و پدیده ها به شناسائی مفهوم آنها پیشرفت می کند.
  - 2- در این مرحله مفهوم واقعیت اشیاء و امور برای کودک روشن می گردد.
  - 3- در این مرحله کودک به شناخت علت و معلول و رابطه علی بین پیوندها پی می برد.
- به اعتقاد پیازه قصد یا هدف و هوش جدایی ناپذیرند به سخن دیگر فعالیت هوشمندانه یعنی فعالیت هوشمند.

ب) 2 مرحله پیش عملیاتی 2 تا 7 سالگی

در این مرحله کودک هنوز قادر به تفکر عملیاتی یا تفکر منطقی نیست زبان آموزی در این مرحله کمک زیادی به رشد شناختی کودک می کند و او را قادر می سازد تا پدیده ها و امور مختلف را به طور نمادی مورد بررسی قرار دهد و مفاهیم مختلف را بشناسد.

به عقیده پیازه رشد سریع زبان در اوائل این مرحله حاصل رشد نمادسازی مرحله پیش است نه این که نمادسازی نتیجه زبان آموزی است.

این اعتقاد پیازه که رشد شناختی پیش از آموزش زبان رخ می دهد و شالوده آنرا می ریزد با این نظر رایج که پیشرفت در استدلال و حل مسئله حاصل پیشرفت زبان است مغایرت دارد نتایج این مطالعات نشان می دهند کودکانی که شدیداً

از لحاظ رشد زبانی عقب هستند به خوبی کودکان طبیعی قادر به استدلال و حل مسئله هستند و این بیان عقیده پیاژه مرا تایید می کند.

مرحله پیش عملیاتی به دو مرحله پیش مفهومی و تفکر شهودی تقسیم شده است.

1-2 مرحله پیش مفهومی (2 تا 4 سالگی)

- مفاهیم کودکان در این مرحله هنوز از جامعیت واقعی برخوردار نمی باشند چون کودک هنوز به مفهوم طبقات کلی دست نیافته است.

- کودکان در این مرحله می توانند شباهت اشیاء و امور را از یک جنبه خاص پیدا کنند.

- منطق کودک در این مرحله منطق تمثیلی است یعنی استدلال او از یک امر جزئی به یک امر جزئی دیگر مبتنی است.

- از ویژگیهای دیگر این مرحله خودمداری یا خود محوری کودکان است.

- از ویژگیهای دیگر کودکان در این مرحله جاندار انگاری اشیاء و امور است.

2-2 مرحله تفکر شهودی (از 4 تا 7 سالگی)

- تفکر کودک در این مرحله بیشتر جنبه ادراکی دارد و بر جنبه های ظاهری امور مبتنی است.

- کودک در این مرحله قادر به انجام تعدادی عملیات ذهنی چون طبقه بندی و ربط دادن اشیاء به یکدیگر است به نظر

می رسد که او از وجود این عملیات آگاه نیست.

- از ویژگیهای مهم تفکر کودک در این مرحله آن است که بر یکی از جنبه های مشخص امورتکیه می کند و جنبه های

دیگر را نادیده می گیرد.

- ویژگی مهم دیگر کودکان این مرحله این است که استدلال آنها بازگشت ناپذیر است.

یعنی کودک نمی داند که هر عمل منطقی قابل بازگشت است.

خلاصه :

- 1- کودک هنوز قادر به طبقه بندی اشیاء و امور برحسب قوانین منطقی نیست.
  - 2- کودکان خودمدار هستند و این امر ناشی از عدم رشد کافی اوست که نمی تواند خود را به جای دیگران بگذارد.
  - 3- کودک هنوز به مفاهیم مختلف بقاء دست نیافته است.
- 2-3- مرحله عملیات محسوس (7 تا 11 سالگی)
- فعالیت کودک در رابطه با محیط عینی و محسوس است در این مرحله توانائی اعمال منطقی را کسب می کند اما این اعمال را امور محسوس و عینی می تواند انجام دهد نه با امور عرضی و پدیده های انتزاعی.
- در این مرحله کودکان نیازی به انجام اعمال کوشش و خطا ندارند بلکه می توانند اعمال را پیش بینی کنند و نتایج آنها را از پیش حدس بزنند.
- از رویدادهای مهم این مرحله درک مفهوم بقاء ماده ، عدد، وزن و حجم توسط کودک است.
- درک مفهوم بقاء از سوی کودک مستلزم تسلط یافتن او بر اصول زیر است:
- الف : این همانی : این اصل مبین آن است که تغییرات ظاهری اشیاء درمقدار واقعی آنها تغییری ایجاد نمی کند و کمیت یک شیء در اشکال مختلف همان است که در ابتدا بوده است برای عمل جمع عامل این همانی صفر و برای عمل ضرب یک است.
- ب : بازگشت پذیری : برطبق این اصل اگر شیء تغییر شکل یافته را به حالت قبلیش برگردانیم معلوم می شود که در آن تغییری ایجاد نشده است. بنابراین اصل برای هر عملی عمل دیگر وجود دارد که آنرا باطل می کند.
- ج : جبران : بنابر اصل جبران در تغییر شکل اشیاء یک مورد، مورد دیگر را جبران می کند مفهوم بقاء ماده شش تا هفت سالگی مفهوم بقاء طول 6 تا 7 سالگی است.
- مفهوم بقاء ماده 7 تا 8 سالگی مفهوم بقاء سطح 9 تا 10 سالگی
- مفهوم مایع 6 تا 7 سالگی مفهوم بقاء حکم 11 تا 12 ماهگی
- غیر از مفهوم بقاء کودکان در این مرحله تواناییهای دیگری کسب می کنند که عبارتند از توانایی طبقه بندی کردن و توانایی کار با اعداد.

توانایی طبقه بندی کردن اشیاء

طبقه بندی کردن یعنی دسته کردن گروهی از اشیاء برحسب شباهتها و تفاوتهای آنها که نیاز به توانایی درک روابط میان آن اشیاء دارد.

توانایی ردیف کردن

توانایی قراردادن اشیاء به دنبال هم برحسب یکی از ویژگیهای آنها ردیف کردن یا مرتب کردن نام دارد.

پیاژه منطق کودک را در مرحله عملیات محسوس منطق طبقه بندی روابط و اعداد می نامند نه منطق امور فرعی

4- مرحله عملیات صوری (11 تا 15 سالگی)

در این مرحله توانایی تفکر برحسب امور انتزاعی را کسب می کند و بر قوانین منطق صوری مسلط می شود کودکان این مرحله قادر می شوند تفکر عملی مبتنی بر روش فرضیه‌ای قیاسی را به کاربندند یعنی می توانند به طرح فرضیه بپردازند. و بدون نیاز به مراجعه به اشیاء محسوس به واریسی فرضیه خود اقدام کنند.

نکته کودک در مرحله عملیات محسوس در دنیای واقعی زمان حال زندگی می کند اما نوجوان در مرحله عملیات صوری در دنیای فرضیات و امکانات آینده سیر می کند کودکان مرحله عملیات محسوس واقع گرا و سازگار هستند اما نوجوان مرحله تفکر صوری آرمانگرا و غالباً ناسازگارند.

استفاده از نظریه رشد ذهنی پیاژه در آموزش

دو نظریه عمده که در گذشته برای تبیین نحوه دانش اندوزی بشر وجود داشت.

1- بطور کلی واقعیت در خارج از ذهن ماقرار دارد و این واقعیت از فرایند دانستن ما مستقل است این نظریه همانند دوربین عکاسی است که تصویرها را از واقعیت در ذهن ذخیره می کند.

2- نظریه دیگر برخلاف نظریه بالا می گوید هیچ چیز خارج از ذهن انسان به عنوان واقعیت وجود ندارد و هر چه هست در خود ذهن قرار دارد در این نظریه ذهن به یک پروژکتور تشبیه می شود طبق این دو نظریه فرق بین بزرگسالان و کودکان در یادگیری مفاهیم از لحاظ کمیت می باشد بر طبق نظر پیاژه کودکان واقعیت را از طریق تجارب شخصی خود با محیط درک می کنند درست همانطور که یک نقاش واقعیت را آن طور که خود می بیند تصویر می کند.

بر طبق دو نظریه بالا اگر کودک کلمه‌ای را بیاموزد واقعیتی را که آن کلمه معرفی می کند نیز خواهد فهمید اما طبق نظریه پیاژه کودک اول مفهوم چیزی را می آموزد تا بعد بتواند کلمه‌ای را که معرف آن چیز است به درستی یاد بگیرد.

روش یادگیری پیشنهادی پیازه بر فعالیت و تجربه اندوزی کودک تاکید می کند و معلمان را از وادار کردن کودکان به حفظ طوطی وار مطالب و انباشتن ذهن از موضوعات ناملموس و انتزاعی به ویژه در سالهای اول تحصیل برحذر می دارد. رشد یادگیری برای پیازه تکامل ذهن مستلزم دوفرایند است رشد یا تحول و یادگیری

رشد: فرایندی است اساسی و خودجوش یادگیری را می توان ایجاد کرد و محدود به موقعیتهای معین است.

پیاژه در بررسی رشد چهارعامل مهم را به شرح زیر نام می برد

1- رشد درونی یا رشد: وراثت کودک را با ساختهای فیزیکی مختلفی تجهیز می کند که پایه رشد ذهنی او را فراهم می آورند مهمترین این ساختها دستگاه اعصاب مرکزی است و برای رسیدن به حداکثر رشد به زمان نیاز دارد.

2- تجربه: عامل مهم دیگری که به رشد ذهن کودک تاثیر می گذارد تجارب یا برخوردهای او با محیط است کسب تجربه مستلزم ایجاد تماس بین کودک و محیط است که اساسی ترین نوع دانش از آن حاصل می شود.

3- انتقال اجتماعی: اصطلاح انتقال اجتماعی به تاثیرات مختلفی که عوامل احتمالی بر کودک به جای می گذارند اشاره می کند.

4- تعادل یابی اثرات سه عامل فوق را درهم ادغام می کند و آنها را هماهنگ می سازد در واقع تعادل یابی فرایند خود نظم دهی کودک است کودک از طریق تعادل یابی به کنش متقابل دایم با محیط می پردازد و از این طریق به درک امور مهم می پردازد و ایجاد نظم و هماهنگی دریافتههای خویش اقدام می کند و از این راه به حفظ تعادل روانی و ذهنی موفق می شود.

یادگیری برای پیازه عبارت است از کسب پاسخهای تازه به موفقیتهای مخصوص یادگیری واقعی از نظر پیازه کسب یک ساخت جدید باز عملیات ذهنی است که یادگیری دادن پاسخهای تازه به موفقیتهای بخصوص و یادگیری شامل کسب ساخت ذهنی جدید از فرایند تعادل یابی ناشی می شود به نظر پیازه این نوع یادگیری تنها نوع ثابت و پایدار یادگیری است این یادگیری تنها وقتی نصیب کودک می شود که ساخت شناختی پیش نیاز برای جذب تجارب جدید را دارا باشد یادگیری کودک در زمان معین و برطبق یک توالی منظم انجام می گیرد و کوشش در جهت تسریع رشد ذهنی کودکان چندان مفید نیست.

کوشش برای ایجاد یادگیری بیشتر در کودکان به رشد ذهنی آنها منجر نخواهد شد بلکه یادگیری واقعی در نتیجه رشد ذهنی توضیح دهنده یادگیری است نه بالعکس.

روش آموزش مبتنی بر نظریه پیازه بر یادگیری اکتشافی و استقرایی متمرکز است.

در این روش‌های یادگیری، کودکان مفاهیم و اصول را شخصاً کشف می‌کنند نه از راه توصیف و توضیح معلم. به رغم تاکید پیازه بر یادگیری اکتشافی و آموزش فردی کنش متقابل کودک با سایر کودکان نیز مورد توجه او بوده است. این کنش متقابل با همسالان به رفع خودمداری در آنها کمک می‌کند.

آموزش باید بر نیازهای فردی دانش آموزان و سطح درک و فهم آنان منطبق باشد. یعنی نوع تکلیف یادگیری مقدار آن و سرعت یادگیری باید بر تواناییهای کودکان مختلف مبتنی باشد. پس برنامه‌ی درسی را باید بر اساس مراحل رشد ذهنی کودکان پی ریزی کرد.

کودکان بیشتر به فرصتهای یادگیری از طریق تجربه مستقیم نیاز دارند تا آموزش رسمی مهمترین مکاتب روانشناسی یادگیری یکی مکتب رفتارگرایی و دیگری شناختی یا شناخت گرایی است هیلگارد و باور ریشه فلسفی مکتب رفتارگرایی را به جهان بینی تجربه گرایی و مکتب شناختی را به جهان بینی خرد گرایی نسبت داده اند.

در مکتب تجربه گرایی، اعتقاد بر این است که تجربه تنها منبع اصلی دانش اندوزی است و یادگیری از راه کسب تجارب حسی صورت می‌پذیرد و از این رو گفته می‌شود که اندیشه‌های انسان مستقیماً از تجارب حسی مایه می‌گیرند این اندیشه‌ها یا نتیجه مستقیم تجارب حسی هستند یا از ترکیب و تداعی میان آنها تشکیل می‌یابند. تداعی اندیشه‌ها در مکتب تجربه گرایی تنها مکانیسم کسب دانش به حساب می‌آید.

سه اصل فرعی تداعی اندیشه‌ها

الف) مجاورت: برطبق اصل مجاورت هرگاه دو رویداد از لحاظ زمانی یا مکانی با هم تجربه شوند. بعدها وجود هریک از آنها دیگری را تداعی می‌کند. مثلاً رنگ بوی گل را تداعی می‌کند.

ب) مشابهت: بنابراین مشابهت شباهت میان دو رویدادهای متضاد و یا مخالف یکدیگر را تداعی می‌کنند. مثلاً روز شب را تداعی می‌کند و تاریکی روشنایی را باید یادآور شد که اصل مجاورت (زمانی و مکانی) دواصل دیگر را نیز شامل می‌شود. در مکتب خردگرایی عقل با خرد منبع اصل دانش است و یادگیری اندیشه‌ها از راه تحقق و استدلال صورت می‌گیرد. برای خرد گرایان تجارب حسی داده‌های نامنظم و درهم برهم هستند که مواد خام استدلال و عقل به حساب می‌آیند.

خردگرایان دانش حسی را با اصطلاح موخر بر تجربه (پسین) معرفی می کنند و برای اشاره به آنچه پیش از تجربه وجود دارد یا همان تفسیر ذهنی، اصطلاح مقدم بر تجربه (پیشین) را به کار می برند. مفهوم رفتار و یادگیری در روانشناسی رفتار گرایی و شناختی.

برای رفتار گرایان موضوع مهم علم روانشناسی رفتار آشکار موجودات زنده است. و یادگیری را کسب رفتارهای مختلف می دانند و نحوه کسب رفتار را غالباً با فرایندهای شرطی سازی تبیین می کنند. روانشناسان شناخت گرا، رفتار را به صورت آنچه در ذهن انسان می گذرد مورد توجه قرار می دهند. و یادگیری عبارت است از تغییرات حاصل در فرایندهای درونی ذهنی شخص است نه تغییر در رفتارهای آشکار. بنابراین موضوع اصلی پژوهشهای روانشناسان رفتارگرا رفتار است و موضوع اصلی مطالعات شناخت گرایان را شناخت تشکیل می دهد.

شناخت : به آن فرایندهای ذهنی اشاره می کند که از طریق آنها اطلاعاتی که از طریق حواس ما دریافت می شوند به راههای مختلف تغییر می یابند به صورت رمز در می آیند. در حافظه ذخیره می گردند و برای استفاده‌های بعدی از حافظه بازیابی می شوند.

بنابراین روانشناسان شناخت گرا، به جای کوشش در جهت شناسائی قوانین حاکم بر رفتار بیشتر علاقه مند به بررسی فرایندهای شناختی ذهن هستند.

برداشتهای مختلف مکاتب رفتار گرایی و شناختی از یافته‌های پژوهش

1- واسطه‌های پیرامونی درمقابل واسطه‌های مرکزی :

در نظریه‌های رفتارگرایی جنبشهای عضلانی مایه اصلی رفتار به حساب می آیند مثلاً صاحب نظران رفتارگرایی حرکت موش را در ماز به صورت تعداد پاسخ زنجیره‌ای ماهیچه‌ای توجیه می کنند ولی شناخت گرایان به فرایندهای مرکزی چون خاطرات یا انتظارات موش متوسل می شوند.

2- کسب عادت در مقابل کسب ساخت شناختی :

نتیجه یادگیری از نظر رفتارگرایان عادت و از نظر شناختگرایان ساخت شناختی است.

3- کوشش و خطا در مقابل بینش :

از نظر رفتارگرایان حل مسئله با استفاده از کوشش و خطا انجام می گیرد ولی از نظر شناخت گرایان حل مسئله تازه نیاز به «بینش» دارد. در حل مسئله از راه بینش، فرد باید روابط فردی میان عناصر موقعیت جدید را درک کند. ولی روانشناسان رفتارگرایی در این مورد به تاریخچه یادگیری فرد مراجعه می کنند.

روش کاهش گرایي و روش کل گرایي

فرض اساسی روانشناسان مکتب رفتارگرایی آن است که یادگیریهای پیچیده مانند حل مسئله و آفرینندگی قابل کاهش به عناصر ساده هستند این رویکرد یا گرایش علمی با اصطلاح کاهش گرایي مشخص شده است.

پیاژه از روانشناسانی است که با رویکرد کاهش گرایي کاملاً مخالف است.

مخالفان روش کاهش گرایي می گویند برای مطالعه رفتارهای پیچیده انسان نباید آنها را عناصر ساده کاهش داد بلکه باید رفتارهای پیچیده انسان و پدیده‌های کلی روانشناختی را چون حل مسئله و آفرینندگی برحسب قوانین کلی حاکم بر این نوع رفتارها و پدیده‌ها مورد بررسی قرار داد. این اصطلاح به کل گرایي معروف است.

از کل گرایان معروف دیگر باید روانشناسان گشتالتی را نام برد. جمله معروف روانشناسان گشتالت یعنی «کل بیش از اجزاء تشکیل دهنده آن است» مورد استناد اکثر روانشناسان موافق روش کل گرایي است.

عوامل کنترل کننده رفتار

رفتارگرایان عوامل کنترل کننده رفتار را محیط بیرونی فرد می دانند در این مورد اسکینر می گوید : «فرد بر محیط عمل نمی کند، بلکه محیط بر او عمل می کند» بدین منوال وی برای توجیه رفتار انسان و تعیین عوامل کنترل کننده رفتار او سپرده ارثی و تاریخچه فردی را کافی می داند.

بنابراین مطالب بالا، اراده آزاد در مباحث روانشناسی رفتارگرایان چندان موردعنایت نیست. و به اعتقاد آنان رفتار انسان مانند هر پدیده دیگر عمل تابع قوانین علیت است. در مقابل شناخت گرایان می گویند : انسان از یک نظام تصمیم گیری درونی برخوردار است که رفتار او را کنترل می کند.

آنچه که رفتارگرایی را از سایر مکاتب روانشناسی متمایز می سازد این است که روانشناسان رفتارگرا برای رویدادهای ذهنی و شناختی نقش تعیین کننده رفتار قائل نیستند. برای آنها هم رفتار و هم حالات ذهنی، مثلاً احساس درونی معلول عوامل محیطی هستند. به اعتقاد اسکینر و پیروان او احساس یک محصول جانبی رفتار است.

بنابراین در رفتارگرایی رادیکال که عمدتاً به نام اسکینر شهرت یافته است برای پیش بینی و کنترل رفتار به حالات ذهنی نقش تعیین کننده رفتار داده نشده است و لذا در فعالیتهای عملی چون روشهای تغییر رفتار و رفتار درمانی ایجاد تغییر در عوامل محیطی هدف عمده بوده است، نه تغییر دادن حالات ذهنی و فرایندهای شناختی.

به اعتقاد رفتارگرایان شناختی : تکنولوژی تغییر رفتار باید، علاوه بر تغییر رفتار آشکار به تغییر اندیشه‌ها و اعتقادات فرد نیز بپردازد.

در نظریه اجتماعی علاوه بر یادگیری از طریق شرطی شدن سرمشق گیری و یادگیری مشاهده‌ای اهمیت زیادی دارند. ضمناً در این نظریه چنین فرض شده است که رفتار حاصل تعاملی پیچیده بین ارگانیزم و موقعیت محیطی است. بندورا آن را «جبر دو جانبه» نامیده است. یعنی هم رفتار تابعی از محیط است و هم محیط تابعی از رفتار است. در نظریه یادگیری اجتماعی فرض بر این است که عوامل محیطی و فرایندهای درونی مشترکاً رفتار را کنترل می‌کنند. در نظریه یادگیری اجتماعی آنها معتقدند که اعمال و رفتار انسانها عمدتاً از طریق یادگیری مشاهده‌ای رخ می‌دهد. پیروان نظریه یادگیری اجتماعی نیز در پژوهشهای خودشان روش تجربی را ترجیح می‌دهند. کوشش روانشناسان کاهش گرای شوروی و آمریکا چون پاولف و اسکینر در زمینه روانشناسی بالینی و آموزش و پرورش به ویژه آموزش کودکان استثنایی، موثر بوده است. کوششهای پیازه در زمینه رشد شناختی کودکان و نوجوانان در بهبود شرایط آموزش و تدوین برنامه‌های درسی بسیار سودمند بوده اند. نظریه پیازه از نظریه‌های معروف مکتب شناختی است که با مسائل یادگیری آموزشی ارتباط بسیار نزدیک دارد.

نظریه شرطی سازی کلاسیک

نظریه شرطی سازی کلاسیک بازتابها و تاثیر تجارب یادگیری را بر آنها توضیح می‌دهد. بازتاب به رابطه بین یک پاسخ ماهیچه‌ای یا غده‌ای و محرکی که از طریق تاثیر گذاری بر یکی از اعضاء حسی آن پاسخ را تولید می‌کند گفته می‌شود. در اصطلاح روانشناسی محرک تولید کننده این پاسخ را محرک فراخوان و پاسخی که آن محرک تولید می‌کند پاسخ فراخوانده شده نامند.

رفتارهای بازتابی رفتار پاسخگر نیز می‌نامند و از این رو نظریه شرطی سازی رفتار بازتابی به نظریه شرطی سازی پاسخگر معروف شده است.

ویژگیهای مهم بازتابها

1- همه اعضاء یک نوع جاندار در موقع تولد، آن بازتابها را به طور یکسان به ارث می‌برند، اما تجارب یادگیری بر آنها اثر می‌گذارد.

2- رفتارهای بازتابی معمولاً به طور غیرارادی از فرد سر می‌زند و با عواطف مختلف ترس و خشم و لذت و درد و جزاینها همراهند.

«بازتابها با سلامت و بقاء موجودات زنده رابطه نزدیک دارند.»

ایوان تیرویج پاولف در پژوهشهای خود درباره بازتابها فرایند جانشین سازی محرک را کشف کرد.

شرطی شدن سطح بالا :

وقتی محرک خنثی چندین بار با محرک طبیعی همراه شد و محرک خنثی توانست به صورت محرک شرطی پاسخ شرطی را ایجاد کند، می توان از محرک شرطی به عنوان محرک طبیعی استفاده کرد و پاسخ شرطی دیگری را تولید نمود.

پیوند بین پاسخ شرطی و محرک شرطی در شرطی سازی کلاسیک، یادگیری نامیده می شود. تکرار محرک شرطی ، بدون همراهی با محرک غیرشرطی سبب خاموش شدن پاسخ شرطی می شود.

بازگشت خود به خودی :

پس از خاموش شدن پاسخ شرطی بدون اینکه آن پاسخ تقویت شده باشد مجدداً ظاهر می شود به این پدیده بازگشت خودبه خودی پاسخ گویند.

تعمیم و تمیز :

تعمیم عبارتست از این است که پاسخ شرطی در فرایند شرطی نه تنها به محرک شرطی داده می شود بلکه محرکهایی که به محرک شرطی شباهت دارند نیز داده می شود به این عمل تعمیم گفته می شود.

تمیز دادن : توانایی فرد در تشخیص دادن تفاوت میان محرکها قدرت تمیز نام دارد. پس می توان گفت که تعمیم یعنی پاسخ دادن به موارد مشابه و تمیز یعنی پاسخ دادن به تفاوتها.

نظریه شرطی سازی رفتار کنشگر

منظور اسکینر از کنشگر رفتاری است که از جاندار سر می زند و جاندار از طریق این رفتار بر محیط عمل می کند. تفاوت رفتار پاسخگر (بازتابی) با رفتار کنشگر در این است که رفتار پاسخگر به وسیله محرک فراخوان که معمولاً یک محرک فیزیولوژیکی است ایجاد می شود. مانند ترشح بزاق بر اثر قرار گرفتن غذا در دهان اما رفتار کنشگر رفتاری خود انگیخته است که هیچ محرک پیشایند را به عنوان محرک مولد آن نمی توان مشخص کرد.

فرایند شرطی کردن رفتار کنشگر

فرایند شرطی کردن رفتار کنشگر بدین طریق اتفاق می افتد که پس از صادر شدن رفتار از سوی جاندار یک محرک یا رویدادی را که برای جاندار رویدادی مطلوب است به او ارائه می دهند. این امر باعث افزایش احتمال آن رفتار است.

تعریف تقویت و تقویت کننده :

تقویت : فرایندی است که بعد از رفتار، رویدادی ارائه می شود که نتیجه آن افزایش احتمال رفتار مورد نظر است به این فرایند تقویت می نامند.

تقویت کننده : محرکی که بعد از رفتار می آید و سبب افزایش احتمال رفتار می شود محرک تقویت کننده یا تقویت کننده گفته می شود.

در شرطی سازی کنشگر دریافت تقویت کننده به انجام از سوی آزمونی وابسته است. و رفتاری که نیرومند می شود از لحاظ فراوانی (تعداد دفعات وقوع) مقدار و احتمال وقوع افزایش می یابد.

بنابراین شرطی شدن کنشگر به معنی نیرومند شدن آن رفتار در اثر پیامدهایی است که بعد از آن می آیند و این امر معرف یادگیری رفتار کنشگر است. زیرا نیرومند شدن رفتار نوعی ایجاد تغییر در رفتار بالقوه است که بر اثر تجربه حاصل می شود.

انواع تقویت

تقویت مثبت : اگر پس از انجام رفتار به رفتار کننده محرکی ارائه شود که منجر به افزایش احتمال رفتار او گردد به این فرایند تقویت مثبت و به محرکی که ارائه آن بعد از رفتار سبب بالا رفتن احتمال رفتار می شود تقویت کننده مثبت می گویند.

تقویت منفی :

تقویت منفی فرایندی است که در آن انجام رفتار از سوی فرد منجر به حذف تقویت کننده منفی یا احتراز فرد از آن می شود. و در نتیجه احتمال رفتاری که به این کار انجامیده است افزایش می یابد. همچنین می توان گفت که تقویت کننده منفی محرکی است که حذف آن را موقعیت منجر به افزایش رفتاری می شود که باعث از میان رفتن آن شده است. به محرک تقویت کننده منفی محرک آزارنده نیز می گویند. زیرا این نوع محرک برای فرد آزار دهنده است.

تقویت مثبت و تقویت منفی هر دو موجب افزایش رفتار می شوند. تفاوت این دو فرایند در آن است که در تقویت مثبت ارائه تقویت کننده مثبت سبب تقویت رفتار می شود. اما در تقویت منفی حذف تقویت کننده منفی آزارنده موجب تقویت رفتار می شود.

تنبيه :

تنبيه عبارت است از ارائه یک محرک آزارنده یا تنبيه کننده (تقويت کننده منفی) به دنبال یک رفتار (نامطلوب) برای کاهش دادن احتمال آن رفتار.

تنبيه عبارت از فرايندی است که در آن رفتار کنشگر فرد (رفتار نامطلوب) با تقويت کننده منفی دنبال می شود و هدف آن کاهش احتمال آن رفتار فرداست هم در تنبيه و هم در تقويت منفی از تقويت کننده منفی (محرک آزارنده) استفاده می شود. اما در تنبيه هدف کاهش احتمال رفتار است. در حالی که در تقويت منفی هدف افزایش احتمال رفتار است.

انواع تقويت کننده ها

1- تقويت کننده نخستين : تقويت کننده هایی که ذاتاً خاصیت تقويت کنندگی دارند تقويت کننده های نخستين یا غير شرطی می نامند. تقويت کننده های مثبت نخستين نیازهای فیزیولوژیکی جانداران را برآورده می سازد مانند آب، هوا، غذا. تقويت کننده های منفی نخستين ذاتاً خاصیت آزاردهی دارند. مانند ضربه های شدید بدنی حرارت زیاد این دو دسته تقويت کننده ها تاثیر ذاتی دارند خاصیت آنها ناشی از تجربه و یادگیری نیست.

2- تقويت کننده های شرطی :

محرکهایی که با محرکه های تقويت کننده نخستين همراه می شوند و خاصیت تقويت کنندگی آنها را کسب می کنند. مانند پول - جایزه - مقام - نمره - مدرک تحصیلی و... تقويت کننده های شرطی مثبت و تهديد، سرزنش، مردودی در امتحان تقويت کننده های شرطی منفی هستند.

خاموشی رفتار کنشگر :

اگر رفتاری را که با تقويت افزایش یافته است برای مدتی تقويت نکنیم بتدریج از نیرومندی آن کاسته می شود و سرانجام بکلی متوقف می گردد. به این فرایند خاموشی رفتار کنشگر گویند. یا خاموشی عبارتست از زوال رفتار قبلاً تقويت شده، در نتیجه تکرار آن رفتار بدون دریافت تقويت.

خاموشی و فراموشی :

خاموشی یعنی زوال رفتار در نتیجه قطع تقويت می باشد. فراموشی عبارت است از زوال رفتار در اثر عدم استفاده آن رفتار برای مدتی نسبتاً طولانی.

فرستر و پروت : معتقدند که فرایندهای دیگری چون خاموشی و تقويت رفتارهای مغایر با رفتار فراموش شده عوامل اصلی فراموشی هستند نه گذشت زمان.

نقش محرک در شرطی سازی کنشگر

رفتار کنشگر برخلاف رفتار پاسخگر، خود انگیخته است و هیچ محرکی آن را به وجود نمی آورد. ولی اگر رفتاری در حضور یک محرک تقویت شود و در حضور محرکهای دیگر تقویت نشود. آن رفتار تنها در حضور محرکی که هنگام تقویت حاضر بوده است انجام می گیرد و در حضور محرکهایی که هنگام تقویت حاضر نبوده انجام نخواهد شد. این فرایند تمیز محرک نام دارد. و محرکی که در موقع تقویت رفتار حضور داشته است محرک تمیزی نامند. راننده خلاف کار در حضور مامور راهنمایی رانندگی مرتکب خلاف نمی شود زیرا حضور مامور برای این راننده نقش محرک تمیزی را ایفا می کند و عامل کنترل کننده رفتار اوست.

فرق محرک فراخوان و محرک تمیزی

محرک فراخوان الزما ایجاد رفتار پاسخگر می انجامد. اما محرک تمیزی که محرک پیشایند رفتار کنشگر نیز نامیده می شود صرفا احتمال رفتار کنشگر را افزایش می دهد. شخص در دادن پاسخ به محرک تمیزی بیش از دادن پاسخ به محرک فراخوان، آزاد است.

تعمیم محرک

تعمیم محرک عبارت است از گسترش پاسخ از حضور محرک تمیزی اولیه به محرکهای مشابه آن پدیده تعمیم محرک یادگیری و آموزش را آسان می کند. برای رفع مشکل تعمیم نابجا یا افراط در تعمیم، از روش تمیز دادن محرک به یادگیرنده می آموزیم به محرکهای مختلف پاسخهای مناسب بدهد.

نظریه شرطی سازی کنشگر علاوه آموزش در زمینه های دیگری از جمله روان درمانی، با عنوان رفتار درمانی و در سازمانهای اجتماعی مجری قانون با عنوان روشهای تغییر رفتار به کار رفته است.

سؤالات چهار گزینه‌ای فصل چهارم

1- کدام یک از نظریه پردازان رشد شناختی برای نقش فرهنگ و اجتماع اهمیت بیشتر قائل شده است؟

الف) بندورا   ب) پیاژه   ج) برونر   د) فروید

2- بر طبق نظریه پیاژه چه رابطه‌ای بین رشد و یادگیری وجود دارد؟

الف) رشد (تحول) پیش نیاز یادگیری به شمار می رود.

ب) یادگیری پیش نیاز رشد به شمار می رود .

ج) یادگیری در رشد با هم اتفاق می افتند .

د) یادگیری و رشد هیچ رابطه‌ای با یکدیگر ندارند .

3- کدام عبارت نشان دهنده و بیانگر « خود محوری » است ؟

الف) فقدان کنترل عاطفی

ب) ناتوانی در درک روابط متقابل

ج) ناتوانی در توجه به دیدگاه دیگران

د) ناتوانی در همدلی و هم احساسی با دیگران

4- مهمترین مشخصه « عملیات ذهنی » طبق نظریه شناختی پیاژه کدام است؟

الف) خود داری   ب) درون سازی

ج) برگشت پذیری   د) تفکر مناری

5- هدف اصلی و اساسی پژوهشهای پیاژه چه موضوعی بوده است

الف) بررسی رفتار کودکان   ب) بررسی تعامل کودک با محیط

ج) مطالعه ژنتیک رفتار   د) پی بردن به علت اشتباهات کودکان

6- خود محوری و جاندار انگاری کودکان از ویژگی‌های کدام یک از مراحل رشد ذهنی می باشد؟

الف) حسی - حرکتی   ب) پیش عملیاتی

ج) عملیات عینی   د) عملیات صدی

پاسخنامه سؤالات چهار گزینه‌ای فصل چهارم

- 1 - گزینه د صحیح است .
- 2- گزینه الف صحیح است. رجوع شود به نظریه پیاژه
- 3 - گزینه ج صحیح است. با توجه به مفهوم خود محوری (خود مداری) این گزینه صحیح است
- 4 - گزینه ج صحیح است مهمترین مشخصه‌های عملیات ذهنی عبارتند از استدلال بازگشت پذیری و استدلال جبران
- 5 - گزینه د صحیح است خط اصلی تحقیقات پیاژه روی معرفت شناسی و درک علل اشتباهات مشترک در سنین خاص برد.
- 6 - گزینه ب صحیح است رجوع شود به ویژگی‌های کودک در مرحله پیش عملیاتی بخش پیش مفهومی (2 - 4)
سالگی
- 7 - گزینه ب صحیح است رجوع شود به مفهوم هوش از نظر پیاژه و توصیف هوش بر اساس محتوا ، ساخت و کارکرد
- 8 - گزینه د صحیح است رجوع شود به بخش مفاهیم اصلی نظریه پیاژه درباره تعامل فرد بامحیط
- 9 - گزینه الف صحیح است رجوع شود به بخش جذب و انطباق و توضیحات مربوطه
- 10 - گزینه الف صحیح است رجوع شود به بخش جذب و انطباق و توضیحات مربوطه
- 11 - گزینه ب صحیح است رجوع شود به ویژگی‌های کودک در مرحله عملیات عینی (محسوس)
- 12 - گزینه ب صحیح است رجوع شو د به ویژگی‌های کودک در مرحله حسی - حرکتی
- 13 - گزینه د صحیح است .

فصل پنجم: نظریه یادگیری گشتالت

ورتهایمر بنیانگذار رسمی نظریه گشتالت است. ورتهایمر و کهلر و کافکا کوششهای خود را صرف مطالعات مربوط به مسائل ادراک، یادگیری و تفکر کردند ولی کرت لوین بیشتر در زمینه‌های انگیزش، شخصیت و روانشناسی اجتماعی علاقه مند بود. نظریه گشتالت را در دسته نظریه‌های شناختی یادگیری می توان به حساب آورد.

تعریف مفهوم گشتالت

گشتالت اصطلاحی آلمانی و به معنی شکل انگاره یا طرح است. منظور گشتالت در روانشناسی گشتالی ها آن است که در کل بیش از اجزاء تشکیل دهنده آن است. یعنی کل دارای خواص یا ویژگیهایی است که در اجزاء تشکیل دهنده آن یافت نمی شود و از خیلی جهات کل تعیین کننده خصوصیات اجزاء است و نه برعکس: گرداب نمونه‌ای از گشتالت است.

تعریف یادگیری در نظریه گشتالت

برای روانشناسان پیرو نظریه گشتالت به صورت مسئله‌ای در زمینه ادراک در می آید. یادگیری در روانشناسی گشتالت عبارت است از بینش حاصل از درک موقعیت یادگیری به عنوان یک کل یکپارچه و آن هم از طریق کشف روابط اجزاء و کسب بینش است.

تعریف بینش

یادگیرنده وقتی به بینش دست می یابد که بتواند از طریق درک روابط موقعیت یادگیری به صورت یک کل سازمان یافته به تمامیت آن موقعیت پی ببرد. به عبارت ساده تر یادگیرنده وقتی در یادگیری موفق می شود که روابط میان اجزاء یادگیری را درک کند. بینش از نظر کهلر عبارت است از کشف روابط بین اجزاء مسئله مورد نظر یادگیرنده که در حل مسائل از طریق بینش ناگهان به این روابط پی می برد با این حال، درک این روابط وقتی صورت می گیرد که از لحاظ ذهنی تغییر کرده باشد یا مواد را از نوسازمان داده باشد. پیدا کردن راه حل ناگهانی مسائل از راه بینش نقطه مقابل نظریه روانشناسان رفتار گرا، تداعی گرا است که معتقدند حل کردن مسائل یک فرایند تدریجی است. برخلاف نظروانشناسان مکتب تداعی گرایی که معتقدند حل مسائل تازه با استفاده از تجارب و یادگیریهای پیشین میسر است به نظر روانشناسان گشتالت آگاهی از روابط است که حل مسئله را امکان پذیر می سازد.

ویژگیهای یادگیری از راه بینش از نظر هیلگارد و باور

- 1- در یادگیری از راه بینش مانند سایر انواع یادگیری ارگانیسیمهای باهوش تر موفق تر از دیگران هستند.
- 2- ارگانیسیمهای با تجربه بیش از ارگانیسیمهای تازه کار در یادگیری از راه بینش موفق می شوند. در این خصوص رفتارگرایان می گویند یادگیریهای پیش نیاز قبلی ضامن موفقیت‌های آینده در حل مسائل است درحالی که گشتالتی‌ها معتقدند اگرچه تجارب پیشین یادگیری حل مسئله از راه بینش را آسان می کند اما این تجارب به تنهایی یادگیری و حل مسائل تازه را از راه بینش تضمین نمی کند. به اعتقاد آنان برای حل مسائل تازه چیزی بیش از اطلاعات و تجارب لازم است.
- 3- برای ایجاد بینش برخی از شرایط یادگیری بهتر از شرایط دیگر است.
- 4- هنگام حل مسائل از راه بینش، رفتار کوشش و خطا نیز انجام می گیرد.

قوانین سازمان در نظریه گشتالت

برطبق نظریه گشتالت چگونگی ادراک ما از پدیده‌های مبتنی برچندین قانون یا اصل به نام قوانین سازمان است. این قوانین ذاتی است و قابل تعمیم به یادگیری نیز هست.

الف) قانون شباهت : برطبق این قانون مطالب مشابه و همگون بهتر از مطالب نامشابه یا ناهمگون آموخته می شوند.
ب) قانون مجاورت : برطبق قانون مجاورت پدیده‌ها و اموری که نزدیک به هم قرار دارند با درک بهتر و سهل تر آموخته می شوند.

ج) قانون ترمیم یا تکمیل : برطبق قانون ترمیم یا تکمیل شکلهای غیرکامل به صورت واحدهای کامل درک می شوند. به نظر کافکا قانون ترمیم در نظریه گشتالتی همان نقشی را بازی می کند که تقویت در نظریه‌های تقویتی بازی می کند.

د) قانون ادامه خوب : برطبق این قانون، سازمان ادراکی به نحوی تشکیل می یابد که یک خط مستقیم به صورت مستقیم و یک پاره دایره به صورت دایره ادامه می یابد.

اصل شکل و زمینه : شکل در هر زمینه‌ای همان گشتالت است، یعنی چیزی که ادراک می شود زمینه عبارت است از صحنه‌ای که در آن شکل ظاهر می شود. ارزش آموزش اصل شکل و زمینه در آن است که موضوع یادگیری باید از زمینه‌ای که در آن قرار دارد برجسته و بارزتر جلوه کند تا به خوبی آموخته شود.

استفاده از نظریه گشتالت در آموزش

یکی از مسائل مورد تاکید و رتبه‌ایم و سایر روانشناسان گشتالت این بوده است که حفظ طوطی وار مطالب یک روش ناموثر یادگیری و غیر قابل استفاده در زندگی واقعی است. در عوض آنها معتقدند که اکثر یادگیریهای ما در زندگی واقعی از طریق درک و فهم معنی امور و از راه کشف اصول زیربنایی مسائل صورت می‌گیرد.

ورته‌ایم نیز با کلهر هم عقیده است که کودک در صورتی می‌تواند راه حل درست مسئله را کشف کند که بر ساخت اساسی موقعیت مسئله آشنایی کامل پیدا کند.

کوتاه سخن اینکه، به نظر روانشناسان گشتالت هدف اصل آموزش باید ایجاد توانایی درک مطلب در یادگیرندگان باشد نه فشار وارد ساختن به آنها برای حفظ کردن طوطی وار مطالب.

نظریه یادگیری معنی دار

دیوید آزوبل واضع یکی از نظریه‌های معروف یادگیری شناختی است که نظریه یادگیری کلامی نام دارد. برای آزوبل، هدف عمده روانشناسی پرورشی بررسی فرایند یادگیری کلاس درس است. به تعبیر خود او، «هدف اصلی روانشناسی پرورشی پرداختن به ماهیت شرایط، بازده و ارزشیابی یادگیری کلاس است».

به اعتقاد آزوبل یادگیری اصیل آموزشگاهی همان یادگیری معنی دار کلامی است.

هرم ساخت شناختی

در نظریه آزوبل، همانند سایر نظریه‌های شناختی، ساخت شناختی و تغییراتی که بر اثر یادگیری در آن صورت می‌گیرد اساس یادگیری را تشکیل می‌دهند. در نظریه آزوبل ساخت شناختی عبارت است از مجموعه‌ای از اطلاعات مفاهیم اصول و تعمیمهای سازمان یافته‌ای که فرد قبلاً دریکی از رشته‌ها آموخته است. بر طبق این نظریه ساخت شناختی هر فرد به صورت یک هرم فرضی درست شده است که در آن کلی‌ترین مسائل و مفاهیم در راس هرم قرار دارند و مفاهیم و مطالبی که از کلیت و جامعیت کمتری برخوردار هستند در میانه هرم و بیشترین مقدار اطلاعات جزئی و دانش واقعیتها و امور در قاعده این هرم قرار دارند. در این هرم یا سلسله مراتب ساخت شناختی، هر مطلب از مطلبی که پایین‌تر از آن قرار دارند کلی‌تر، انتزاعی‌تر و خلاصه‌تر است.

معنی دار بودن یادگیری :

معنی در نظریه آزوبل وابسته است به وجود نوعی قرینه یا معادل ذهنی در ساخت شناختی یعنی وقتی مفهوم معادل با مفاهیمی باشد که از پیش در ساخت شناختی فرد وجود دارد آن مفهوم معنی دار است.

یادگیری مطالب معنی دار :

منظور از ایجاد ارتباط بین مطلب تازه و مطالب قبلی این است که بین مطلب جدید یادگیری و ساخت شناختی فرد ارتباط برقرار گردد. یعنی اگر مطلب جدید توانست در یکی هر مهای شناختی جای مناسبی پیدا کند یادگیری معنی دار صورت گرفته در غیر این صورت یادگیری معنی دار نیست.

مشمول کننده ها :

آزوبل جذب شدن مطالب در ساخت شناختی را مشمول نام نهاده است فرایند شمول عبارت از مربوط ساختن مفهومی تازه به مفهوم که از پیش در ساخت شناختی موجود بوده است آزوبل اصطلاح مشمول کننده را به جای مفهوم یا اندیشه مورد استفاده قرار داده است.

با این حال اصطلاح مشمول کننده آزوبل همان مفهوم کلی یا اندیشه کلی متداول است با این تفاوت که مشمول کننده دارای این مزیت است که خاصیت شامل سازی سایر مفاهیم را در خود دارد. بنابراین یادگیری معنی دار فرایندی است که در آن مطلبی مشمول مطلب کلی تر دیگری می شود.

انواع مشمول کننده ها

1- اشتقاقی : وقتی مطلب تازه آنقدر به مطالب ساخت شناختی شباهت دارد که می توان آنرا مستقیماً بخش مشتق شده ای از مطالب ساخت شناختی دانست. یادگیری آنرا مشمول اشتقاقی نامند. برای نمونه در روش یادگیری اطلاعات از طریق مثالهای مربوط به یک مطلب قبلاً آموخته شده شمول اشتقاقی صورت می گیرد.

2- شمول همبستگی : وقتی مطلب تازه مورد بخصوصی از مطالب و مفاهیم موجود در ساخت شناختی نباشد یادگیری آن از طریق شمول همبستگی انجام می گیرد.

به اعتقاد آزوبل یادگیری از راه شمول همبستگی معمول تر از یادگیری از طریق شمول اشتقاقی است. تا زمانی که مطلب جدید از مطالبی که به آنها جذب شده است قابل تمیز باشد یادآوری آن مطلب امکان پذیر است.

طبق نظریه آزوئل مطلب یادگرفته شده در ابتدا قابل یادآوری است. و اگر بدون استفاده بماند پس از مدتی قابل بازشناختی است و بازهم اگر بدون استفاده بماند نه قابل یادآوری است و نه قابل بازشناسی ولی یادگیری مجدد باز آموزی زودتر از مطالبی که اصلاً آموخته نشده اند یادگرفته خواهند شد. این فرایند شمول زوالی نام دارد. شمول زوالی عبارت است از زوال هویت و استقلال مطلب یاد گرفته شده بر اثر مرور زمان به اعتقاد آزوئل نقش شمول زوال کاهش بار حافظه و افزایش کارآیی سازمان شناختی است کوتاه سخن اینکه آزوئل فرایند یادگیری را با فرایندهای شمول اشتقاقی و شمول همبستگی و فراموشی را با شمول زوالی توجیه می کند.

استفاده از نظریه یادگیری معنی دار در آموزش

طبق نظریه معنی دار یادگیری عبارت است از ایجاد ارتباط بین مطالب جدید و ساخت شناختی یادگیرنده. بنابراین ساخت شناختی یادگیرنده در زمان یادگیری مهمترین عامل تاثیر گذارنده بر یادگیری و یادداری مطالب جدید است. عواملی که سبب بهبود ساخت شناختی در نتیجه افزایش کیفیت یادگیری و یادداری می شوند عبارتند از : سازمان و روشنی دانش یادگیرنده در یک زمینه معین در لحظه یادگیری.

آزوئل می گوید : «اگر قرار بود تمام مطالب روانشناسی پرورشی را تنها در یک اصل خلاصه کنم. آن اصل این بود : تنها عامل مهمی که بر یادگیری بیشترین تاثیر را دارد آموخته‌های قبلی یادگیرنده است. برطبق این اصل آموزش عبارت است :

کوششی عمدی در ایجاد ساختهای مناسب شناختی برای معنی دار کردن مطالب در کمک به یادگیری بهتر آنها یکی از تدابیر آموزشی انجام این کار استفاده از پیش سازمان دهنده ها در آموزش است.

پیش سازمان دهنده

پیش سازمان دهنده کلی ترین، جامع ترین و انتزاعی ترین مفاهیم و اندیشه ها ی درس است که قبل از تدریس به طور خلاصه ارائه می شود.

پیش سازمان دهنده یک مفهوم کلیدی است که پایه یادگیری مطالب بعدی را تشکیل می دهد. نقش پیش سازمان دهنده فراهم آوردن مفاهیم مشمول کننده است. پیش سازمان دهنده باید یک چارچوب ذهنی برای یادگیرنده فراهم آورد به نحوی که اطلاعات بعدی در آن استقرار یابند.

پیش سازمان دهنده ممکن است مطالب بنیادی و اصولی درس یا مطلب دیگری باشند پیش سازمان دهنده زمانی که یادگیرندگان از نظر توانایی کلامی ضعیف هستند. و یا درباره موضوع درسی سابقه ذهنی ندارند یا کمتری دارند یادگیری را بسیار آسان می کند.

روش آموزشی مبتنی بر ارائه پیش سازمان دهنده در آغاز درس، مغایر با روشهای مرسوم آموزش مدارس است. به اعتقاد آزوبل دلیل عمده موفقیت ماشینهای آموزشی آن است که در آنها یادگیری مراحل بعدی بر یادگیری مراحل قبلی استوار است.

انگیزش و یادگیری معنی دار

در نظریه آزوبل مهمترین عامل انگیزشی موثر بر یادگیری معنی دار مسائل شناختی است به اعتقاد آزوبل مسائل شناختی یک انگیزه درونی است که از کنجکاوی ها و علاقه های یادگیرنده است به کشف، دستکاری درک و فهم و برخورد با محیط سرچشمه می گیرد.

رابطه سائق شناختی و یادگیری مانند رابطه کلی بین انگیزش و یادگیری از نظر علت و معمولی رابطه ای دو جانبه است. یعنی یادگیری همراه با موفقیت به ایجاد سائق شناختی منجر می شود و سائق شناختی نیز یادگیری را افزایش می دهد. سائق های یا علایق شناختی به طور عمده جنبه اکتسابی دارند و بر تجرب و ویژه یادگیرنده مبتنی هستند. آزوبل می گوید : بهترین راه ایجاد علاقه و انگیزه در یادگیرندگان این است هر چه موثرتر در آنها یادگیری ایجاد کنید آن وقت علی رغم بی علاقه یادگیری به ایجاد علاقه در آنها منجر خواهد شد. بنابراین «موثرترین راه ایجاد انگیزش برای یادگیری این است که بر جنبه های شناختی یادگیری تاکید شود نه بر جنبه های عاطفی آن»
منشاء اصلی مسائل شناختی کنجکاویهای یادگیرنده به حساب می آید.

آزوبل استفاده از تقویت و پاداش بیرونی به ویژه انگیزش حاصل از عوامل آزارنده را در یادگیری معنی دار پیشنهاد نمی کند به اعتقاد او یادگیری معنی دار خود تولید کننده پاداش است و از این رو در این نوع یادگیری نیاز به پاداش بیرونی نیست.

نظریه خبرپردازی یادگیری (جزء نظریه شناختی)

نظریه خبرپردازی علاوه بر یادگیری، یادداری، یادآوری و فراموشی را نیز توضیح می دهد. در واقع این نظریه بر قسمت «نسبتاً پایدار» تعریف یادگیری تاکید می ورزد.

اصطلاح خبر یا اطلاع در این نظریه «به درون داده‌های حسی محیط که ما را از وقوع رویدادها آگاه می‌سازد اشاره می‌کند»

در نظریه خبرپردازی یادگیری، تمام فرایندها و مراحل ذهنی از لحظه دریافت محرکهای محیط (روی داد) لحظه دادن پاسخ (برون داد) تشریح شده است.

ابتدا اطلاعات از طریق حواس پنجگانه وارد حافظه حسی می‌گردد و مدت نگهداری در این حافظه یک ثانیه می‌باشد و همچنین ظرفیت این حافظه نامحدود است بعضی از این اطلاعات که مورد توجه قرار می‌گیرد وارد حافظه کوتاه می‌شود. مدت نگهداری در حافظه کوتاه مدت 30 ثانیه است. به حافظه کوتاه مدت حافظه فعال نیز گفته می‌شود. زیرا مقدار زیادی از فعالیتهای پردازش نیز در این حافظه انجام می‌گیرد اگر در این قسمت نیز اطلاعات مورد تکرار و مورد ذهنی قرار گیرد یا با اطلاعات یادگرفته قبلی ارتباط برقرار کند به حافظه دراز مدت انتقال می‌یابند.

حافظه حسی و حافظه کوتاه مدت

حافظه حسی نخستین مرحله خبرپردازی است و اطلاعات در این حافظه دقیقاً مطابق محرکات حسی ذخیره می‌شود. ولی در حافظه کوتاه مدت اطلاعات به صورت رمزکد داده می‌شود که به شکل رمز معنایی است ولی رمز شنیداری از دیگر رمزها غالب تر است.

گنجایش حافظه کوتاه مدت 7+2 ماده است. عامل مهم فراموش شدن مطالب از حافظه کوتاه مدت جانشین شدن مطالب جدید، آن مطالب است. و عامل دیگر این است که اطلاعات موجود در حافظه کوتاه مدت خود بخود براثرگذشت زمان از بین می‌روند این نظریه برنظریه ردپای شهرت دارد.

حافظه کوتاه مدت را می‌توان حافظه هوشیار آدمی دانست. زیرا شخص از تمام محتویات آن آگاه است.

تقطیع

تقطیع عبارت است از دسته بندی اطلاعات به واحدها یا قطعه‌های کم تر. برای اینکار باید از حافظه درازمدت کمک گرفت.

استفاده از تقطیع برای افزایش ظرفیت حافظه کوتاه مدت است. بنابراین می‌توان ظرفیت حافظه کوتاه مدت را به جای 7+2 خبر 7+2 قطعه دانست.

حافظه درازمدت

عامل مهم در انتقال اطلاعات از حافظه کوتاه مدت به حافظه درازمدت ایجاد نوعی تداعی یا رابطه بین اطلاعات جدید و اطلاعات قبلی موجود در حافظه درازمدت است.

رمزگردانی مطالب در حافظه درازمدت به طور عمده به مدت رمزمعنایی انجام می‌گیرد و آنچه در ذخیره سازی یک مطلب در حافظه درازمدت مهم است معنی آن مطلب است. نه شکل ظاهری آن علت فراموشی در حافظه درازمدت به علت عدم امکان دسترسی ما به آن اطلاعات است. یعنی نشانه‌های بازیابی برای یادآوری اطلاعات مورد نیاز یا موجود نیست یا کافی نیست به همین دلیل آزمونهای بازشناسی از آزمونهای یادآوری عملکرد حافظه‌ای بهتری را نشان می‌دهد.

از عوامل دیگر فراموشی در حافظه درازمدت سازمان، نقص مطالب، روشهای غلط بازیابی، تداخل و سرکوبی است. فراموشی هیجانی: ناتوانی انسان در یادآوری رویدادهای ناخوشایند یا امور وابسته به آنها را فراموشی هیجانی می‌گویند، و این به مفهوم واپس زدن یا سرکوب خاطرات در نظریه روانکاو شهرت دارد. روانکاوان برای همین منظور روش تداعی آزاد (یعنی گفتن آنچه به ذهن می‌رسد) به کار می‌برند.

نظریه رویاد: برطبق این نظریه خاطرات به تدریج بر اثر گذشت زمان محو می‌گردند در نتیجه ما بعد از مدتی از یادگیری مطلب نخواهیم توانست آنرا به یاد آوریم.

نظریه تداخل: برطبق این نظریه مطالب مختلفی که ما می‌آموزیم در یکدیگر تداخل ایجاد می‌کنند و همین امر سبب فراموشی می‌شود.

بازداری پس گستر: یادگیریهای قبلی مانع یادآوری مطالب جدیداً یادگرفته می‌شوند.

در طبق نظریه بازداری دو عامل باعث فراموشی می‌شوند. 1- رقابت یادگیریهای مختلف و در نتیجه مخلوط شدن مطالب یادگرفته شده با یکدیگر 2- یادگیری زدایی یا از یاد رفتن مطالب یادگرفته شد، در نتیجه تداخل آنها، با یکدیگر است. در این رویه نظریه تداخل نظریه و عاملی فراموشی نیز می‌گویند. راه مقابله با مشکل تداخل نظم بخشیدن به محتوای حافظه است.

استفاده از نظریه خبرپردازی یادگیری در آموزش

راههای مختلف برای معنی دار کردن مطالب

1- استفاده از واسطه ها: پژوهشهای مربوط به یادگیری بافتهای تداعی اثربخشی واسطه ها را به اثبات رسانیده اند.

2- پیش سازمان دهنده

3- مباحث سلسله مراتبی مطالب یادگیری : فایده این کار این است که یادگیرنده یادگیری خود را با مطالب ساده آغاز می کند و با یادگیری هر مطلب پیش نیاز برای یادگیری مطلب بعدی آمادگی کسب می کند.

4- سازمان دادن مطالب : سازمان دادن مطالب برای بازیابی اطلاعات از حافظه بسیار ضروری است.

1- تصویر سازی ذهنی : یعنی برقراری ارتباط معنی دار بین مطالب از طریق ایجاد یک رابطه ذهنی بین آنها صحبت کردن به طور عمده در قسمت چپ نیمکره مغز قرار دارد. تصویرسازی ذهنی در قسمت راست نیمکره مغز جای دارد. نظام تصویر سازی در پردازش اطلاعات عینی و فضایی موثر است. در حالیکه نظام کلامی برای پردازش اطلاعات انتزاعی و سازمان یافته مفیدتر است. وقتی ما مواد کلامی را به تصاویر ذهنی و تصاویر ذهنی را به پدیده های کلامی ربط می دهیم در بازیابی اطلاعات از حافظه موفقتر هستیم. بنابراین کلمات عینی چون هم رمزادراکی تولید می کند و هم رمز کلامی و از کلمات انتزاعی که تنها رمز کلامی تولید می کند آسانتر آموخته می شود.

روش مکانها : یک روش قدیمی برای حفظ کردن مطالب است شخص هنگام یادگیری و یادآوری مطالب مکان اشیاء را در ذهن خود مجسم می کند.

روش استفاده از کلمه کلید : در این روش با استفاده از یک کلمه آشنا دو کلمه را به هم ربط می دهیم و آنها را به طور معنی دار به حافظه می سپاریم. روش کلمه کلید برای آموزش کلمات زبانهای خارجی روش بسیار مفیدی است.

نظریه یادگیری اجتماعی

یکی از نظریه های معروف رفتارگرایی شناختی نظریه یادگیری اجتماعی است در این نظریه اعتقاد بر این است که عوامل محیطی و فرایندهای درونی مشترکاً در اداره رفتار انسان دخالت دارند. در تدوین این نظریه آلبرت بندورا را بیش از دیگران سهم داشته است.

بر اساس نظریه یادگیری اجتماعی هم متغیرهای پیش آیند محیطی در ایجاد و نگهداری رفتار موثرترند و هم متغیرهای واسطه های ذهنی (متغیرهای خود تحمیلی یا خود ساخته) و هم متغیرهای پیامدهای محیطی.

متغیرهای پیش آینده محیطی : برانگیزاننده رفتار هستند.

رویدادهای محیطی پیامدها : در کنترل رفتار دخیلند.

متغیرهای واسطه ای ذهنی : اندیشه ها، برداشتها و تصورات ذهنی فرد. (محصول تاریخچه یادگیری فرد)

نکته : درافسردگی رفتار فرد عمدتاً تحت کنترل محرکات خود ساخته درونی است و رویدادهای محیطی در آن چندان تاثیری ندارد.

انسان نیروی خودرهبی دارد یعنی : می تواند در شکل دادن سرنوشت خوداز طریق ایجاد تغییر در محیط به طور فعال شرکت کند. در نظریه یادگیری اجتماعی، عمده ترین نوع یادگیری، یادگیری از راه مشاهده است. در این نوع یادگیری برخلاف یادگیری از راه شرطی شدن، تقویت موجب یادگیری نمی شود بلکه یادگیری از طریق اصل مجاورت صورت می پذیرد. و نقش تقویت صرفاً کمک به انجام عملکرد از سوی یادگیرنده است. درواقع نظریه یادگیری اجتماعی نوعی نظریه خبرپردازی است.

یادگیری مشاهدهای

به نظر واضعان نظریه یادگیری اجتماعی، مهمترین نوع یادگیری انسان یادگیری مشاهدهای است یادگیری مشاهدهای در واقع همان تقلید آموزی، سرمشق گیری است که در آن فرد با انتخاب یک الگو یا سرمشق به تقلید از رفتار آن می پردازد.

مراحل یادگیری مشاهدهای

1- مرحله توجهی

اول مرحله یادگیری مشاهدهای توجه به رفتار سرمشق است. ویژگیهای افراد سرمشق عبارتند از : افرادی که دارای موقعیت مهم، موفقیت زیاد و دانش و تخصص فراوان داشته باشند. ویژگیهای افراد سرمشق گیرنده. نیاز به وابستگی، اعتماد به نفس و احساس شایستگی مهمترین عاملی که در یادگیری مشاهدهای بر ویژگیهای سرمشق و سرمشق گیرنده اثر می گذارد مشوقهایی است که در ازاء توجه دانش آموزان به آنها داده می شود.

2- مرحله به یادسپاری یا یادداری

دو رویداد برای یادگیری از راه مشاهده الف) توجه به عملکرد سرمشق (مرحله توجهی) ب) بازنمایی نمادی آن عملکرد در حافظه درازمدت (به یادسپاری) به دو صورت تجسمی (تصور پدیده ها در ذهن) و کلامی صورت می گیرد. به قول بندورا اکثر فرایندهای شناختی که به رفتار نظم می دهند عمدتاً جنبه کلامی دارند مرحله عامل سوم که بریادگیری ازراه مشاهده موثر است تکرار و مرور مطالب آموخته شده است.

2- مرحله تولیدی یا بازآفرینی

در این مرحله، رمزهای کلامی یا تجسمی موجود در حافظه به صورت اعمال آشکار در می آیند. انجام این مرحله توسط دانش آموزان عملکرد آنها را در ارتباط با یادگیری نشان می دهد.

یکی از تدابیر اصلاح عملکرد ناقص دانش آموزان استفاده از بازخورد است. کسب اطلاع از نتایج کار، یعنی بازخورد ساده بدون همراهی با تایید یا سرزنش بر رفتار یادگیرنده تاثیرات قابل توجهی دارند.

4- مرحله انگیزشی - یادگیری از راه مشاهده نیاز به تقویت ندارد. ولی رفتار یاد گرفته شده از راه مشاهده در صورتی به عملکرد تبدیل می شود که با تقویت همراه باشد. بنابراین نظریه یادگیری اجتماعی و نظریه شرطی سازی رفتار کنشگر درباره تاثیر تقویت در شکل دادن و نگهداری رفتار اتفاق نظر دارند. اما اختلاف عمده آنها در این است که در نظریه یادگیری اجتماعی تقویت و تنبیه برانگیزش یادگیرنده برای انجام عملکرد موثر است و در یادگیری نقش زیادی ندارد. در صورتی که در نظریه شرطی سازی کنشگر تقویت موجب یادگیری رفتاری می شود و تنبیه آنرا واپس می زند. از نخستین کسانی که برای متمایز ساختن یادگیری از عملکرد سعی بسیار کردند روانشناس معروف مکتب رفتار گرایی شناختی ادوارد تولمن است.

یادگیری نهفته

یادگیری نهفته به آن نوع یادگیری اشاره می کند که در زمان یادگیری با عملکرد آشکار نشان داده نمی شود این یادگیری نیازی به تقویت یا پاداش ندارد.

در یادگیری مشاهدهای تقویت و تنبیه بر عملکرد آنها موثر بود نه بر یادگیری آنها.

در نظریه یادگیری اجتماعی پیامدهای محیطی مثبت و منفی که بعد از رفتار می آیند عوامل انگیزشی محسوب می شوند که عوامل ایجاد کننده یادگیری است.

عوامل انگیزشی (تقویت و تنبیه) از سه جنبه یادگیری از راه مشاهده را تحت تاثیر قرار می دهند.

1- تقویت یا تنبیه رفتار سرمشق 2- تقویت و تنبیه رفتار سرمشق گیرنده 3- تقویت و تنبیه شخصی (واکنشهایی که افراد نسبت به رفتارهای خود از خود نشان می دهند).

تقویت و تنبیه جانشینی

این نوع عوامل انگیزش به دنبال رفتار سرمشق مورد تقلید می آیند. اما بر رفتار تقلید کننده هم اثر می گذارد.

خودگردانی رفتار

ما از طریق فعالیتهای شناختی خود و کنترل محیط زندگیمان، می توانیم، تقویت و تنبیه شخصی در خود ایجاد انگیزش کنیم و از این راه به کنترل رفتار خود بپردازیم. این فرایند کنترل شخصی یا خودگردانی نامیده می شود.

فرایندهای خودگردانی

1- مشاهده رفتار شخصی، 2- قضاوت درباره عملکرد، 3- پیامدهای شخصی رفتار

انگیزش یادگیری

انگیزش به حالتی درونی ارگانیکسم که موجب هدایت او به سوی نوعی هدف می شود اشاره می کند به طور کلی، انگیزش را می توان به عنوان نیروی محرک فعالیتهای انسان و عامل جهت دهنده آن تعریف کرد.

فرق انگیزه و انگیزش

انگیزش عامل کل مولد رفتار به حساب می آید درحالیکه انگیزه را علت اختصاصی یک رفتار شخصی می دانند از لحاظ پرورشی، و انگیزشی هم هدف است وهم وسیله. تمام برنامه‌های درسی که در آنها فعالیتهای حیطة عاطفی محفوظ شده است دارای هدف انگیزشی هستند به عنوان وسیله انگیزش مانند آماری ذهنی یا رفتارهای ورودی یک پیش نیاز یادگیری به حساب می آید.

انگیزش بر یادگیری تاثیر مثبت و مستقیم دارد یعنی انگیزش زیاد به یادگیری زیاد و انگیزش کم به یادگیری کم منجر می شود.

آلگور و گلوو وابرگ ضریب همبستگی بین اندازه‌های انگیزش و پیشرفت تحصیلی از 34% اعلام کرده اند. علوم رابطه بین انگیزش و پیشرفت تحصیلی را با ضریب 50% گزارش کرده است.

بازتاب : رابطه ساده بین یک محرک و یک پاسخ مانند تنگ شدن مردمک چشم در برابر نور از ویژگیهای مهم رفتارهای بازتابی ساده بودن، غیرارادی بودن، ناآگاهانه بودن و ارثی بودن آنها است.

گریزه - گریزه رفتاری است پیچیده، ارثی، ناآموختنی، که در همه اعضای یک نوع جاندار به طور یکسان دیده می شود.

مانند مهاجرت پرندگان، گردآوری عسل در زنبورهای عسل، زمستان خوابی بعضی از پستانداران.

فرق بازتاب و غریزه

بازتاب یک واکنش ساده و ارثی جاندار است و یادگیری و تجارب زندگی بر آن تاثیر فراوان دارد درحالیکه غریزه رفتاری پیچیده و ارثی است و از یادگیری و تجربه تاثیر زیادی نمی پذیرد.

بازتابها در انسان و حیوان مشترکند ولی غرایز به شکل روشن و آشکار در افراد بشر دیده نمی شود. و آنها را بیشتر در جانوران پست به ویژه در حشرات به وضوح می توان دید.

نقش پذیری

رفتار پیچیده‌ای از جاندار که در مرحله حساسی از عمر او در اثر برخورد با محرک معینی از او سر می زند. رفتار نقش پذیری در بعضی از پرندگان و ماهیها دیده شده است. این رفتار بعد از جفت‌گزینی و رفتار جنسی جانوران را یاد می دهد لورنیز دانشمندی است که سلسله مطالعات مهمی درباره نقش پذیری جانوران انجام داده است.

نیاز و سائق

بنا به تعریف نیاز به یک حالت کمبود یا نقصان در موجود زنده اشاره می کند و سائق به انرژی یا تمایل حاصل از نیاز گفته می شود. معروفترین طبقه بندی نیازها در انسان از آن مازلو است.

طبقه بندی مازلو از نیازها

نیازهای فیزیولوژیکی - مانند نیاز به آب، غذا، حرارت مناسب

نیازهای مربوط به ایمنی - نیاز به داشتن محیط امن، اجتماعی منظم و خالی از خطر، نیاز به عشق و تعلق - یعنی نیاز به ایجاد رابطه متقابل با دیگران و محبت کردن و مورد محبت قرار گرفتن، نیاز مربوط به عزت نفس (یا احترام به خود) نیاز به یک توفیق و تایید یا نیاز فرد به ایجاد تصور مثبت درباره خود در دیگران یعنی اینکه دیگران او را فردی قابل احترام بدانند.

خودشکوفایی یا تحقق خویشتن - نیازهای فرد در رسیدن به آنچه که در حداکثر توان و استعداد اوست اشاره می کند. آشکار ترین نیازهای انسان نیازهای فیزیولوژیکی هستند. مازلو می گوید انسان کامل کسی است که به بالاترین سطح نیاز دست بیابد.

نیاز به پیشرفت

مقیاس مورد استفاده مک کلند در تعیین انگیزه پیشرفت مقیاس معروف به آزمون اندر یافت موضوع است که به وسیله موری تدوین شده است. این آزمون شامل تعدادی تصویر است. که در آن موقعیتهای مختلفی نشان داده شده است.

بنا به نظریه اتکيسون اشخاصی که دارای انگیزه پیشرفت زیاد هستند در تکالیفی که دارای درجه دشواری متوسط هستند (نه خیلی زیاد نه خیلی کم) توفیق زیادی به دست می آورند.

نظریه برانگیختگی

برانگیختگی که (حالت اشرف) امواج منظم، عمیق کند که موج آلفا نام دارد نشان داده می شود و برانگیختگی زیاد با امواج نامنظم، کم عمق، تند که موج بتا نام دارد مشخص می گردد.

رابطه برانگیختگی و انگیزش

1- برای هر فعالیت معین جاندار سطحی از برانگیختن وجود دارد که در آن سطح (سطح بهینه) عملکرد به بهترین وجه انجام می گیرد.

2- در هر زمان معین، فرد به گونه‌ای عمل می کند که بهترین سطح برانگیختن را برای آن عمل حفظ نماید.

برانگیختن و یادگیری

رفتار موثر در سطح بهینه برانگیختگی انجام می گیرد. این مطلب درباره یادگیری نیز صادق است.

انگیزش و مشوق

مشوق یک هدف واقعی است که دستیابی به آن انگیزه‌ها را ارضاء می کند مشوق برای آدمی می تواند یک پاداش عینی یا پاداش نمادی باشد. برای دانش آموزنمره خوب و رسیدن به جواب یک مسئله هر دو مشوق به حساب می آیند. در واقع مشوقها همان تقویت کننده‌های مثبت هستند.

انگیزش بیرونی

تقویت کننده‌های نخستین تقویت کننده‌های شرطی ، تقویت کننده‌های اجتماعی انگیزشی بیرونی نامیده می شوند. تقویت کننده‌های مشخصی را انگیزش درونی می نامند. هدف عمده فعالیت‌های پرورشی معلم این است که دانش آموزان او به تدریج از انگیزه‌های بیرونی گرفته شوند و تشویق شوند که یادگیری را به خاطر یادگیری انجام دهند نه به خاطر کسب مشوقهای مادی و معمولی.

فرق انگیزش درونی و بیرونی : در انگیزش درونی نیازی به تقویت کننده‌های شخص خارجی نیست بلکه فعالیت یادگیری و نتایج حاصل از آن خود اثر تقویتی دارند.

انگیزه و پیشرفت تحصیلی

بیش آموزی و کم آموزی : این اصطلاحات به پیشرفتی بیشتر یا کمتر از آنچه براساس هوش یا استعداد تحصیلی افراد پیش بینی می شود اشاره می کنند و برای توجیه یادگیریهای متفاوت دانش آموزانی که هوش مساوی دارند اما در پیشرفت تحصیلی متفاوتند مورداستفاده قرار می گیرند. یکی از عوامل توجیه کننده این مطلب انگیزش است. رابطه بین انگیزه و پیشرفت تحصیلی $r=0/5$ نشان داده شده است.

تاثیر موفقیت و مکتب تحصیلی بر انگیزش و یادگیری

موفقیت در یک درس - انگیزش، علاقه در درسها - احساس موفقیت در زندگی برای افزایش سطح علاقه و انگیزش دانش آموزان نسبت به یادگیری موضوعهای درسی، باید سعی کنیم شرایط یادگیری آموزشگاهی را بهبود بخشیم و کیفیت روش آموزشی خود را افزایش دهیم تا از این طریق دانش آموزان به موفقیت دست یابند و نسبت به توانایی خود در امر یادگیری اعتماد به نفس کسب کند.

به نظر آزوئل : سائق شناختی یا انگیزش یادگیری معلول تجارب موفقیت آمیز یادگیرنده در برخورد با موضوعهای درسی است.

یادگیرندگان بیش آموز و کم آموز از لحاظ پیشرفت استعداد تحصیلی و هوش یکسانند.

یادگیرندگان بیش آموز بیشتر از یادگیرندگان کم آموز در فعالیتهای یادگیری می کوشند.

دانش آموزان بیش آموز در مقایسه با دانش آموزان کم آموز برای یادگیری انگیزش بیشتر و برای ایجاد ارتباط و دوستی با همکلاسان خود انگیزش کمتری داشتند. دانش آموزان کم آموز معیارهای پیشرفت مدرسه و والدین را قبول نداشتن اما به مقدار زیاد مورد تائید و احترام دوستان خود بودند.

بنابراین بیش آموزی و کم آموزی را می توان به عنوان اصطلاحات توجیه کننده انگیزش برای موفقیت تحصیلی به کار برد. ویژگیهای عاطفی دانش آموزان (یعنی علاقه و انگیزش آنها نسبت به درس) در جریان یادگیری آموزشگاهی هم نقش علت را بازی می کند و هم معلول.

فنون ایجاد انگیزش در یادگیرندگان

بهترین راه ایجاد علاقه در یادگیرندگان بهبود و شرایط یادگیری و افزایش سطح کیفی روشهای آموزشی است. از این طریق یادگیری به موفقیت بیشتر در یادگیرندگان نائل می آیند.

- 1- آنچه را که از یادگیرندگان به عنوان هدف آموزشی انتظار دارید در آغاز درس دقیقاً به آنها بگویید.
  - 2- در شرایط مقتضی از تشویقهای کلامی استفاده کنید. موثرترین تشویق آن است که به رفتار و عملکرد درست دانش آموز داشته باشد. 3- از آزمونها و نمرات به عنوان وسیله‌ای برای ایجاد انگیزش در یادگیرندگان استفاده کنید. در آزمونها و امتحانات باید به عنوان وسیله‌ای برای دادن باز خورد به دانش آموزان در رابطه با نحوه عملکرد میزان یادگیریشان استفاده شوند نه این که وسیله‌ای جهت ارباب باشد.
  - 4- از خاصیت برانگیختگی مطالب مختلف استفاده کنید 5- مطالب آموزشی را از ساده به دشوار ارائه دهید. 6- از ایجاد رقابت و هم چشی در میان دانش آموزان جلوگیری کنید (معلم در جریان بحث پس از گفتن نام دانش آموزی معین به طرح سوال بپردازد نه اینکه ابتدا سوال را طرح کند و بعد از کلاس بخواهد که هر که می تواند به طور داوطلبانه به سوال او جواب دهد.
  - 7- هنگام آموزش مطالب تازه از مثالهای آشنا استفاده کنید و هنگام کاربرد مطالب آموخته شده از موقعیتهای تازه استفاده نمایید. 8- علاوه بر توضیح و تشریح مطالب به طور کلامی تا آنجا که ممکن است از روشهای دیگر آموزشی نیز استفاده کنید. - یکی از بهترین راه همین ایجاد انگیزه در یادگیرندگان شرکت دادن آنها در فعالیتهای کلامی است.
  - 9- پیامدهای منفی مشارکت یادگیرندگان در فعالیت یادگیری را کاهش دهید.
  - 10- به دانش آموزان مسائل و تکالیفی بدهید که نه خیلی ساده و نه خیلی دشوار باشند.
  - افرادی که دارای انگیزش پیشرفت باشند به سراغ تکالیفی می رود که مستلزم قدری تقلیل خطر است.
  - 11- تا آنجا که ممکن است مطالب درسی را به صورت معنی دار و در ارتباط با موقعیتهای واقعی زندگی ارائه دهید و در حد امکان در انجام فعالیتهای آموزشی به یادگیرندگان آزادی عمل بدهید.
- روانشناسان انسانگرا معتقدند که انگیزه واقعی انسانها در یادگیری، انگیزه درونی و خودجوش آنهاست از نظر این روانشناسان فضای آموزشی باید باز و آزاد و انسانی باشد.
- یکی از شرایط مهم آموزش، گزینندگی ایجاد فضای آزاد یادگیری و تشویق یادگیرندگان به اظهار عقاید و اندیشه‌های خود و همچنین تشویق آنها به استفاده از روشهای اکتشافی ابداعی یادگیری است.
- نظریه انگیزشی نسبت دادن
- این نظریه، جز نظریه‌های شناختی روانشناسی (انگیزه) است.

- از سخنان مهم این نظریه : جستجو برای درک وفهم امور و علل رویدادها، مهمترین منبع انگیزش انسان است. هایدار در کتاب خود با عنوان روانشناسی روابط بین اشخاص چهارچوب این نظریه را معرفی کرده است. هدف این نظریه پیدا کردن راههایی است که در آن افراد به توضیح و تبیین رویدادها و روابط علت و معلولی بین آنها می پردازد. اجزاء مهم نظریه نسبت دادن

1- تبیین های فرد برای علل موفقیتها و شکستهای خود، 2- ویژگیهای این تبیین ها و استنباطهایی علی، 3- نقش واکنشهای عاطفی حاصل از این استنباطها در تعیین رفتارهای بعدی.

منابع کنترل

نظریه منبع، مکان کنترل که واضع آن جولیان راتر است. درباره نظام اعتقادی افراد در رابطه با منابع تقویتی تدوین شده است.

افرادی که موفقیتها و شکستهای خود را عموماً به شخص خود (کوشش یا توانایی شخصی) نسبت می دهند افراد دارای منابع درونی کنترل نامیده شده اند.

افرادی که موفقیتها و شکستهای خود را معمولاً به عوامل بیرون از خود (بخت و اقبال یا سطح دشواری تکلیف) نسبت می دهند افراد دارای منبع کنترل بیرونی. گرفته اند.

جریان نسبت دادن

برطبق نظریه نسبت دادن احساسها نتایج نسبت دادنها با شناختهای فرد هستند. اما احساسها شناخت را تعیین می کنند همچنین احساسها را از راه کسب اطلاعات تا زمانی می توان تغییر داد.

پیشایند استنباطهای علی

منابع اطلاعاتی که پیش از نسبت دادن در دسترس فرد قرار دارند پیشایندهای استنباطی علی نامیده می شوند برای این گونه استنباط سه نوع پیشایند به شرح زیر وجود دارد.

اشاره های اطلاعاتی خاص

این جمع اطلاعاتی مواردی چون تاریخچه موقعیت و شکست قبلی هنجارهای اجتماعی، عملکرد دیگران در زمان مصرف شده برروی تکلیف را شامل می شوند.

طرحهای علی : طرحهای علی ساختهای شناختی نسبتاً پایداری هستند که اعتقادات کلی فرد درباره رویدادها و علت‌های وابسته به آنها را تشکیل می دهند.

ویژگیهای فردی : افرادی که دارای نیاز به پیشرفت سطح بالایی هستند معمولاً موفقیت‌های خود را به شخص خود، یعنی مهارتها و کوششهای شخصی نسبت می دهند. افرادی که از سطح پایینی از نیاز به پیشرفت برخوردارند، عوامل بیرونی را مسئول موفقیت‌های خود می دانند افراد دارای نیاز به پیشرفت زیاد شکست اولیه خود را به فقدان کوشش نسبت می دهند نه فقدان توانایی، در نتیجه پشتکار آنها برای ادامه کار افزایش می یابد. کودکان دبستانی که از لحاظ مفهوم خود در سطح بالایی هستند به مهارت و توانایی خود در کسب موفقیت جهانی زیاد می دهند همچنین آنها بیش از کودکانی که مفهوم خود سطح پایین دارند، پس از کسب موفقیت به تایید و پاداش خویش می پردازند.

خواص استنباطهای علی

ویژگیهای استنباطهای علی از نظر واینر

1- علیت : منبع علیت به ویژگیهایی درونی و بیرونی کنترل اشاره می کند. منشاء علت دلیل تصویری بازده رفتار (محیطی یا شخصی) را مشخص می کند.

2- ثبات : ثبات دلیل تصویری، به پایداری یک اسناد ویژه اشاره می کند. تاثیر اولیه بعد ثبات بر انتظار فرد از بازده‌های اعمال او در آینده است. موقعیت نسبت داده شده به علت‌های بی ثبات از موفقیت نسبت داده شده به علت‌های ثبات به افزایش کمتری در انتظار موفقیت می انجامد.

تاثیر ثانویه ثبات بر نوع واکنشهای عاطفی از فرد است.

شکستگی که به دو علت باثبات توانایی و دشواری تکلیف نسبت داده می شود به ایجاد تفاوتی و کناره گیری و افسردگی می انجامد. اما عواطف تولید شده به وسیله اسنادهای بی ثبات معمولاً به رویدادهای آتی گسترش نمی یابند.

3- کنترل پذیری - کنترل پذیری به امکان کنترل رویدادها به وسیله خود اشاره می کند سعی و کوشش کنترل پذیر و تحت و اقبال کنترل ناپذیر است. همچنین توانایی و دشواری تکلیف نیز کنترل ناپذیرند. اسنادهایی که زیر کنترل فرد هستند به احساس شایستگی یا احساس گناه منجر می شوند.

تاثیر تراکمی نسبت دادن ها بر موفقیت و شکست

افرادی که در عزت نفس و مفهوم خود در سطح بالایی قرار دارند و سابقه مستمر موفقیت دارند، انتظار موفقیت بیشتری را می کشند. بنابراین افراد شکست را احتمالاً به یک ساعت بی ثبات و یا بیرونی چون بیماری حالت دومی یا بخت و اقبال نسبت می دهند.

اما افرادی که مفهوم خود آنها از توانایی پایین است. موفقیت را به عوامل بی ثبات و شکست را به علل درونی، ثبات نسبت می دهند.

مفهوم درماندگی آموخته شده

مفهوم درماندگی آموخته شده معرف منفی ترین حالت مفهوم - خود است. درماندگی آموخته شده به یادگیرندگانی اشاره می کند که کوشش را با پیشرفت مرتبط نمی دانند. آنها یادگیرندگانی هستند که فکر می کنند هرکاری بکنند موفقیت به دست می آورند. این اعتقاد که پیامدهای رفتار مستقل از رفتار فردهستند ابتدا به وسیله سلینگمن مورد پژوهش قرار گرفت.

استفاده از نظریه انگیزش نسبت دادن در آموزش

واینرگفته است که هدف برنامه های آموزشی تغییر دادن نسبت دادنهای ناسازگار این است که روند زیر را تغییر دهد. شکست - فقدان توانایی - احساس عدم شایستگی - کاهش عملکرد. تبدیل شود به شکست - فقدان کوشش - احساس گناه یا شرمساری - افزایش عملکرد. بل گردلر در این باره گفته است که شرایط آموزشی باید بر یادگیری تاکید کند نه بر پیشرفت یکی از روشهای آموزشی که در آن رقابت میان افراد از میان برداشت می شود تسلط آموزی است.

اصول کلی آموزش

- 1- تدارکات پیش از یادگیری
- 2- ایجاد انگیزش در یادگیرندگان
مطلب درسی از لحاظ سطح دشواری باید برای یادگیرندگان چالش انگیزه باشد. یعنی نه آنقدر آسان باشد که یادگیری آن از سوی دانش آموز به آسانی میسر شود و نه آنقدر دشوار باشد که دانش آموز نتواند از عهده آن برآید. بلکه آن مطلب باید در سطحی از دشواری باشد که دانش آموز با کوشش و جدیت بتواند در یادگیری آن توفیق کسب کند.
- 3- تهیه نوشتن یا نمونه ای از عملکرد نهایی : معلم بهتر است در صورت امکان مثال یا نمونه ای از آنچه یادگیرنده در پایان کار یادگیری باید تولید کند در اختیار او بگذارد.
- 4- شرکت فعال یادگیرنده در امر یادگیری
پس از مراحل مقدماتی یادگیری شرکت فعال یادگیرندگان در جریان یادگیری بسیار ضروری و مفید است. در واقع یادگیری از طریق آنچه که یادگیرنده انجام می دهد صورت می پذیرد نه از طریق گفته ها و رفتارهای معلم.

5- هدایت یادگیرندگان

6- تمرین: این عمل مهارت یادگیرنده را در انجام فعالیتهای یادگیری بالا می برد فراموشی را به تعویق می اندازد تمرین و تکرار به یادگیرندگان کمک می کند. تا مطالب آموخته شده را برای مدت بیشتری در ذهن خود نگه دارد روش یادگیری مخصوص این کار که پس آموزی نامیده شد عبارت است از تکرار استفاده زیاد از رفتارهای تازه آموخته شده.

7- آگاهی از نتایج کار، 8- رعایت مراحل آموزش، 9- اجرای فعالیتهای متنوع آموزشی در کلاس درس.

آموزش نمایشی

در این روش معلم ابتدا هدفهای آموزشی را در اختیار یادگیرندگان قرار می دهد بعد به آموزش محتوای درس می پردازد. بسیاری از روشهای معمول مدارس از جمله آموزش با روش سخنرانی، آموزش برنامه ای، ماشینهای آموزشی، آموزش از طریق کتابهای درسی مبتنی بر این روش هستند.

آموزش نمایشی از روش یادگیری مقیاس نیز می گویند.

در این روش یادگیرنده، بدون کمک معلم خود به کشف مفاهیم و اصول و قوانین می پردازد و از این طریق به دانشهای لازم دست می یابد. به این روش یادگیری استقرائی نیز می گویند.

نمونه ای از آموزش نمایشی استفاده از تحلیل و تکلیف و سلسله مراتب یادگیری است و و برای بالاترین سطح یادگیری حل مسئله است.

اما در روش بروئر در روش اکتشافی جهت آموزش عکس جهت گانیه است. در روش بروئر یادگیرنده از مسئله شروع می کند و به مفاهیم و اصول دست می یابد.

امتیازهای روش آموزشی نمایشی

این روش از روش یادگیری اکتشافی موثرتر و کمتر وقتگیر است. با این روش در مدتی نسبتاً کوتاه اطلاعات زیاد را به گروه بزرگی از دانش آموزان می توان داد.

این روش به یادگیرندگان امکان می دهد تا از موضوع درسی نظر سازمان یافته تری کسب کند. زیرا با این روش معلم مطالب را سازمان می دهد و مرتب می کند. در صورتی که یادگیرنده به خوبی معلم از عهده این کار برمی آید.

در این روش هدف عمده آموزشی، که نظم و وحدت بخشیدن به اصول علم موردنظر است. بهتر از روش یادگیری اکتشافی تامین می شود، زیرا در روش اکتشافی هدف صرفاً آموزش اصول اکتشاف است.

امتیازهای روش یادگیری اکتشافی

این روش توانایی ذهنی یادگیرنده را افزایش می دهد و دانش کسب شده از این طریق بیش از روش آموزشی نمایشی قابل انتقال است.

این روش انگیزش درونی را افزایش می دهد و پاداش شخصی حاصل از این نوع اکتشاف موثرترین روش تقویتی است.

این روش، از روش آموزش نمایشی، یادداری (نگهداری مطالب در حافظه) موثر می انجامد.

عمده ترین ایرادی که به روش آموزش نمایشی گرفته اند این است که آن روش باعث شکوفا شدن استعداد های خلاق یادگیرندگان می شود. و آنان را غیرفعال بار می آورند. آزوبل واضح نظریه یادگیری معنی دار از مولفان روش آموزشی نمایشی است.

مخالفتان روش یادگیری اکتشافی آن را روش کم اثر و وقت گیری می دانند. و به نظر آنان این روش به ویژه برای یادگیرندگان جوان، روشی مناسب است.

در آزمونهایی که بلافاصله پس از آموزش به یادگیرندگان داده شده و در برگیرنده مطالب آموزشی بوده اند روش نمایشی از روش یادگیری اکتشافی موثرتر بوده است. در حالی که در آزمونهایی که مدت زمانی پس از آموزش اجرا شده و یادداری را سنجیده اند و همچنین در آزمونهایی که در آنها انتقال یادگیری اندازه گرفته شده روش اکتشافی از روش نمایشی موثرتر بوده است.

روش اکتشافی هدایت شده

روش اکتشافی هدایت شده ترکیبی از دو روش نمایشی و اکتشافی است در این روش یادگیرنده به اندازه کافی استقلال عمل دارد، اما معلم برکار او نظارت می کند و هر جا به کمک نیاز داشته باشد او را یاری می دهد. هدف های درسی شامل دانش، درک و فهم، و کسب مفاهیم و اصول بیشتر به روش آموزش نمایشی نیازمندند. و هدفهایی که از عناصر ترکیب و حل مسئله و خلاقیت تشکیل می شوند باید با روش اکتشافی آموزش داده شوند.

روش سخنرانی

عمده ترین روش آموزشی که از دیرباز به وسیله اکثر معلمان به کار می رفته روش سخنرانی است. این روش یکی از روش های بارز آموزش نمایشی است. زیرا در آن معلم فعالیتهای اصل فرایند یادگیری آموزش را خود برعهده دارد و از راه های مختلف ارائه و نمایش دادن مطالب درسی به آموزشی مطالب می پردازد. اکثر فعالیتهای آموزشی معلم در این جا

جنبه کلامی دارد. در شرایطی که تعداد دانش آموزان کلامی زیاد و امکانات آموزشی کم است. این روش یک روش معمول است.

فنون موثر روش سخنرانی

1- بیان هدفهای آموزشی و سازمان دادن مطالب درسی

2- استفاده از پیش سازمان دهنده ها در آموزش

3- توضیح دان مطالب

بهترین شیوه ارائه مطالب در روش سخنرانی توضیح دادن است. یکی از تدابیر مورد استفاده در توضیح دادن مطالب استفاده از روش قاعده - مثال - قاعده است.

نحوه سخن گفتن

هرچه معلم بر مطالب درسی بیشتر مسلط باشد و اطلاعات جامع تری درباره آن کسب کرده باشد سخنان او روشن تر و قابل فهم تر و هرچه سخنرانی که بدون اطلاع تر باشد سخنان او مهم تر و غیر قابل فهم تر است.

تحرك و جنب و جوش : تحرك و فعالیت معلم به هنگام آموزش که نشان دهنده اشتیاق و علاقه او به کار خود و پیشرفت دانش آموزان است یکی از عوامل افزایش دهنده اثربخشی فعالیتهای آموزشی است.

طرح سوال به هنگام آموزش با روش سخنرانی : یکی از راههای کاهش دادن پاره‌ای از مشکلات روش سخنرانی از جمله عدم فعالیت دانش آموزان طرح سوالهای مختلف در عین سخنرانی است.

یادداشت برداری : یادداشت برداری دانش آموزان و دانشجویان از مطالب سخنرانی معلم آنها را از حالت غیرفعال خارج می سازد و به شرکت در فعالیت کلاسی وا می دارد. یادداشت برداری تنها برای کسانی مفید است که دارای حافظه کوتاه مدت قوی هستند. اما کسانی که حافظه کوتاه مدت ضعیفی دارند اگر تنها به گفتار معلم توجه کنند بیشتر می آموزند.

بحث انتقادی روش سخنرانی

دانش آموزان و دانشجویان در این روش آموزشی فعال نیستند. قدرت خلاقیت آنها را پرورش نمی یابد. مدافعان این روش معتقدند که اطلاعات جامعی را در مدت زمان نسبتاً کوتاهی می توان در اختیار یادگیرندگان قرارداد. این روش زمانی که دانش آموزان و دانشجویان می توانند مطالب را به خوبی بخوانند و بفهمند خوب است. این روش اقتصادی تر

است. با این روش در وقت کم می توان همزمان به گروه بزرگی از دانش آموزان آموزش داد. در جوامع فقیر و مناطق محروم در شرایط کمبود معلم و امکانات مادی روش سخنرانی متداول ترین روش آموزشی است.

موارد استفاده از روش سخنرانی

- 1- آنجا که هدف اصلی آموزش انتقال معلومات است.
  - 2- مواقعی که مطالب سخنرانی به طریق دیگری در دسترس یادگیرندگان قرار ندارند.
  - 3- زمانی که مطالب پراکنده و مهم باید آنها را مرتب کرده و سازمان داده و در اختیار یادگیرندگان بگذارد.
  - 4- وقتی که نگهداری مطالب در حافظه برای مدتی طولانی ضروری نیست.
  - 5- زمانی که معلم می خواهد یادگیرندگان را راهنمایی کند و دستورالعملهایی در اختیار آنان قرار دهد تا برای یادگیری از طریق روشهای دیگر آماده شوند.
- در مواقعی که هدف آموزشی کسب مطالب پیچیده و انتزاعی و یادگیری مهارتهای سطح بالا و طبقه بندی هدفهای شناختی چون تحلیل و ترکیب و ارزشیابی از سوی یادگیرندگان است استفاده از روش سخنرانی مناسب نیست.

آموزش با روش بحث گروهی

روش بحث گروهی از معایب روش آموزش نمایشی، به ویژه از روش سخنرانی بهتر است و به روش یادگیری اکتشافی نزدیک است.

مراحل آموزش با روش بحث گروهی

1- انتخاب موضوع بحث : گج و برلانیر موضوعهای مختلف را برای بحث به دودسته موضوعهای مورد توافق همگان موضوعهای بحث انگیز تقسیم کرده اند.

برخلاف بحث درباره موضوعهای مورد توافق همگان و در بحث پیرامون مطالب و موضوعهای بحث انگیز هدف رسیدن به حقیقت نیست. بلکه ارزش بحث این مطالب عبارتند از :

خاصیت انگیزشی دارد. نیاز دانش آموزان به مقابله با مقررات مخالف را برآورده می سازد.

سطح درک و فهم دانش آموزان از منطق اطلاعات و موقعیت خود او را بالا می برد.

2- یافتن زمینه مشترک برای بحث، بیان هدفهای آموزشی بحث

بیان هدف جریان بحث را به نتیجه گیری از بحث سوق می دهد و از هدررفتن انرژی افراد و بی نتیجه ماندن بحث جلوگیری به عمل می آید. ضمناً تعیین محدوده زمانی برای بحث نیز مفید است.

3- ترتیب نشستن افراد کلاس در بحث گروهی.

در بحث بهتر است افراد مانند جلسات سمینار یک دایره تشکیل دهند و معلم جزئی از این دایره قرار بگیرد.
4- هدایت جریان بحث : وظیفه اصلی معلم در بحث گروهی عبارت است از تحلیل و ارزشیابی جریان بحث، منطق، سازمان و صحت مطالب گفته شده.

مقایسه اثربخشی روش بحث گروهی و روش سخنرانی

در مقایسه (آزمون اطلاعات واقعی) روش سخنرانی نسبت به بحث گروهی روش مفید بوده ولی در قسمت (یادداری و تفکر سطح بالا) و همچنین ملاک (نگرش و انگیزش) روش بحث گروهی کارآیی بیشتری داشته است.
تغییر رفتار: به کاربرد مجموعه‌ای از اصول و فنون یادگیری گفته می‌شود که هدف آن اصلاح رفتار فرد است و در آن هم ایجاد و افزایش رفتارهای مطلوب مورد نظر است و هم کاهش و حذف رفتارهای نامطلوب تغییر رفتار اغلب با رفتار درمانی معادل بکار می‌رود. با وجود این هدف رفتار درمانی غالباً درمان اختلالات رفتاری بیماران روانی است درحالی‌که تغییر رفتار به طور عمده آموزش مهارت‌های تحصیلی و اجتماعی به کودکان عادی و عقب مانده و اصلاح مشکلات رفتارهای تحصیلی و اجتماعی آنان و نیز کمک به رفع مشکلات رفتاری نوجوانان بزهکار و ناسازگار است.
فرض بسیاری از روشهای تغییر رفتار و رفتاردرمانی این است که رفتارهای بهنجار و نابهنجار هر دو از اصول روانشناختی مشابهی پیروی می‌کنند.

مراحل برنامه تغییر رفتار

تعیین هدف : نخستین مرحله تنظیم برنامه تغییر رفتار و تعیین هدف برنامه است. برای تعیین هدف برنامه ابتدا باید رفتاری که قرار است در آن تغییر ایجاد شود مشخص کرد. در اصطلاح تغییر رفتار به این رفتار، رفتار آماج گویند. نوع تغییری که در رفتار آماج خواهد شد هدف برنامه تغییر رفتار نام دارد. هدفهای برنامه تغییر رفتار عبارتند از افزایش، کاهش نگهداری و گسترش رفتار آماج

تعیین وضع فعلی رفتار و رسم خط پایه

به سطح فعلی رفتار آماج خط پایه گویند. فایده ترسیم نمودار خط پایه این است که از طریق آن می‌توان وضع موجود رفتار آماج را به دقت مشخص کرد. تعیین خط پایه از ویژگیهایی مهم طرح‌های پژوهشی حوزه تغییر رفتار است. در پژوهشهای تغییر رفتار و رفتار درمانی طرحهای پژوهشی غالباً با یک فرد به اجرا درمی‌آیند که به پژوهش تک آزمودنی یا طرح بازگشتی شهرت دارد و معروفترین آنها طرح است.

انتخاب وابستگیهای رفتار

پس از تعیین روش تغییر رفتار مرحله بعدی انتخاب وابستگی رفتار است و رابطه بین رفتار و پیامدهای محیطی آن اشاره می کند. وابستگیها هم به طور طبیعی اتفاق می افتد و هم می توان آنها را به طور عمدی ترتیب داد. وابستگیها ممکن است رفتاری را نیرومند سازند و یا آن را ضعیف کنند برای هر هدف معین باید وابستگی مخصوص آنرا انتخاب کرد.

روشهای افزایش رفتار

تقویت مثبت: روش تقویت مثبت تقریباً همان روش متداول پاداش است. ولی مابین این دو فرقی وجود دارد. در پاداش دادن افراد هدف ما به طور عمدی قدردانی و سپاسگذاری از اعمال گذشته آنهاست و گرچه پاداش یک رفتار معمولاً به تکرار آن می انجامد، هدف ما از پاداش دادن رفتار ضرورتاً تکرار آن رفتار در آینده نیست. اما در تقویت مثبت هدف الزاماً تکرار رفتار است. تقویت مثبت بهترین و موثرترین روش افزایش رفتار است تقویت کننده های مثبت مهمترین عامل افزایش و ادامه رفتارهای ما در زندگی روزانه هستند. رعایت اصولی که اثربخشی تقویت کننده ها را بالا می برد.

انتخاب تقویت کننده های مناسب

تقویت کننده های نخستین: تقویت کننده های مثبت نخستین ذاتاً اثر تقویتی دارند و از ویژگیهای آنها این است که نیازهای فیزیولوژیکی جانداران را ارضاء می کند مانند آب، غذا، هوا و خواب کسانی که با کودکان خردسال و عقب ماندگان سروکار دارند می توانند از غذا به عنوان یک تقویت کننده نیرومند استفاده کنند.

تقویت کننده های شرطی: این تقویت کننده ها در اصل خاصیت تقویت کنندگی نداشته اما در اثر مجاورت با تقویت کننده های نخستین خاصیت تقویت پیدا کرده اند جایزه، نمره، ستاره، مدرک، مقام، پول.

تقویت کننده های پته ای: پته نوع دیگری از تقویت کننده های شرطی است. در این نوع روش تقویتی که به اقتصاد پته ای معروف است. معلم و دانش آموز توافق می کند که در ازاء هر رفتار مطلوب با آموزش یا اجتماعی دانش آموزان معلم چند نمره به آنها بدهد. و همچنین در ازاء رفتارهای نامطلوبی که از آنها سربرزند مقداری از نمرات اکتساب شده را از آنها کم کند.

اقتصاد پته ای یکی از روشهای بسیار موفق تغییر رفتار است.

تقویت کننده های اجتماعی: نمونه تقویت کننده های اجتماعی عبارتند از لبخند زدن، توجه کردن، تمجید کردن، و نوازش کردن.

تقویت کننده‌های فعالیتی: از فعالیتهایی که کودکان دوست دارند انجام دهند می‌توان به عنوان تقویت کننده برای فعالیتهایی که کمتر به آنها می‌پردازد استفاده کرد. پریماک در پژوهش‌های خود نشان داد که: انجام رفتارهای دارای فراوانی زیاد را می‌توان به انجام رفتارهای دارای کم یا ضعیف وابسته کرد. در این طریق رفتار ضعیف را نیرومند ساخت. فوریت تقویت: یکی دیگر از اصولی که رعایت آنها اثربخشی تقویت را افزایش می‌دهد فوریت آن است. پژوهشها نشان داده اند که تقویت فوری از تقویت دیرآیند در ایجاد یادگیری سریع موثرتر است.

معلم می‌تواند برای رفع مشکل ناشی از تاخیر در تقویت از توضیحات کلامی یا تپه‌های تقویتی استفاده کند.

مقدار تقویت: تازگی موقعیت و تقویت کننده

تقویت منفی: تقویت منفی نیز سبب افزایش رفتار می‌شود ولی در تقویت منفی حذف تقویت کننده منفی یا فرار از آن منجر به نیرومندی رفتار می‌شود یکی از مشکلات استفاده از تقویت منفی این است که ابتدا باید محرک آزارنده را در مورد آزمودنی اعمال کنیم تا بعد بتوانیم با حذف آن محرک رفتاری را در آنها نیرومند سازیم. بنابراین تقویت منفی یکی از شیوه‌های نامطلوب آموزشی است.

یادگیری از راه مشاهده یا سرمشق گیری

یکی از راههای بسیار معمول یادگیری به ویژه در مورد کودکان روش سرمشق گیری یا تقلید از رفتار دیگران از طریق مشاهده رفتار آنان است. ضمناً از این روش برای تسهیل سازگاری خود با شرایط تازه و کمک به خاموش شدن رفتارهای پاسخگر نامطلوب نیز می‌توان استفاده کرد. جونس برای برطرف کردن ترس کودکان از روش تقلید استفاده کرد. یکی از امتیازهای آموزش از راه مشاهده این است که این روش نمونه کاملی از رفتاری که قرار است آموخته شود در اختیار یادگیرنده قرار می‌دهد. در یادگیری برخی از مهارتها، روش یادگیری از راه مشاهده روشی بسیار سریع و موثر از سایر روشها است.

یادگیری مشاهده‌ای با یادگیری از راه تقلید نیازی به تقویت ندارد و تقویت بر عملکرد یادگیرنده اثر می‌گذارد. با این حال تقویت رفتار سرمشق گیرنده، سبب افزایش عملکرد و در نتیجه منجر به بهبود یادگیری او می‌شود. علاوه بر تقویت رفتار تقلید کننده تقویت رفتار تقلید شونده (سرمشق) نیز سبب افزایش رفتار تقلید می‌شود. یعنی اثر تقویتی رفتار از سرمشق گیرنده سرایت می‌کند. به این نوع تقویت تقویت جانشینی می‌گویند.

اکانر روش سرمشق گیری را برای رفع مشکل رشد گیری کودکان منزوی پیش دبستانی مورد استفاده قرار داد.

اکانرور پژوهشهایی که نتیجه گرفت که روش سرمشق گیری یا یادگیری از راه مشاهده از پاره‌ای از روشهای دیگر در افزایش کنش متقابل دانش آموزان در کلاس درس موثرتر است.

دو نکته مهم در انتخاب سرمشق برای یادگیری از راه مشاهده

(الف) بین سرمشق و سرمشق گیرنده باید نوعی شباهت وجود داشته باشد.

(ب) شخصی که سرمشق واقع می شود باید از پرستیژ یا حیثیت زیادی برخوردار باشد.

تقویت تفکیکی و شکل دهی رفتار

شرطی سازی کنشگر رفتار را شکل می دهد. تقویت تفکیکی یا تفکیک پاسخ روشی است که در آن معلم یا تغییر دهنده رفتار که مفید تشخیص می دهد می پردازد و اجزا نامربوط را با تقویت نکردن به خاموشی می سپارد.

برای اصلاح تعمیم نامناسب (محرک) از روش تمیز دادن محرکات استفاده می کنیم. برای آموزش تمیز دادن محرکات،

پاسخ فرد به محرک مناسب را تقویت می کنیم و پاسخ او به محرکهای نامناسب را تقویت می کنیم تا از این طریق

خاموش گردد. عمل مقابل تعمیم محرک. تعمیم پاسخ است. در تعمیم پاسخ فرد، علاوه بر پاسخ فرد، پاسخهای دیگر را

نیز به محرک می دهد. برای اصلاح تعمیم پاسخ از تقویت تفکیکی استفاده می کنیم. در این مورد تنها پاسخ درست را

تقویت می کنیم و پاسخهای دیگر و نامناسب را تقویت نمی کنیم تا خاموش شود.

روش شکل دهی به طور عمده بر فن تقویت تفکیکی استوار است که معلم از طریق آن می تواند رفتارهای دلخواه را در

یادگیرندگان ایجاد نماید.

روش شکل دهی رفتار تازه با پاسخی آغاز می شود که از پیش در خزانه رفتار فرد وجود داشته و مستلزم تقویت تفکیکی

تغییرات کوچک آن پاسخ در جهت رفتار نهایی است که سرانجام به آن رفتار منتهی می شود.

بنابراین در روش شکل دهی انتخاب جزء ساده‌ای از رفتار و تقویت تفکیکی آن اندک اندک آن رفتار ساده را پیچیده تر

می کنیم و با طی چندین مرحله متوالی، آن رفتار ساده را به رفتار نهایی مورد نظر تغییر می دهیم به این دلیل آموزش

با روش شکل دادن را تقویت تقویتهای متوالی نیز می نامند. تقویتهای متوالی به مراحل مختلفی گفته می شود که

رفتار فرد در جریان تغییر شکل به سوی رفتار نهایی آن مراحل را پشت سر می گذارد و هر یک از آنها از مرحله قبلی

کامل تر و از مرحله بعدی ساده تر است.

یکی از کاربردهای مهم روش شکل دهی در آموزش مطالب دروس است. روش معروف آموزش برنامه‌ای است در این روش آموزشی، مطالب مختلف درس در قالب تقویتهای متوالی از ساده به دشوار به یادگیرنده آموزش داده می شود و در آن یادگیرنده به تدریج به مطالب پیچیده تسلط می یابد.

کنترل محرکی

اگر رفتاری در حضور محرکی تقویت شود. احتمال انجام آن رفتار در حضور آن محرک افزایش می یابد. این محرک که محرک تمیز خوانده می شود به صورت یک محرک پیشامد عمل می کند که حضور آن به ایجاد رفتار می انجامد. به سخن دیگر محرکهای تمیزی نقش علامت را ایجاد می کند.

محرک فراخوان که غالباً یک محرک فیزیولوژیکی است حتماً به ایجاد پاسخ می انجامد. اما محرک پیشامد صرفاً احتمال پاسخ دادن را افزایش می دهد.

نظامهای کنترل رفتار

کنترل محرکهای پیشامدی : (قبل از رفتاری می آیند)

الف) یک دسته از عوامل کنترل کننده رفتار محرکهای فراخوان هستند. تمام رفتارهای بازتابی ما زیر کنترل مستقیم محرکهای فراخوان قرار دارند. این محرکها پیش از رفتار بازتابی می آیند و سبب ایجاد آنها می شوند.

ب) محرکهای تمیزی پیشانیدی برطبق نظریه شرطی سازی رفتار کنشگر بر اثر مجاورت با محرکهای تقویت کننده مختلف نقش کنترلی کسب می کنند.

کنترل محرکهای پیامدی (بعد از رفتار می آیند)

انواع محرکهای تقویت کننده و تنبیه کننده در کنترل رفتار دخالت دارند. این محرکها در کنترل رفتار اینگونه عمل می کنند که اگر رفتار فرد با پیامد مطلوبی دنبال شود احتمال تکرار آن در شرایط مشابه آتی کاهش می یابد.

3- کنترل نمادی : (فرایندهای واسطه‌ای مرکزی)

فرد از طریق این فرایندها اطلاعات را سازمان می دهد، محرکها و پاسخها را تفسیر می کند.

درباره انواع پاسخهایی که احتمالاً به تقویت می انجامد فرضیه هایی را می سازد و درباره نوع رفتارها که باید انجام دهد به آزمودن فرضیه می پردازد. به سخن دیگر این فرایندهای واسطه‌ای مرکزی فرایند شناختی هستند.

3- زنجیره کردن رفتار

در روش زنجیره کردن رفتار، یک رفتار، یک رفتار پیچیده را به رفتارهای ساده تر (حلقه‌های رفتاری) تقسیم می کنند و با آموزش دادن این رفتارهای ساده و اتصال آنها به یکدیگر رفتار و پیچیده را یاد می دهند. اتصال حلقه‌های رفتاری به دنبال یکدیگر و با استفاده از محرکات تمیزی و پاسخهای تفکیکی میسر است.

در زنجیره رفتاری، هر رفتار دو نقش ایفا می کند. یکی اینکه رفتار قبلی را تقویت می نماید. و دیگر آنکه به صورت محرک تمیزی باعث ایجاد رفتار مرحله بعدی می شود.

در شکل دادن تمام تقریبها (اجزاء رفتار) مرحله به مرحله تقویت می شوند. اما در زنجیره کردن تنها آخرین حلقه رفتار تقویت می شود.

زنجیره کردن وارونه

از آنجا که هرچه فاصله بین رفتار و تقویت کوتاه تر باشد یادگیری به نحوه بهتری صورت می پذیرد بهتر است در آموزش و پرورش با روش زنجیره کردن در صورت امکان، از آخرین حلقه شروع می کنیم این روش را زنجیره کردن وارونه نامند. در این روش ابتدا آخرین رفتار یا همان رفتار نهایی را تقویت می کنیم.

محو کردن محرکات نشانه یا کنترل کننده

در روش محو کردن معلم محرکهای تمیزی را با نشانه هایی که در جریان یادگیری به طور مصنوعی ترتیب داده است به تدریج حذف می کند تا جایی که آنها را محرکهای طبیعی محیطی بگیرند.

مثلاً فردی با انگیزه درونی کاری را انجام می دهد مانند وقتی دانش آموز معنی لغتی را که نمی داند از فرهنگ لغات پیدا می کند.

برای مثال روش مجسم، نیمه مجسم و انتزاعی که معلم برای آموزش مفاهیم تازه به کار می برد نمونه‌ای از روش محو کردن است. یکی دیگر از موارد استفاده از روش محو کردن در آموزش دفترچه رسم الخط است.

روشهای نگهداری رفتار

تقویت پیاپی : اگر بخواهیم رفتار تازه‌ای را به دانش آموز یاد دهیم یا فراوانی رفتارهای موجود در خزانه رفتاری او را به سطح دلخواه بالا بریم نمای پاسخهای مورد نظر را بلافاصله تقویت کنیم. به این سبک تقویت تقویت پیاپی پیوسته گویند.

تقویت ناپیاپی یا ناپیوسته (تقویت بخشی یا سهمی)

در این تقویت بعضی از پاسخهای تقویت می شوند. نه همه آنها. در تقویت پیاپی در رفتار در مقابل خاموشی بسیار حساس است. یعنی رفتاری که به طور پیاپی تقویت شده است بعد از قطع ناگهانی تقویت به سرعت خاموش می شود. اما تقویت ناپیاپی در مقابل خاموشی مقاومترست.

برنامه‌های تقویت

اگر ما واحد تقویت را تعداد پاسخهای آزمودنی انتخاب نمائیم به آن برنامه تقویت نسبی گویند. ولی اگر زمان را واحد تقویت برگزینیم آنرا برنامه تقویت فاصله‌ای می نامند.

1- برنامه نسبی ثابت :

وقتی تقویت پاسخ معینی از آزمودنی به دادن تعداد ثابتی از آن نوع پاسخ وابسته شود برنامه تقویت را نسبی ثابت نامند. ویژگی مهم برنامه نسبی ثابت آن است که در این برنامه سرعت پاسخ دهی آزمودنی بسیار بالا است. زیرا هرچه سریعتر پاسخ دهد به دفعات بیشتری تقویت می شود. پژوهشهای انجام شده نشان داده اند که برنامه نسبی ثابت از لحاظ سرعت پاسخ دهی نسبتهای بزرگ از نسبتهای کوچک موثرتر هستند.

2- برنامه نسبی متغیر

در برنامه نسبی متغیر، برآزمودنی معلوم نیست که بعد از دادن چند پاسخ تقویت داده شده اما می داند که دیر یا زود تقویت دریافت خواهد کرد.

3- برنامه فاصله‌ای ثابت

در این برنامه آزمودنی بعد از گذشت مدت زمان ثابتی از پاسخ دهی تقویت می شود. معلمی که در روزهای پنجشنبه هر هفته تکالیف دانش آموزان را می بیند. یا پرداخت حقوق کارمندان در آخر هر ماه نمونه دیگری از کاربرد این برنامه است.

4- برنامه فاصله‌ای متغیر

فاصله‌ای زمانی بین تقویتها متغیر است. و شخص نمی داند که چه وقت تقویت خواهد شد اما مطمئن است که دیر یا زود تقویت می شود.

تقویت تصادفی و رفتار خرافی

انگیزه در توجیه رفتار خرافی نه تنها تقویت مثبت بلکه تقویت منفی یعنی خلاص شدن شخص از حرکات آزارنده را نیز در ایجاد خرافات موثر می داند. انگیزه در ایفاء می آید. که در این حالت فرایند شرطی شدن رفتار از مسیر خود منحرف می شود. به اعتقاد اسکینر ریشه تمامی خرافات را باید در همین فرایند تقویت تصادفی جستجو کرد.

روشهای کاهش دادن رفتارهای نامطلوب

1- روشهای مثبت کاهش رفتار : در روشهای مثبت کاهش رفتارهای نامطلوب به طور مستقیم، آن را با یک رفتار مطلوب جانشین می کنیم.

الف) تقویت رفتارهای دارای فراوانی کم

در این روش تقویت وابسته است به پاسخهایی که به تعداد کمتری داده می شود. تاثیر این روش به آرامی ظاهر می شود در کاهش رفتار ناشی از آن نیاز به حوصله و بردباری فراوان دارد. معلمانی که طالب کاهش سریع رفتارهای نامطلوب خطرناک هستند بهتر است از روشهای دیگری که معمول هستند استفاده کند.

ب) تقویت رفتارهای دیگر

در واقع در این روش تقویت وابسته است به انجام ندادن (یا حذف) رفتار نامطلوب نه انجام دادن آن، از این لحاظ به این روش حذف آموزی نیز می گویند. امتیاز این روش آن است که به سرعت رفتار نامطلوب را کاهش می دهد.

ج) تقویت رفتارهای ناهمساز

در این روش از طریق تقویت نکردن رفتار، مطلوب و تقویت کردن رفتاری که با آن ناهمساز یا مغایر است به کاهش رفتار مطلوب می پردازیم. این روش بسیار شبیه به روش قبلی است. با این تفاوت که در روش قبلی هرگونه به جز رفتار مطلوب تقویت می شود اما در روش حاضر تاکید بر رفتار ناهمساز با رفتار نامطلوب است.

روش خاموشی یک رفتار نامطلوب اگر همراه با روش تقویت رفتارهای مطلوب به کار رود موثرتر است. روش خاموشی را هم با رفتارهای کنشگر می توان به کار برد هم با رفتارهای پاسخگر. هرچند که روش خاموشی یکی از روشهای ملایم کاهش رفتار است و در مقایسه با روشهای خشن کاهش رفتار، چون تنبیه، عوارض جانبی نامطلوب کمتری دارد. ولی این روش اگر با روش تقویت رفتارهای مطلوب جانشین نشود خالی از آثار جانبی نامطلوبی نیست. قطع تقویت مثبت منجر به رفتار پرخاشگرانه می شود.

پ) محروم کردن از تقویت: در روش محروم کردن به خاطر رفتار نامطلوبی که از آزمودنی سر می زند او برای مدتی از دریافت تقویت محروم می شود. معلمانی که دانش آموزان خود را به علت تنبلی یا بی انضباطی از کلاس اخراج می کنند از این روش استفاده می نمایند.

ر) جریمه کردن

روش جریمه کردن یعنی کسر کردن مقداری از تقویت کننده هایی که فرد قبلاً به دست آورده برای رفتار، نامطلوبی که انجام داده است. جریمه کردن رانندگان متخلف از طریق دریافت پول از آنها، کسر تعدادی از حقوق کارمندان به سبب غیبت از کار و کسر کردن نمرات دانش آموزان در نتیجه کارهای غلطی که انجام داده اند نمونه هایی از کاربرد روش جریمه کردن هستند. در روش محروم کردن آزمودنی مدتی از دریافت تقویت محروم می ماند. در حالیکه در روش جریمه کردن مقداری از تقویت کننده هایی که او قبلاً دریافت کرده است از او پس گرفته می شود.

و) روش جبران کردن

در روش جبران کردن یا روش جبرانی، وقتی فرد مرتکب عمل خلافی می شود از او می خواهند تا برای جبران عمل خلاف خودبه اصلاح آن بپردازد. مثلاً معلم دانش آموزی را که خرده کاغذ در کف اتاق ریخته است وادار می کند تا خرده کاغذ را جمع کند و در سطل زباله بریزد. روش معمول معلمان با نام جریمه کردن که در آن مثلاً از دانش آموز خواسته می شود تا کلمه ای را که اصلاً آنرا غلط نوشته است یا از روی شعری که خوب حفظ نکرده چندبار بنویسد در واقع همین روش جبرانی است.

و) تنبیه: تنبیه خشن ترین و نامطلوب ترین روش تغییر رفتار است.

تعریف تنبیه: ارایه یک محرک آزارنده بعد از یک رفتار نامطلوب به منظور کاهش دادن نیرومندی آن رفتار تنبیه نام دارد. در واقع تنبیه برای کاهش احتمال بروز پاسخ نامطلوب در شرایط آتی به کار می رود والا پاسخی که تنبیه می شود قبلاً انجام شده است. و تنبیه بر آن تاثیر ندارد.

مشکلات ناشی از تنبیه

تنبیه در کاهش دادن رفتار نامطلوب به طور موقت موثر است. تنبیه باعث ناپودی رفتار تنبیه شده نمی شود بلکه تنها اثر آن این است که رفتار نامطلوب را موقتا واپس می زند. در واقع تنبیه عکس تقویت عمل می کند. تقویت رفتار تقویت شده را نیرومند می سازد و به ایجاد رفتار تازه کمک می کند و خزانه رفتار فرد را غنی می سازد. اما رفتار تنبیه شده، پس از تنبیه، همچنان در خزانه رفتاری فرد باقی می ماند و تازمانی که عامل تنبیه کننده فرد حاضر است در حال کمون

باقی می ماند ولی به مجرد این که عامل تنبیه کننده تضعیف شد یا از میان رفت آن رفتار مجدداً ظاهر می گردد. تنبیه کردن عمل مسری است پرخاشگری عارضه دیگر تنبیه است.

تصعید یا والایش : شخص می تواند با توسل به رفتاری که تاثیرات تقویتی مشابهی با رفتار قابل تنبیه دارد، اما تنبیه نمی شود رفتار خود را تصعید یا والایش نماید.

جا به جا : همچنین شخص ممکن است با متوجه ساختن رفتار قابل تنبیه به چیزهایی که نمی توانند تنبیه کننده باشند آن رفتار را جا به جا سازد.

روش آموزش مفاهیم و اصول

در تمام مراحل آموزش رسمی، از دوره دبستان گرفته تا سالهای آخر دانشگاه بخش عمده مطالب درسی را مفاهیم اصول تشکیل می دهند. یادگیری مفاهیم و اصول شالوده فعالیت‌های ذهنی آدمی را می ریزد.

تعریف مفهوم : مفهوم عبارت است از محرک‌های دارای ویژگی‌های مشترک. به هریک از موردها یا مصداق‌های مناسب یک مفهوم، مثال مثبت آن مفهوم و به هریک از موردها یا مصداق‌های نامناسب یا مربوط آن شامل منفی آن مفهوم گفته می شود.

صفت‌های مفهوم : ویژگی‌هایی مشترک مفهوم را صفت‌های آن مفهوم می نامند. مفاهیمی که دارای صفات کمتری هستند آسان تر از مفاهیم دارای صفات زیاد آموخته می شوند.

ارزش صفت مفهوم : هرچه تعداد ارزش‌های صفات یک مفهوم بیشتر باشد یادگیری آن مفهوم دشوارتر است. آشکاری صفت مفهوم : یادگیری مفاهیم دارای صفات آشکار، با استفاده از مثال‌های کمتری انجام می گیرد یادگیری مفاهیمی که صفات نا آشکار دارند. مفاهیم آشکار دارای صفات آشکار هستند.

طبقه بندی مفاهیم از نظر برونز و همکاران

مفهوم ترکیبی : مفهوم ترکیبی به مفهومی گفته می شود که همه صفات آن الزاماً باید در یک مورد خاص جمع باشند تا آن مورد یک مثال مثبت از آن مفهوم به حساب آید. مانند مفهوم جزیره مفهوم مهره دار، راننده مجاز در تعریف مفاهیم ترکیبی صفات مفهوم همگی حضور دارند. و دانش آموز برای یادگیری این گونه مفاهیم باید به یادگیری فهرست صفات آنها بپردازد. از این رو یادگیری مفاهیم ترکیبی از یادگیری مفاهیم غیر ترکیبی و رابطه‌ای آسان تر است.

مفهوم غیر ترکیبی : حضور یک یا چند صفت آن مفهوم در یک مورد خاص کافی است تا آن مورد مثال مثبتی از آن مفهوم به حساب آید. مانند مفهوم قانونی تابعیت مفهوم است. به علت دلبخواهی بودن صفات مفاهیم غیر ترکیبی، یادگیری این نوع مفاهیم از یادگیری مفاهیم ترکیبی دشوار است.

دی کپرو کرافورد گفته اند : سهم عمده اندیشه‌های انسان را مفاهیم غیر ترکیبی تشکیل می دهند. مفهوم رابطه‌ای : مفهوم رابطه‌ای با روابط ویژه بین صفات یا روابط بین مفاهیم مختلف تعریف می شود. تقویت کننده نوعی مفهوم رابطه‌ای است.

یادگیری مفاهیم رابطه‌ای نیز از یادگیری مفاهیم ترکیبی دشوارتر است. علت دشواری این نوع یادگیری آن است که مفاهیم رابطه‌ای به صفات تشکیل دهنده آنها ختم می شود بلکه بر رابطه بین صفات آنها متکی است.

مفاهیم عینی و انتزاعی (گانه)

رابرت گانه مفاهیم را به دو دسته عینی و انتزاعی تقسیم کرده است.

مفاهیم عینی : یا محسوس، اشیاء واقعی و کیفیتهای قابل مشاهده آنها را شامل می شوند. مانند گربه، صندلی، درخت، که گانه به آنها مفهوم مشاهده‌ای می گویند یعنی این مفاهیم مستقیماً قابل مشاهده اند. یعنی دارای مصادیق عینی هستند به گونه‌ای که شخص می تواند آنها را مورد مشاهده قرار دهد.

مفاهیم انتزاعی : مفاهیم انتزاعی دارای مصداق عینی نیستند. بلکه آنها بر رابطه بین دو یا چند مفهوم ساده تر دلالت می کنند مانند جرم و گناه، فاعل و مفعول، جذر و توان گانه به این نوع مفاهیم مفاهیم تعریفی نیز می گوید. منظور او از اصطلاح مفاهیم تعریفی این است که این گونه مفاهیم از راه تعریف آموخته می شوند. مفهوم تعریفی نوعی قاعده یا اصل است. اصل : از اجتماع مفاهیم بوجود می آید. عبارت است از بیان رابطه دو یا چند مفهوم.

تعریف و ویژگیهای اصل

به اصل تعمیم نیز گفته می شود.

تعریف اصل : اصل عبارتست از بیان رابطه میان دو یا چند مفهوم اصول از اجتماع مفاهیم به وجود می آید نه اسامی یا موارد خاص.

اهمیت مفاهیم و اصول از نظر دی چکو و کرافورد.

الف) مفاهیم پیچیدگی محیط را کاهش می دهند. یادگیری مفاهیم و اصول به دانش آموزان امکان می دهد که بر بسیاری از امور تسلط یابند که در صورت عدم وجود این توانایی برخورد درست آنان با محیط کاری غیرممکن است.

ب) مفاهیم ما را در شناسایی اشیاء محیط پیرامونمان یاری می دهند.

شناسایی هر شیء مستلزم قرار دادن آن در یک طبقه دور نتیجه تقلیل دادن پیچیدگی محیط است. به اعتقاد گانیه : مفاهیم و اصول با یکدیگر و با سایر پدیده ها رابطه سلسله مراتبی دارند.

ج) مفاهیم و اصول نیاز به یادگیری مکرر را کاهش می دهند.

د) مفاهیم و اصول به آموزش امکان می دهند.

رشد ذهنی کودکان و رابطه آن با مفاهیم و اصول

از نظر پیازه یادگیری مفاهیم و اصول انتزاعی مستلزم رسیدن کودک به مرحله تفکر انتزاعی است بر طبق این نظریه تنها کودکانی که به مرحله تفکر انتزاعی (بازده سال به بالا) رسیده باشند می توانند بر مطالب انتزاعی تسلط یابند. کودکان سنین پایین را می توان با استفاده از تجارب مستقیم و دست اول به یادگیری مفاهیم رهنمون کرد.

گانیه می گوید. کودکانی که وارد کودکانستان می شوند قبلاً با مفاهیم زیر آشنا شده اند :

بالا و پایین، زیوررو، نزدیک، میان، آغاز، توقف، رفتن، آمدن، نشستن، ایستادن و... و مفاهیمی از قبیل : قبلی، بعدی، شباهت و تفاوت را یاد نگرفته اند.

روش آموزش مفاهیم (مبتنی بر مدل عمومی آموزش)

- 1- عملکردی را که پس از آموزش مفهوم از یادگیرنده انتظار دارید در آغاز درس بیان کنید (هدفهای آموزش)
  - 2- از تعداد صفات مفاهیم پیچیده کم کنید و صفات مهم را باز جلوه دهید (تحلیل تکلیف)
  - 3- واسطه‌های کلامی لازم را در اختیار یادگیرندگان قرار دهید. (رفتار و موردی)
  - 4- مثالهای مثبت و منفی مفهوم را در اختیار یادگیرندگان قرار دهید.
- مثال مثبت یک مفهوم موردی است که دارای صفات مورد نظر است. و مثال منفی موردی است که فاقد صفات آن مفهوم است.
- 5- مثالهای مفهوم را به طور متوالی ارائه دهید.
- بهبتر است در حین آموزش مفاهیم، مثالهای مثبت و منفی آن مفهوم را یکی بعد از دیگری به یادگیرندگان نشان دهیم و تا آخر کار همه آن مثالها را در جلو چشم آنها نگاه داریم.
- فرصتهایی را برای پاسخگویی یادگیرندگان فراهم کنید و پاسخهای آنها را تقویت کنید.
- پاسخهایی که تقویت در پی دارند به یادگیری سریع تر مفاهیم می انجامند.

معلم باید توجه کند که پاسخ دانش آموز را تقویت کند نه خود دانش آموز.

باز خورد منفی بر یادگیری مفاهیم اثر منفی دارد.

دی چکور کرافورد: از آنجا که تقویت جنبه انگیزش دارد، بازخورد کلامی منفی ممکن است منجر به دلسردی دانش آموز در حدسه‌های اولیه او شود و به یادگیری او صدمه بزند.

7- یادگیری دانش آموزان را ارزشیابی کنید.

حل مسئله و آفرینندگی در بالاترین سطح فعالیت‌های شناختی انسان قرار دارند و از ارزشمندترین غایت‌های پرورش و هدف‌های آموزشی به حساب می‌آیند. در واقع هدف عمده تمام نهادهای پرورشی و همه فعالیت‌های آموزشی ایجاد توانایی حل مسئله و آفرینندگی در دانش آموزان و دانشجویان است.

حل مسئله و آفرینندگی در فرایند اصل تفکر و یا اندیشیدن به حساب می‌آیند.

تعریف تفکر از نظر مورگان و همکاران:

تفکر عبارت است از بازآرایی یا دستکاری اطلاعات به دست آمده از محیط و نمادهای ذخیره در حافظه دراز مدت.

ویژگی مهم مسئله آن است که با اولین پاسخی که به ذهن می‌رسد نمی‌توان آن را حل کرد بلکه حل کردن مسئله مستلزم استفاده از دانشها و اصول آموخته شده پیشین در ترکیبی تازه است.

تعریف مسئله از دیدگاه مورگان و همکاران: به طور کلی مسئله عبارت است از تعارض یا تفاوت بین یک موقعیت موجود و موقعیت دیگری که ما می‌خواهیم ایجاد کنیم.

حل مساله به عنوان سلسله مراتب عادات‌های هم خانواده (مانند من)

حل یک مسئله منجر به کسب دانش تازه می‌شود همانطور که دیگر یادگیری‌ها منجر به کسب دانش تازه می‌شود. یادگیری در حل مسئله در مقایسه با سایر انواع یادگیری، احتیاج به تمرین و تکرار کمتری دارد. گانه حل مسئله را نوعی یادگیری اصل یا یادگیری قاعده و قانون می‌داند. و می‌گوید حل مسئله مستلزم ترکیب چند اصل از قبل یادگرفته شده و ایجاد یک اصل سطح بالاتر است.

حل مسئله به عنوان سلسله مراتب عادات‌های هم خانواده. (نظریه مالتزمن)

مکانیسم در واگرا: سلسله‌ای از پاسخها یک محرک که در آن پاسخ درست در سطح پایین سلسله قرار دارد.

مکانیسم همگرا: چندین محرک با درجات مختلف قوی تا ضعیف یک پاسخ بخصوص را به دنبال دارند.

مکانیسمهای همگرا و واگرا با هم ترکیب می شوند و سلسله مراتب عاداتهای هم خانواده را به وجود می آورند. یک محرک بیرونی از طریق مکانیسم واگرا سه پاسخ با نیرومندی متفاوت را سبب می شود این پاسخها (از طریق مکانیسم همگرا) به ترتیب به وسیله سه محرک که از نظر نیرومندی با هم فرق دارند پاسخ را تولید می کنند که جواب مسئله است.

اصل تعمیم واسطه‌ای: برطبق این اصل، تقویت شدن یک عضو سلسله مراتب بر سایر اعضاء آن اثر می گذارد و نهایتاً نیرومندی عضو درستی را که قبلاً ضعیف بوده است افزایش می دهد.

تفکر آفرینش و تفکر باز آفرینشی

در تفکر باز آفرینش یادگیرنده با طبقه‌ای از مسائل همانند که راه حل مشابهی دارند مواجه است در تفکر آفرینشی که به آن تفکر خلاق نیز می گویند. سلسله مراتب ضعیف عاداتهای هم خانواده باید در سلسله مراتب مرکب عاداتهای هم خانواده نیرومندی کسب کند و سلسله مراتب غلط به خاموشی گراید تا اینکه یادگیرنده بتواند مسئله را حل کند. تفکر آفرینشی پیچیده تر و دشوارتر از تفکر باز آفرینشی است تفکر باز آفرینشی مستلزم دادن پاسخهای یک سلسله مراتب است. اما تفکر آفرینش مستلزم رقابت پاسخها بین چند سلسله مراتب است. تفکر واگرا همان تفکر آفرینش و تفکر همگرا همان تفکر باز آفرینش است. اصطلاحات تفکر واگرا و همگرا از آن گیلفورد است. تفاوت بین این اصطلاحات در نظریه‌های گیلفورد و مالتزمن در این است که مالتزمن فرایند یادگیری را توضیح می دهند. درحالی که گیلفورد بیشتر توجهش را معطوف به خود پاسخها می کند یعنی این دو نوع تفکر چه چیزی را تولید می کنند.

حل مسئله به عنوان انتقال یادگیری

در انتقال یادگیری، تجربه یادگیری در یک مورد بخصوص یادگیری در مورد دیگر را تحت تاثیر قرار می دهد انتقال یادگیری معمولاً به دو طریق انتقال مثبت و انتقال منفی صورت می گیرد.

انتقال مثبت: یادگیری پیشین یادگیری بعدی را آسان تر می سازد. یادگیری دوچرخه سواری - موتورسواری را یاری می دهد.

انتقال منفی: یادگیری پیشین سبب ایجاد اختلال در یادگیریهای بعدی می شوند. رانندگی در ایران و انگلستان.

نظریه انضباط حورسی :

برطبق این نظریه دانش آموزان باید، برای پرورش و ورزش ذهنی علوم و اطلاعات دشوار چون ریاضیات و زبانهای لاتین و یونانی را در اثر تکرار و تمرین بیاموزند به اعتقاد پیروان این نظریه معتقد بودند که ذهن از توانایی‌های تشکیل یافته است که باید آنها را از طریق ورزش ذهنی پرورش داد.

برای تحقیقات ثرندایک و دودت ابطال این نظریه به ثبوت رسید. طبق تحقیقات ثرندایک آنچه باعث می شود تا یادگیری یک تکلیف بخصوص یادگیری دیگری را آسان سازد. وجود عناصر مشابه بین این تکلیف است یعنی اینکه زمانی یادگیری یک مطلب یادگیری مطلب دیگری را سهولت می بخشد که بین این دو تکلیف عناصر مشابه وجود داشته باشد. امروز لاتین برای مثال یادگیری زبان انگلیسی را ممکن است سهولت بخشد زیرا بسیاری از کلمات انگلیسی از ریشه‌های زبان لاتین مشتق شده اند.

هندرکین و ثرودر در تحقیقات معروفی که درباره انتقال مثبت انجام داده اند نتیجه گرفتند انتقال مثبت مستلزم کاربرد اصول، قوانین، و قواعد یادگرفته شده قبلی در موقعیت فعلی برای حل کردن مسائل تازه است. در حل مسئله پیدا کردن یک راه حل بخصوص برای یک مسئله ویژه زیاد مورد نظر نیست. مهم آن است که در اثر حل مسئله یک اصل یا قانون انتزاعی به دست آید که برای موقعیتهای دیگر قابل تعمیم و انتقال پذیر باشد.

نظریه عناصر مشترک

براساس این نظریه دو عامل منجر به انتقال یادگیری از موقعیتی به موقعیت دیگر و در نتیجه حل مسائل جدید می شوند. این دو عامل عبارتند از 1- اصول مشترک بین موقعیت قبلی و موقعیت جدید 2- روشهای مشترک موجود بین آن موقعیت.

اهمیت آموزش اصول و قواعد را نه تنها ثرندایک بلکه گانیه و بروئر نیز مورد تاکید قرار داده اند. گانیه معتقد است ایجاد توانایی حل مسئله مستلزم یادگیری اصول تشکیل دهنده مسئله است.

به اعتقاد ثرندایک - شباهت روشها در موقعیتهای مختلف سبب می شود که علاوه بر قواعد و اصول نگرش ها و شیوه‌های عمل آموخته شده قبلی نیز انتقال یابند.

دیدگاههای تازه درباره انتقال یادگیری

افرادی دارای توانایی انتقال یادگیری از نوعی مهارتهای شناختی برخوردارند که در سایر افرادی که از توانایی انتقال یادگیری بی بهره اند دیده نشده است این مهارتها را مهارتهای فرا شناختی نامیده اند.

فراشناخت : عبارت است از دانش فرد درباره نظام شناختی خود او در ضمن یادگیری و انتقال یادگیری، دو نوع تفکر فراشناختی رخ میدهد 1- تفکر درباره آنچه که فرد می داند و 2- تفکر درباره نظم دادن فعالیتهایی که به یادگیری منجر می شوند.

مهارتهای فراشناختی مهارتهای هدایت کننده هستند که در ضمن یادگیری فعال می شوند و به یادگیری بیشتر و انتقال بهتر کمک می کنند.

اصطلاح دیگر برای مهارتهای فراشناختی اصطلاح یادگیری آموزش یا یادگیری نحوه یادگرفتن است گیج و برلاینر می گویند : یادگیرندگان تنها زمانی می توانند نحوه یادگرفتن را یاد بگیرند که بر استراتژیهای کلی شناختی تسلط یافته باشند.

متخصصان یادگیری معتقدند که بسیاری از مهارتهای فراشناختی موثر یادگیری و انتقال یادگیری را می توان به دانش آموزان آموزش داد.

نتایج پژوهش پالینکسار و براون نشان داد که آموزش مهارتهای فراشناختی به دانش آموزان دبیرستانی هم یادگیری، و هم انتقال یادگیری را در آنها افزایش می دهد.

روش آموزش حل مسئله

به قول یلون و وینستاین، حل مسئله به معنی بالاترین سطح فعالیت ذهنی است. «از دانش آموزان سوالهایی بپرسید که با تکرار آنچه قبلاً یادگرفته اند نتوانند آنرا جواب دهند یعنی سوالهایی که دانش آموزان را به اندیشیدن وا می دارند» در آموزش حل مسئله باید دانش آموزان را به اندیشیدن وادار کنیم و به کشف راه حل مسئله هدایت نماییم، دستیابی به این هدف آموزشی از سوی یادگیرنده مستلزم تفکر شخصی و کشف راه حل مسائل است. مسئله پاندول توسط مایر معرفی شده است.

مراحل آموزش حل مسئله :

1- پاسخی را که از یادگیرنده انتظار دارید به صورت رفتار نهایی برحسب عملکرد او مشخص کنید.

2- رفتار ورودی یادگیرنده را در ارتباط با مفاهیم و اصول مورد نیاز برای حل مسئله تعیین کنید و آنرا مورد سنجش قرار دهید.

3- یادگیرنده را در یادآوری همه مفاهیم و اصول مربوط به مسئله کمک کنید. کمک به یادگیرنده در به خاطر آوردن مفاهیم و اصول مورد نیاز برای حل مسئله از مراحل مهم آموزش حل مسئله است.

4- با توضیحات شفاهی اندیشه‌های یادگیرندگان را در جهت پیدا کردن راه حل مناسب مسئله هدایت کنید.

5- از یادگیرندگان بخواهید تا با نشان دادن مراحل که از طریق آن مسئله حل می شود یادگیری خود را نشان دهند. یادگیری امتیاز مهم یادگیری حل مسئله نسبت به سایر یادگیریها این است که در حل مسئله انتقال یادگیری بیش از سایر انواع دیگر انجام می گیرد.

الف) ابتدا به یادگیرندگان خود تداعیهای کلامی، مفاهیم، اصول، و اطلاعات زیربنای لازم را آموزش دهید (بایلر در این لحاظ همانند گانیه است).

بایلر معتقد است که آموزش حل مسئله مستلزم این است که دانش آموز به مرحله تفکر صوری رشد ذهنی رسیده باشد زیرا در این مرحله است که یادگیرنده می تواند تفکر انتزاعی انجام دهد. (احتمالا نمی توان یادگیری اکتشافی را در دانش آموزان پایین تر از کلاس پنجم پرورش داد.

ب) در کلاس فضایی آزاد فراهم کنید که شوق کاوشهای کنجکاوانه یادگیرندگان باشد.

ج) اندیشه‌های مفید و بیان آزاد دانش آموزان را مورد تمجید و ستایش قرار دهید.

د) شرح حال و موفقیت‌های اندیشمندان بزرگ جهان را سرمشق یادگیرندگان خود قرار دهید.

ه) در موقع مناسب، فنون حل مسئله را به یادگیرندگان بیاموزید.

فرایند اکتشاف به چهار مرحله زیر تقسیم شده است.

الف) آماده شدن : کسب اطلاعات لازم آگاه شدن از اینکه اطلاعات مختلف چه رابطه‌ای با یکدیگر دارند، یعنی برخورد درست با مسئله.

ب) عمل آوردن بررسی اندیشه‌های مختلف برای یافتن راه حل مسئله که گاه به صورت ناآگاهانه انجام می گیرد.

پ) یافتن راه حل موقتی : کشف یک راه حل موقتی که ناگهان به ذهن می رسد.

ث) بررسی راه حل موقتی : بررسی عملی راه حل موقتی

آفرینندگی

گانه در طبقه بندی خود از انواع یادگیری بالاترین سطح یادگیری راه حل مسئله می داند و معتقد است که آفرینندگی نوع ویژه‌ای از حل مسئله است.

تفاوت بین حل مسئله و آفرینندگی :

حل مسئله فعالیتی عینی تر از آفرینندگی است و از آن هدف مشخص تر می دارد. یعنی حل مسئله بیشتر بر واقعیات استوار است و هدف آن عینی و بیرونی است در حالی که آفرینندگی بیشتر جنبه شخصی دارد و زیاده‌تر از حل مسئله مبتنی بر شهود و تخیل است.

به تعبیر دیگر در حل مسئله شخص با موقعیتی روبرو می شود که باید برای آن یک راه حل بیابد اما در آفرینندگی فرد هم موقعیت مسئله و هم راه حل آن را خود می آفریند.

ویژگی مهم دیگر آفرینندگی که آنرا از حل مسئله متمایز می سازد. تازگی نتایج تفکر آفریننده است.

تواناییهای آفریننده

گیلفورد در بیان نظریه ساخت ذهنی خود گفته است که ویژگی مهم تفکر آفریننده واگرایی آن است. در نظریه گیلفورد هم تفکر همگرا و هم تفکر واگرا در ساخت ذهنی نقش اساسی دارند. اما تفاوت آنها در این است که در تفکر همگرا نتیجه تفکر از قبل معلوم است یعنی همیشه یک جواب «درست» یا غلط وجود دارد. اما در تفکر واگرا جواب قطعی وجود ندارد و تعداد زیادی جواب موجود است که از نظر منطقی هریک از آنها ممکن است درست باشد.

گیلفورد در نظریه خود تفکر واگرا را با سه ویژگی انعطاف پذیری، نرمش، اصالت و سیاسی مشخص کرده است.

آزمون گیلفورد برای اندازه گیری انعطاف پذیری تفکر آزمون استفاده‌های غیرمعمول نام دارد.

سیالی به تعداد پاسخهای مختلفی که آزمودنی به یک سوال می دهد اشاره می کند. در آزمونهای مخصوص سنجش سیاسی سرعت و تعداد پاسخهای داده شده ملاک سیاسی فکر هستند گالاگر می گوید : نوع سوالهایی که معلم از دانش آموزان می پرسد بر نحوه تفکر آنها موثر است به اعتقاد گتزلز و جکسون تفکر واگرا فارغ از محرک است درحالی که تفکر همگرا وابسته به محرک است گتزلز می گوید : بهتر است آفرینندگی را به صورت یافتن مسئله تعریف کنیم نه حل مسئله.

ویژگیهای افراد آفریننده : (استاین)

1- انگیزه پیشرفت سطح بالا 2- کنجکاوی فراوان 3- علاقه مندی زیاد به نظم و ترتیب در کارها 4- قدرت ابراز وجود و خودکفایی 5- شخصیت غیرمتمتعرف، غیررسمی و کامروا 6- پشتکار و انضباط در کارها 7- استقلال 8- طرز فکر انتقادی

9- انگیزه‌های زیاد و دانش وسیع 10- اشتیاق و احساس سرشار 11- زیبا پسندی و علاقه مندی به آثار هنری 12- علاقه کم به روابط اجتماعی و حساسیت زیاد نسبت به مسائل اجتماعی 13- تفکر شهودی 14- قدرت تاثیر گذاری بر دیگران. تراورس : شخص آفریننده شخص دوست داشتنی و جالب است. این افراد الزاماً مورد علاقه همکاران خود واقع می شوند.

آفرینندگی و هوش و پیشرفت تحصیلی

همبستگی بین آزمونهای آفرینندگی و آزمونهای هوش بسیار پایین است بنابراین از روی نمرات هوشی افراد نمی توان میزان آفرینندگی آنها را پیش بینی کرد. «به طور کلی چنین به نظر می رسد که آزمونهای آفرینندگی دسته‌ای از ویژگیهای ذهنی را می سنجد که آزمونهای هوش قادر به اندازه گیری آنها نیستند (گودرو برافی). بین نمرات آزمونهای پیشرفت تحصیلی و نمرات آزمونهای آفرینندگی نیز ضریب همبستگی بزرگی بدست نیامده است (تیسور و همکاران).

بین اندازه‌های درجه بندی معلمان از آفرینندگی و نمرات دانش آموزان رابطه زیادی دیده نشده است. تا یک سطح معین از هوشبهر، یعنی حدود 120، بین هوش و تواناییهای آفرینندگی قدری همبستگی وجود دارد اما بالاتر از هوشبهر و 120 این همبستگی دیده نمی شود (گیلفورد و کریستن سن) همچنین گفته شده است که دانش آموزانی که از لحاظ پیشرفت تحصیلی از دیگران وضع بهتری دارند با احتمال بیشتری ممکن است دارای ویژگیهای تفکر آفریننده باشند.

روش آموزش آفرینندگی

اکثر روانشناسان هردو مکتب رفتاری و شناختی یادگیری معتقدند که توانایی آفرینندگی قابل آموزش است.

1- مسائلی را که به یادگیرندگان می دهید طبقه بندی کنید.

الف) مسئله به یادگیرندگان ارائه شود ولی راه حل آن برای او ناشناخته باشد (گتزلر).

ب) هم مسئله و هم روش حل کردن مسئله برای شاگردان و کل بشریت ناشناخته باشد.

2- به یادگیرندگان مهارتهای حل مسئله را آموزش دهید و آنها را به استفاده از این مهارتها ترغیب نمایید.

الف) معروفترین فنون و مهارت حل مسئله در یادگیری تفکر آفریننده روش بارش مغزی است (ابسون) هر راه حلی که به ذهنشان می رسد برای مسئله بگویند.

این روش شبیه روش تداعی آزاد مورد استفاده روانکاوان است با این تفاوت که روش تداعی آزاد یک روش فردی است اما روش بارش مغزی با گروهی از دانش آموزان اجرا می شود.

پارنس و میدو بیشترین پژوهشها را درباره روش بارش مغزی انجام داده اند.

دی چکوو کرافورد

الف) ممکن است روش بارش مغزی راهی برای سنجش رفتارهای ورودی باشد. همچنین روش بارش مغزی می تواند به عنوان وسیله‌ای جهت یادآوری مفاهیم و اصول مورد نیاز برای حل مسئله به یادگیرندگان کمک کند.

ب) آموزش مهارتهای پژوهشی نیز یادگیری تفکر آفریننده کمک می کند.

ج) سومین مهارتی را که در آموزش آفرینندگی می توان به یادگیرندگان آموخت مطالعه آفریننده است در مطالعه و خواندن به این مطلب توجه نکنید که مولف چه می گوید بلکه از خود بپرسید که چگونه می توانیم آنچه را که نویسنده نوشته است مورد استفاده قرار دهیم.

3- دستاوردهای آفریننده یا گیرندگان را مورد تشویق قرار دهید.

مشکل اساسی مدارس این است که در آنها اندیشه‌های آفریننده یادگیرندگان به سبب غیر معمول بودن نه تنها مورد تشویق قرار نمی گیرد. بلکه مورد ایراد و سرزنش نیز واقع می شود. سرزنش دانش آموزان به خاطر داشتن رفتار و افکار غیرقابلی ممکن است ریشه‌های تفکر خلاق و توانایی کشف مسائل تازه را از همان روزهای نخستین آموزش رسمی در آنها خشک کند.

فرصت دادن به کودک برای ارائه اندیشه‌های خود یکی از مهمترین اصول پرورش تفکر آفریننده و ویژگیهای ابداعی است.

4- تجارب کودکان را به موارد بخصوص محدود نکنید.

بیشتر سوالهایی را مطرح کنید که با «چگونه» و «به چه طریق» شروع می شوند.

سوالهایی که تنها یک جواب داشته باشند به تفکر همگرا می انجامند. اما سوالهای دارای جوابهای زیاد مشوق تفکر واگرا هستند.

5- نسبت به اختلافات فردی یادگیرندگان با احترام برخورد کنید و در پرورش استعدادهای ویژه آنان بکوشید.

روش آموزش برای یادگیری در حد تسلط

فلسفه زیربنای روش آموزش برای یادگیری در حد تسلط براین نظر استوار است که در شرایط مناسب آموزش تمام دانش آموزان و دانشجویان عملاً می توانند همه آنچه را که به آنها آموزش داده می شود به خوبی یاد بگیرند. ابتدا این روش توسط جان کارول ارائه شد و بعد ها بوسیله بلوم گسترش یافت.

طبق مدل کارول یادگیری آموزشی پدیده‌ای مبتنی بر زمان است. یعنی هرچه زمان یادگیری بیشتر باشد مقدار یادگیری نیز بیشتر خواهد بود.

در مدل یادگیری کارول استعداد یادگیری به صورت مقدار زمانی که شخص نیاز دارد تا مطلبی را بیاموزد یا مهارتی را کسب کند تعریف شده است.

بلوم ادعا می کند که تفاوت‌های فردی در یادگیری آموزشی و پیشرفت تحصیلی غالباً تفاوت‌های مصنوعی و ساخته و پرداخته شرایط تا مطلوب یادگیری آموزشی هستند.

بنابراین در روش آموزش برای یادگیری در حد تسلط زمان عامل تعیین کننده پیشرفت یادگیرندگان است نه استعداد یادگیری.

مفهوم تسلط

تسلط به مقدار یادگیری واقعی یادگیرنده اشاره می کند. بنابراین تسلط هم بر مقدار مطلوب یادگیری و هم به سطح قابل قبولی از عملکرد که حاکی از توفیق در یادگیری باشد. دلالت می کند. تسلط یافتن بخشی از کفایت یافتن و مهارت یافتن است ولی آنها یکی نیست.

کفایت را آندرسون و بلاک یک مفهوم دوبعدی می دانند. بعدنخست آن تسلط است. به عبارت دیگر تسلط عنصردهنی کفایت است.

یادگیرنده با کفایت کسی است که بر مطالب زیادی تسلط یافته است. با وجود این کفایت علاوه بر تسلط شامل کسب اعتماد به خود یا حس مقابله با مشکل نیز هست این اعتماد به خود عنصر عاطفی کفایت است.

گرچه تسلط مبنای اعتماد به خود و در نتیجه مبنای کفایت را در فرد تشکیل می دهد، تسلط و کفایت دو مفهوم مرتبط ولی مستقل از یکدیگرند.

مهارت به کارآمدی فرد در استفاده از یادگیریهایش اشاره می کند.

تسلط به اثربخشی فرایند یادگیری در ایجاد یادگیری مطلوب اشاره می کند. مهارت به کارآمدی استفاده از یادگیری پس از آنکه یادگیری انجام گرفت دلالت می کند.

آندرسون و بلاک می گویند مهارت به دنبال تسلط می آید. یعنی شخص باید ابتدا برکاری تسلط یابد تا بعد بتواند در آن ماهر شود.

مهارت شبیه مفهومی است که روانشناسان آنرا «پراآموزی» نام نهاده اند. درحالی که تسلط یافتن همان «یادگیری اصلی یا اولیه» است.

تسلط پیش شرط کفایت و مهارت است پیامدهای مثبت عاطفی همراه با تسلط یابی سبب می شوند که فرد به کفایت برسد و از راه تمرین و استفاده مکرر از آموخته‌های خود، فرد با کفایت به فرد ماهر تغییر می یابد.

جدول مشخصات : یک جدول دو بعدی است که در ردیف بالای جدول که بعد محتوا نام دارد ریز مواد درسی و در ستون کنار جدول که بعد هدف نامیده می شود هدفهای آموزش یا عملکردهایی که در پایان درس از یادگیرندگان انتظار می رود نوشته می شوند.

فایده جدول مشخصات این است که به روشنی معلوم می کند که یادگیرنده در رابطه باهریک از مطالب درس، چه نوع عملکردی باید کسب کند. این جدول موقع سنجش عملکرد به معلم نیز کمک می کند.

مراحل آموزش برای یادگیری در حد تسلط

1- تعیین هدفهای آموزش و رفتارهای ورودی.

2- تعیین حد تسلط.

در روش آموزش برای یادگیری در حد تسلط دو نوع ارزشیابی تکوینی و تراکمی مورد استفاده قرار می گیرند. ارزشیابی تکوینی : این ارزشیابی به طور مرتب در جریان آموزش و یادگیری اجرا می شود در این نوع ارزشیابی از آزمونهای مختصر تشخیصی - پیشرفتی استفاده می کنند و هدف آن تعیین نقاط قوت و ضعف فعالیتها و تدابیر آموزش معلم و کوششهای یادگیری دانش آموزان است. هدف از اجرای ارزشیابی تکوینی در جریان آموزش - یادگیری، کمک کردن به معلم در بهبود روشهای آموزش و یاری دادن به دانش آموزان در رفع نواقص یادگیری است. 85% یا 90% ارزشیابی تراکمی :

ارزشیابی تراکمی برآزمونهای جامع نهایی مبتنی است و (آزمون جامع نهایی) معمولاً در پایان درس اجرا می شود. و نتایج آن برای تعیین این مطلب که آیا یادگیرندگان در یادگیری مطالب درسی به حد تسلط رسیده اند یا نه مورد استفاده قرار می گیرند. (نمره الف)

3- تعیین واحدهای آموزش - یادگیری بلام از واحدهای آموزش - یادگیری با نام تکلیف یادگیری یاد می کند.

4- اجرای آموزش گروهی

در روش آموزش برای یادگیری در حد تسلط، گرچه آموزش فردی هدف اصلی معلم است این روش به طریق گروهی صورت می گیرد.

5- اجرای ارزشیابی تکوینی و آموزش اصلاحی

روشهای آموزش اصلاحی که معمولاً به طور فردی به دانش آموزان داده می شود باید همان هدفهای مربوط به آموزش اصلی گروهی را آموزش دهد. بعد از آموزش اصلاحی معلم باید ارزشیابی تکوینی مربوط به این مرحله را اجرا کند در صورت موفقیت دانش آموزان به آموزش واحد بعدی اقدام کند.

6- اجرای ارزشیابی تراکمی ونمره گذاری.

آزمون تراکمی همه هدفهای واحدهای متوالی آموزش - یادگیری را یکجا اندازه گیری می کند و از طریق این آزمون می توان یادگیریهای مترکب دانش آموزان را در طول دوره آموزشی تعیین کرد.

7- تجدید نظر در طرح آموزش : حداکثر میزان اشتباهی را که می توان پذیرفت ده درصد است.

آموزش برنامه ای

این نوع آموزش مبتنی بر اصول روانشناسی کنشگر می باشد و نخستین بار توسط اسکینر ارائه شده است.

1- در این نوع آموزش مطالب درسی به مراحل کوچک (از حدود یک جمله تا یک پاراگراف) تقسیم می شوند. این مطلب بر اصول شکل دهی و زنجیره کردن رفتار مبتنی است.

2- از یادگیرندگان خواسته می شود تا در کلیه مراحل یادگیری شرکت فعال داشته باشند.

3- یادگیرنده بلافاصله پس از دادن هر پاسخ از نتیجه کار خود آگاه می شود و پاسخهای درست تقویت می گردد. بنا به گفته اسکیز : روشهای مرسوم آموزش، روشهای ناقصی هستند چون در این روشها یادگیرندگان را به فعالیت وانی دارند و از اصول مهم دیگر یادگیری مانند تقویت استفاده نمی کنند.

مراحل تهیه آموزش برنامه‌ای

1- تهیه مقدمات

الف) انتخاب واحد درسی : در نوشتن آموزش برنامه‌ای، پیش از هرچیز انتخاب واحد درسی یا موضوع آموزش ضروری است. بهتر است موضوعات آموزش برنامه‌ای مختصر و دقیق باشند.

ب) تهیه ریز مواد واحد درسی : بهترین راه تهیه ریز مواد درسی استفاده از جدول مشخصات است.

پ - تعیین هدفهای نهایی آموزشی در قالب هدفهای رفتاری

ت - تعیین آمادگی یا رفتارهای ورودی مورد نیاز و تهیه آزمون تشخیصی

ث - تهیه آزمون مربوط به رفتارهای نهایی : دی چکو پیشنهاد کرده است که بهتر است پیش از مطالعه برنامه هر دو آزمون مربوط به رفتارهای ورودی (سنجش آغازین) و رفتارهای نهایی (سنجش عملکرد) به یادگیرندگان داده شود.

2- برنامه نویسی

مهمترین اقدام در تهیه مطالب آموزش برنامه‌ی تهیه اجزاء موضوع درس یا مراحل است که یادگیرنده در حین یادگیری باید طی کند. در زبان آموزش برنامه‌ای به این مراحل قاب گویند. در شکل دهی رفتار به این مراحل تقریب‌های متوالی می گویند.

هرقاب شامل چهار قسمت است :

1- محرکات اینها توضیحاتی هستند که متن قاب را تشکیل می دهند.

2- اشاره ها سرنخهایی هستند که یادگیرنده را در دادن پاسخ درست هدایت می کنند.

3- پاسخها : اینها مطالبی هستند که یادگیرنده باید آنها را در جاهای خالی قاب بنویسد یا جوابهایی هستند که باید به سوال یا سوالهای متن قاب بدهد.

4- مطالب اضافی : اینها قاب را خواندنی و جالب می سازد.

اشاره ها

هدف از اشاره ها دادن کمکهای جزئی به یادگیرنده است نه یک راهنمایی کامل به نحوی که او بدون فکر و اندیشه به راحتی پاسخ قاب را بیابد.

هدف سوالهای متن قاب فعال کردن یادگیرنده در جریان یادگیری است و نمره‌ای به آن تعلق نمی‌گیرد. اما هدف سوالهای آزمون نهایی تعیین میزان یادگیری دانش آموز است.

اسکینر اشاره‌ها را به دو قسمت تقسیم می‌کند

الف) صوری: یادگیرنده با استفاده از صورت ظاهر قابها و علائم و اشاراتی که در آن گنجانده شده به محرکات قاب پاسخ می‌دهد.

ب) مضمونی: بیشتر به معنی قابها مربوط می‌شوند و در آنها توجه خواننده به محتوای مطالب قاب جلب می‌گردد.

انواع اشاره‌های صوری

اشاره‌ای که در آن قسمتی از پاسخ داده می‌شود. مانند) گفتن اول شعر - هدایت بازیگر تئاتر

اشاره‌های قافیه‌ای: در این نوع اشاره، قاب طوری نوشته می‌شود که کلمه‌ای از متن قاب با پاسخ موردنظر هم قافیه باشد.

اشاره‌های جا به جایی: گاهی ممکن است یادگیرنده در حضور چند محرک مختلف پاسخ واحدی را که برای همه این محرکات مناسب است بدهد.

اشاره مربوط به ساختمان قاب: در این نوع اشاره از شکل ظاهری قاب برای هدایت یادگیرندگان در پاسخ دادن به متن قابل استفاده می‌شود.

انواع اشاره‌های مضمونی

اشاره تصویری در این نوع اشاره از تصاویر برای کمک به یادگیرندگان در دادن پاسخ درست استفاده می‌شود.

اشاره مبتنی برعنوان در این نوع اشاره ابتدا عنوان مطلب داده می‌شود و بعد از آن متن قاب ارائه می‌گردد. ارائه عنوان مطلب به این خاطر است که احتمال پاسخهای نامناسب کم می‌شود.

اشاره مبتنی برساختمان دتوری

اشاره مبتنی بر مترادف و متضاد

اشاره مبتنی بر قواعد و قوانین

اشاره قیاسی: مقایسه بین مطالب قاب و پاسخ موردنظر یادگیرنده به دادن پاسخ درست هدایت می‌شود.

اشاره مبتنی بر مثال: از موارد جزئی یک قاعده کلی استخراج می‌شود.

3- اجرای آزمایش برنامه و تجدید نظر در آن.

انواع برنامه‌های آموزش برنامه‌ای

برنامه خطی: در این برنامه قابها در یک خط مستقیم به دنبال یکدیگر می‌آیند و یادگیری مطالب هر قاب مستلزم یادگیری مطالب تمامی قابهای پیش از آن است.

قاب 1   قاب 2   قاب 3   قاب 4

در برنامه خطی همه یادگیرندگان همه قابها را مطالعه می‌کنند و به سوالهای آن پاسخ می‌دهند تفاوت یادگیرندگان قوی و ضعیف در سرعت مطالعه آنها منعکس می‌شود.

برنامه شاخه‌ای: مبدأ این برنامه نورمن کرا ودر است.

قاب‌های مستقیم را قابهای اصلی و قابهای جانبی را قابهای ترمیمی نامند. هدف از قابهای ترمیمی این است که در آنها یادگیرنده بابر خورنداری از توضیحات و مثالهای بیشتر مطلب آموزش را به خوبی بیاموزد. کرا ودر، برنامه شاخه‌ای خود را از اصل با برنامه خطی اسکینر متفاوت می‌داند. به اعتقاد کرا ودر، برنامه شاخه‌ای بیش از برنامه خطی اختلافات فردی یادگیرندگان را در نظر می‌گیرند. در یادگیری مطالبی که نیاز بیشتری به حافظه دارد مانند دروس زبان شاخه‌ای است. اما اگر هدف خطی استفاده شود زیرا تکرار مطالب در برنامه خطی بیش از برنامه شاخه‌ای است اما اگر هدف درس آموزش مفاهیم و اصول و حل مسئله است که کمتر به حافظه و بیشتر به درک و فهم و استدلال نیاز دارد برنامه شاخه‌ای مفیدتر است.

گیج و برفیلد در رابطه با کاربرد آموزش برنامه‌ای می‌گویند این روش آموزش برای آموزش دادن مهارتهای ویژه چون نحوه محاسبه ضریب همبستگی و مقاصد دیگر آموزش چون رفع نواقص یادگیری و کمک به آموزش کلامی روش مفیدی است اما نمی‌توان از آن به عنوان یک روش کامل آموزش استفاده کرد.

نکته:

هیچ یک از رسانه‌های آموزش به خودی خود در افزایش یادگیری دانش آموزان و دانشجویان تاثیر ندارند بلکه دلیل اثر بخشی آنها این است که روشها و اصول به کار رفته در آموزش به کمک رسانه ها روشها و اصول بهتری بوده اند.

ارزشیابی و سنجش عملکرد.

ارزشیابی عبارت است از سنجش عملکرد یادگیرندگان و مقایسه نتایج حاصل با هدفهای آموزشی از پیش تعیین شده.

ارزشیابی تکوینی: هدف این ارزشیابی کسب اطلاع از نحوه یادگیری یادگیرندگان و تعیین نقاط قوت و ضعف یادگیری آنان تشخیص مشکلات روش آموزش معلم در رابطه با هدفهای مشخص و معین است علت نامگذاری این ارزشیابی امنیت که یادگیری هنوز در حال تکوین یا شکل گیری است.

ارزشیابی تراکمی (تلخیص)

این نوع ارزشیابی در پایان یک دوره است که نمره ارزشیابی تراکمی سرنوشت ساز است. هدف این نوع ارزشیابی اینست که آیا اهداف یادگیری قابل دسترس بود یا خیر یادگیرندگان تاچه میزانی به هدفهای اصلی دست یافته اند پیشرفت کلی آنها چه وضعی دارد.

نتایج این ارزشیابی بیشتر برای قضاوت درباره یادگیری نهایی یادگیرندگان و به منظور تصمیم گیریهای پرورش و نیز برای قضاوت درباره اثربخشی کارمعلم ومیزان توفیق او در پیاده کردن مراحل مختلف طرح مختلف آموزش او مورد استفاده قرار می گیرند.

بازخورد حاصل از ارزشیابی تکوینی که در ضمن آموزش اجرا می شود در بهبود کیفیت هدفهای دقیق درس و بازخورد حاصل از ارزشیابی تراکمی که در پایان واحد درسی اجرا می شود در رفع نواقص شیوههای کلی یادگیری به دانش آموزان و دانشجویان کمک می کند.

ارزشیابیهای پرورش را از لحاظ ملاک مورد استفاده به دو دسته تقسیم می کنند.

ارزشیابی ملاکی و ارزشیابی هنجاری

ارزشیابی ملاکی: مبتنی بر ملاک مطلق و ارزشیابی هنجاری متکی بر ملاک نسبی است. وقتی ما نمره یک دانش آموز را در رابطه با یک ملاک یا معیار از پیش تعیین شده تفسیر می کنیم ارزشیابی ما جنبه ملاکی دارد. و وقتی نمره آن دانش آموز را در مقایسه بانمره‌ای دانش آموزان دیگر تفسیر می کنیم ارزشیابی هنجاری را به کار می بریم.

کسب موفقیت در آزمونهای ملاکی مستلزم یادگیری هدفهای آموزش مورد نظر در سطح بخصوص است که معلم تعیین می کند. بنابراین ارزشیابی ملاکی برهدفهای دقیق آموزش (هدفهای رفتاری) مبتنی است. نقش اصلی این آزمونها آن است که تعیین می کند که آیا دانش آموز مطلبی را که قرار بوده است بیاموزد به میزان دلخواه آموخته است یا نه. ارزشیابی ملاکی مرز سنتی میان آموزش و ارزشیابی را از میان برداشته و آنها را با هم تلفیق کرده است.

آزمونهای مختلف میزان شده هوش، استعداد و پیشرفت تحصیلی و همچنین آزمونهای ورودی دانشگاهها از جمله نمونههای آزمون هنجاری هستند.

اما آزمونهای گواهینامه رانندگی و اکثر آزمونهایی که معلمان برای ارزشیابی از دروس خود به کار می گیرند. و نیز آزمونهای نهایی دورههای دبستان راهنمایی و دبیرستان بر اصول ارزشیابی ملاکی مبتنی هستند.

ارزشیابی ملاکی را غالباً پرورشکاران و متخصصان آموزش مورد حمایت قرار می دهند اما متخصصان روانسنجی و سازندگان آزمونهای روانی اغلب ارزشیابی هنجاری را ترجیح می دهند.

عوامل موثر در ایجاد ارزشیابی هنجاری

(الف) روش استفاده از ملاک نسبی در اندازه گیری و ارزشیابی از علاقه روانشناسان به اندازه گیری تفاوتهای فردی آدمیان سرچشمه می گیرد.

(ب) عامل دیگری که به ارزشیابی هنجاری شهرت داده است مفهوم منحنی بهنجار است.

سیاستهای برنامه ریزی درسی روشهای آزمون سازی، شیوههای ارزشیابی و نمره گذاری همه از پدیده منحنی بهنجار حمایت می کنند.

(ج) عامل دیگر که سبب ابقاء ملاک نسبی به عنوان زیربنای ارزشیابی هنجاری پیشرفت تحصیلی بوده مقاصد و هدفهای آموزش و پرورش رسمی است.

(د) انتخاب افراد با استعداد و نخبگان.

عوامل موثر در ارزشیابی ملاکی

(الف) طرفداران ارزشیابی ملاکی تفاوتهای فردی را قبول می کنند ولی ادعا می کنند که با روشهای آموزش غیراز روشهای متداول می توان این تفاوتها را به حداقل رسانید. از جمله این روشها، روش آموزش در حد متوسط و آموزش فردی است. بلوم یکی از مدافعان ارزشیابی ملاکی می گوید: اگر شرایط مناسب آموزشی فراهم آیند. تقریباً همه یادگیرندگان به حد مطلوبی از سطح یادگیری دست خواهند یافت و اختلافات موجود میان آنها از لحاظ میزان یادگیری به حداقل کاهش خواهد یافت.

تفاوتهایی که در مراحل مقدماتی تحصیلی (تا کلاس سوم ابتدایی) در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان ظاهر می شوند و در طول سالهای بعدی تحصیلی باقی مانده و حتی افزایش می یابند.

در پژوهشهای مورد استتلا بلوم از تا برای کلاسهای متوالی و از تا برای کلاسهای غیرمتوالی گزارش شده است.

نتایج نمرات تراکمی پس از آموزش فردی در حد متوسط

پراکندهی نمره‌های پیشرفت تحصیلی فردی در حد متوسط در گروه کنترل

رابط بین نمرات استعداد و پیشرفت قبلی با پیشرفت بعدی فردی در حد متوسط در گروه کنترل نتایج پژوهش بالا نشان

می دهد که اگر شرایط آموزش متناسب با نیازهای فردی دانش آموزان باشد تفاوت‌های موجود در یادگیری آموزشی یا

به کلی از بین خواهند رفت یا به میزان قابل توجهی کاهش خواهند یافت.

به گفته بلوم در اختلافات موجود در بین یادگیرندگان از لحاظ یادگیری بیشتر اختلافاتی مصنوعی و ساخته و پرداخته

شرایط نامطلوب یادگیری آموزشی هستند.

عامل دوم موثر برای ایجاد ارزشیابی‌های هنجاری یعنی منحنی بهنجار را نیز بلوم و همکاران ارزشیابی می کنند و اظهار می-

دارند که توزیع بهنجار براساس یک پدیده کاملاً تصادفی و بی هدف تهیه شده است. اما آموزش و پرورش یک فعالیت

هدفدار است.

در رد عامل سوم : می توان گفت که وظیفه آموزشی‌گاه‌های جوامع پیچیده امروزی این است که دانش و مهارت‌های لازم را

در اختیار همه افراد بگذارند تا آنان را قادر سازند زندگی اجتماعی خود را اداره کنند.

شرطی سطح بالا :

می توان از محرک شرطی به عنوان محرک شرطی دوم استفاده و پاسخ شرطی دیگری را تولید کرد یا به معنای دیگر با

جایگزینی محرک شرطی با محرک شرطی.

سوالات چهار گزینه‌ای فصل پنجم

1- (ما پدیده‌های ادراکی را از حالت پیچیده به حالت غیر پیچیده در می آوریم و آنگاه آنها را ادراک می کنیم) این بیان معرف کدام قانون سازمان ادراکی نظریه گشتالت است؟

الف) سادگی   ب) شباهت   ج) مجاورت   د) بستن

2- بنا به نظریه بندورا؛ کدام عامل زیر از عوامل مهم تعیین کننده رفتار انسان است؟

الف) مشاهده رفتار الگو   ب) تقویت جانشینی
ج) کارآمد شخصی تصویری   د) یادآوری و یاد سپاری

3- یک معلم در تغییر نسبت دادن دانش آموزی که درماندگی آموخته شده دارد؛ باید کوشش اصلی را بر کدام تغییر اسنادی گذارد؟

الف) از درون به بیرون   ب) از ثبات به عدم ثبات
ج) از کنترل به عدم کنترل   د) از فقدان توانائی به فقدان کوشش

4- تفسیر محرک روش مقابل تعمیم محرک؛ است کدام روش در مقابل روش تعمیم پاسخ قرار می گیرد؟

الف) تفکیک پاسخ   ب) تخصیص محرک
ج) جدائی سازی محرک   د) همراه سازی پاسخها

5- با کدام تدبیر می توان گنجایش حافظه کوتاه مدت را افزایش داد؟

الف) تقطیع   ب) انتقال   ج) تکرار   د) توجه انتخابی

6- روش آموزشی شاگرد محوری بیشتر مورد حمایت کدامیک از نظریات یادگیری زیر است؟

الف) نظریه شناختی - اجتماعی بندورا
ب) نظریه شناختی گشتالت
ج) نظریه سازندگی یا ساختانگرائی
د) نظریه شرطی سازی کنشگر یا شرطی سازی وسیله ای.

7- نظریه انضباط انتقال یادگیری برخاسته از کدام مکتب روانشناسی است؟

الف) گشتالت   ب) خبرپردازی   ج) رفتار گرائی   د) قوای ذهنی

8- برای جلوگیری از فراموش اطلاعات از حافظه کوتاه مدت کدام اقدام مفید است؟

الف) تکرار مرتب مطالب

ب) کسب اطلاعات جدید

ج) محدود کردن اطلاعات

د) جایگزین اطلاعات جدید به جای اطلاعات قدیم

9- یادگیری از راه بینش به کدام مورد مربوط است؟

الف) تداعی اندیشه‌های مناسب

ب) تداعی بین یادگیریهای قبلی و فعلی

ج) کاربرد آموخته‌های قبلی از راه کوشش و خطا

د) کشف روابط میان مطالب

10- کدامیک از موارد زیر اولین مرحله در مدل یادگیری مشاهده‌ای است؟

الف) یادگیری   ب) بازآفرینی   ج) توجهی   د- انگیزش

11- کدامیک از مکاتب روانشناسی معتقد است که عوامل درونی و بیرونی مشترکاً رفتار را کنترل می‌کند؟

الف) رفتار گرایی   ب) یادگیری اجتماعی

ج) شناخت گرایی   د) انسان گرایی

12- رمزگردانی مطالب در حافظه دراز مدت بیشتر به چه شکلی انجام می‌گیرد؟

الف) معنایی   ب) دیداری   ج) شنیداری   د) شکل ظاهری

13- در کدامیک از مطالب یادگیری مشاهده‌ای معلم می‌تواند نحوه عملکرد دانش آموزان را با آنچه که می‌

بایست بیاموزد ارزیابی کند؟

الف) توجهی   ب) یادآوری   ج) بازآفرینی   د) انگیزش

14- در نظریه یادگیری اجتماعی؛ یادگیری بیشتر از چه طریقی صورت می‌گیرد؟

الف) بینش   ب) شرطی شدن   ج) تقویت   د) مشاهده

15- در کدامیک از انواع حافظه نسخه دقیقی از اطلاعات حسی ذخیره می شود؟

الف) حافظه حسی (ب) کوتاه مدت (ج) بلند مدت (د) هیچ کدام

16- کدامیک از روانشناسان زیر معتقد است هدف اصلی روانشناسی بررسی فرایند یادگیری کلاس درس است؟

الف) آزوبل (ب) بندورا (ج) اسکینر (د) پیاژه

17- کدام بخش از ساخت شناختی عهده دار فعال کردن اطلاعات قبلاً آموخته شده است؟

الف) حافظه حسی (ب) شنیداری (ج) بلند مدت (د) کوتاه مدت

18- مهمترین هدف معلم طرفدار دیدگاه گشتالتی در یادگیری این است که ،

الف) چگونه یادگیرندگان به بینش می رسند؟

ب) نقش معلم در یادگیری افراد چیست؟

ج) چگونه می توان مطالب را از ساده به پیچیده تنظیم کرد؟

د) بهترین راه استفاده از برنامه‌های تقویت کدام است؟

19- در نظریه یادگیری آموزشگاهی بلوم مهمترین متغیر کدام است؟

الف) ویژگیهای ورودی عاطفی

ب) ویژگیهای ورودی شناختی

ج) سطح هوش دانش آموز

د) ویژگیهای ورودی روانی - حرکتی

20- کدام عبارت نشان دهنده راهبردهای شناختی است؟

الف) برنامه ریزی، نظارت، هدایت (ب) کنترل، هدایت، ارزیابی، طراحی

ج) خلاصه کردن، یادداشت برداری، ارزیابی (د) تکرار تمرین ، سازمان دهی ، بسط معنایی

21- کدام روانشناس یادگیری مهارتهای ذهنی را به بخشهای یادگیری تفسیردادن، مفهوم، قاعده قانون و

قواعد سطح بالاتر تقسیم کرده است؟

الف) پیاژه (ب) گانیه (ج) اسکینر (د) بندورا

پاسخنامه

- 1 - گزینه الف صحیح است. رجوع شود به قوانین سازمان ادراکی
- 2 - گزینه ب صحیح است رجوع شود به نظریه یادگیری شناختی اجتماعی بندورا
- 3 - گزینه د صحیح است رجوع شود به نظریه نسبت دادن در قسمت ابعاد اسناد
- 4 - گزینه الف صحیح است رجوع شود به نظریه‌های رفتاری یادگیری
- 5 - گزینه الف صحیح است رجوع شود به حافظه کوتاه مدت در رویکرد خبر پردازشی
- 6 - گزینه ج صحیح است رجوع شود به نظریه سازندگی یادگیری
- 7 - گزینه د صحیح است رجوع شود به نظریه شرطی سازی وسیله‌ای ثرندایک
- 8 - گزینه الف صحیح است .
- 9 - گزینه د صحیح است .
- 10 - گزینه ج صحیح است .
- 11 - گزینه ب صحیح است .
- 12 - گزینه د صحیح است .
- 13 - گزینه الف صحیح است .
- 14 - گزینه ج صحیح است .
- 15 - گزینه الف صحیح است .
- 16 - گزینه الف صحیح است .
- 17 - گزینه د صحیح است .
- 18 - گزینه الف صحیح است .
- 19 - گزینه ب صحیح است .
- 20 - گزینه د صحیح است.
- 21 - گزینه ب صحیح است .

مجموعه تست روشها و فنون راهنمایی در مشاوره

1- در کدام مرحله از مشاوره مشاور بیش از آنکه به گفتار مراجع گوش دهد نگران وضع روانی خویش است؟

- (1) وابستگی (2) تقویت (3) بقاء (4) مکاشفه

2- مشاوره در مقطع دبستان بیشتر جنبه پیشگیری دارد و بر تکنیک ... متمرکز است .

- (1) گروه سنجی (2) مشاهده علمی (3) واقعه نگاری (4) شرح حال نویسی

3- مراحل مشاوره‌ی گروهی کدام است ؟

- (1) شناسایی، انتقال، عمل، پایان (2) شروع، گرم شدن، کار، اختتام

- (3) شروع، مقاومت، درمان، پایان (4) گرم شدن، کار، درمان، اختتام

4- منظور از پذیرش بدون قید و شرط مراجع چیست؟

- (1) احترام به مراجع و توجه به احساسات و افکار او

- (2) ایجاد رابطه حسنه مطلوب بین مراجع و مشاور

- (3) آماده سازی شرایط محیطی برای شروع مشاوره

- (4) اعلام رازداری و محرمانه بودن مسائل مطروحه در مشاوره

5- مناسب ترین پاسخ های مشاور به مراجعی که حزن و اندوه دارد کدام است؟

- (1) در نظام ارزش های مراجع مداخله کند. (2) بیان احساسات را در مراجع تشویق کند.

- (3) تفکر منطقی مراجع را تشویق کند. (4) پاسخ هایی که به سازگاری مراجع بیانجامد.

6- اگر مراجع بگوید: افسرده ام و دلم نمی خواهد سر کار بروم و اشتهایم کم شده است و مشاور بخواهد از

مهارت انعکاس احساس استفاده کند در پاسخ او می گوید:

- (1) مشکل رفتاری پیدا کرده ای (2) میلی به غذا نداری و بی اشتها هستی

- (3) نگران وضعیت بدنی و کار خودت هستی (4) غیبت تو در محل کارت زیاد شده است.

7- مقاومت کامل مراجع چه پیامدی ممکن است داشته باشد؟

- (1) مجادله با مشاور
- (2) بیانات متضاد
- (3) سر پیچی از دستورات
- (4) رفتار خصومت آمیز

8- چنانچه مشاور متوجه قسمتی از گفته های مراجع نشود در این صورت باید:

- (1) موضوع را به جلسه آینده موکول کند.
- (2) برای درک موضوع سؤال کند.
- (3) کنجکاوی نکند و موضوع را رها سازد.
- (4) ایجاد رابطه گرم و صمیمانه با مراجع

9- در کدام مرحله از مصاحبه مشاوره ای مشاور در صدد یافتن فلسفه و نظریه زیر بنایی روش مشاوره خود

بر می آید؟

- (1) تقویت
- (2) وابستگی
- (3) مکاشفه
- (4) ثبات

10- تکنیک " قواعد " در نظریه پرز به چه منظوری به کار می رود؟

- (1) برای سازمان دادن به جلسه مشاوره
- (2) برای از بین بردن مقاومت ها
- (3) برای پیش گیری از حاشیه روی مراجع
- (4) برای سرعت نتیجه گیری از جلسات مشاور

11- از هدف های مهم راهنمایی در دوره تحصیلی کدام است؟

- (1) انتخاب دانش آموزان با هوش
- (2) مشاوره و راهنمایی شغلی و حرفه ای
- (3) تعیین و بررسی ضعف درسی
- (4) کشف و شناخت استعدادها و علایق شخصی

12- جهت کنترل خشم مراجع، از چه روش هایی استفاده می شود؟

- (1) ابراز کلامی و کسب آرامش یا آرمیدگی
- (2) انعکاس محتوا و انعکاس احساسات
- (3) انعکاس احساسات و واکنش مخالفت
- (4) ایجاد رابطه مطلوب مشاوره ای و حساسیت زدایی

13- درباره سازمان دادن به جلسه مشاوره کدام مورد درست است؟

- (1) نگرش مشاور و هدف های مشاوره در تعیین سازمان نقش دارد.
- (2) سازمان دهی از گنجی و ابهام مراجع در جلسه مشاوره می کاهد.
- (3) بیان محدودیت ها از طرف مشاور در جلسه اول مشاوره ضرورتی ندارد.
- (4) همه مشاوران و صاحب نظران روان درمانی درباره سازمان دهی اتفاق نظر دارند.

14- کدام یک از موارد زیر درباره انعکاس محتوا درست است؟

- 1) مشاور احساسات مراجع را به طور عینی و با روشی صحیح بیان می کند.
- 2) مراجع به گویایی و تفکر بیشتر درباره موضوع مورد بحث تشویق می شود.
- 3) تمامی و یا بخشی از گفتار مراجع بدون تغییر از طرف مشاور بازگو می شود.
- 4) مراجع می تواند حالات و عواطف و وضع روانی خود را در چهره مشاور ببیند.

15- به عقیده بعضی از صاحب نظران بین مشاوره و روان درمانی تفاوت مهمی وجود ندارد، زیرا:

- 1) در مشاوره و روان درمانی مسائل عاطفی حاد کمتر مطرح می شود.
- 2) با توجه به مشکلات افراد می توان مشاوره و روان درمانی را به جای یکدیگر به کار برد.
- 3) هدف غایی هر دو تامین رشد و افزایش کار آمدی و نیز بهبود مهارت های اجتماعی فرد است.
- 4) مشاوره کار کردن با افراد عادی است و روان درمانی کار کردن با افرادی است که دارای مشکل هستند.

16- به علت تفاوت های فردی و تنوع مشکلات انسان ها:

- 1) با توجه به تجربه مشاور هر یک از روش های مشاوره می تواند مفید باشد.
- 2) با توجه به کاربرد تکنیک توسط مشاور روش مستقیم مفید تر است.
- 3) با توجه به ماهیت انسان ها روش غیر مستقیم کارآیی بیشتری دارد.
- 4) هیچ یک از انواع روش های مشاوره به تنهایی نمی تواند مفید باشد.

17- هنگامی که می گوئیم یک مشاور باید همخوان باشد کدام ویژگی مشاور را مورد توجه قرار داده ایم؟

- 1) صداقت   2) پذیرش   3) همراهی   4) همفکری

18- عامل اصلی در توفیق مشاور در استفاده از روش انتخابی کدام مورد زیر است؟

- 1) میزان مسئولیت پذیری مراجع در حل مشکلات خود
- 2) استفاده بهینه مراجع از امکانات موجود محیطی
- 3) برانگیختن مراجع در شناخت منابع درونی خود
- 4) مهارت مشاور در به کار گیری روش های مشاوره ای

19- سکوت طولانی مراجع در لحظات اولیه مصاحبه مشاوره ای نشانه کدام مورد زیر در مراجع است؟

- (1) مقاومت
(2) احساس نگرانی
(3) تفکر و تامل درباره موضوع
(4) ناتوانی در طرح مسئله

20- قانون حاکم بر فرآیند مشاوره کدام مورد زیر است؟

- (1) فکر کردن مشاور درباره مشکل مراجع و راه حل آن
(2) آزادی مراجع در ادامه و یا قطع ارتباط مشاوره‌ای
(3) شروع مصاحبه مشاوره ای و پایان دادن به آن
(4) هم اندیشی مراجع و مشاور در کل جریان مشاوره

21- کدام گزینه از شیوه های تخصصی رهبری جلسه مشاوره نیست؟

- (1) سوال کردن
(2) پذیرش مراجع
(3) شکستن سکوت
(4) هشدار دادن

22- در انعکاس احساس و محتوا، مشاوره به کدام جنبه ها توجه می کند؟

- (1) عاطفی و شناختی
(2) ذهنی و شناختی
(3) احساسی و عاطفی
(4) منطقی و شناختی

23- وقتی مشاور به مراجع می گوید: « شما خیلی آزرده اید » از کدام مفهوم استفاده کرده است؟

- (1) باز خورد
(2) رو در رویی
(3) انعکاس محتوا
(4) انعکاس احساس

24- مشاوره زمانی سودمند است که در آن انتقال عقاید و ... بین مراجع و مشاور به حداکثر ممکن افزایش

یابد.

- (1) فعالیت ها
(2) هیجان ها
(3) عواطف
(4) استدلال ها

25- اگر مشاور بخواهد با مراجع خود هم دلی کند از چه مهارتی استفاده می کند؟

- (1) مواجهه
(2) تعبیر و تفسیر
(3) انعکاس محتوا
(4) انعکاس احساس

26- هنگامی که مراجع با واقعیت کاری ندارد مشاور با کدام فن با او برخورد می کند؟

- (1) مواجهه
(2) تفسیر وقایع
(3) بررسی راه حل ها
(4) ختم جلسه مشاوره

27- یک مشاور اثر بخش در هنگام عصبانیت مراجع چه اقدامی به عمل می آورد؟

- 1) مراجع را تشویق به آرامش می کند.
- 2) به مراجع اطمینان می دهد که مشکلش حل خواهد شد.
- 3) موقتاً بحث را عوض می کند تا مراجع به آرامش برسد.
- 4) اجازه می دهد مراجع احساساتش را به طور کامل ابراز و تخلیه کند.

28- کدام مورد در زمینه تعریف مشاوره صحیح تر است؟

- 1) فرد را در شناخت خود و محیط اطراف یاری می دهد.
- 2) به ارتباط خاص بین دو نفر برای حل مشکل روانی اشاره دارد.
- 3) فرد را به شناخت توانایی ها و رغبت ها و محدودیت هایش قادر می سازد.
- 4) بررسی فرد از طریق کاربرد ابزار و فنون گوناگون تا توانایی های خود را بشناسد.

29- در کدام روش زیر اگر در آن افراط شود مسئولیت جلسه از مراجع سلب می شود؟

- 1) پند دادن
- 2) آگاه کردن
- 3) اطمینان دادن
- 4) هشدار دادن

30- مناسب ترین زمان پایان دادن به جلسه مشاوره کدام است؟

- 1) رسیدن به پایان وقت تعیین شده
- 2) رسیدن مراجع به هدف های تعیین شده
- 3) پس از دادن تکلیف به مراجع در آخر جلسه
- 4) مواجه شدن مراجع با مقاومت و صحبت نکردن

31- به عقیده پاترسون (Patterson) تعیین نوع سازمان در جلسه مشاوره به کدام مورد بستگی دارد؟

- 1) سن مراجع و مشاور
- 2) تعداد جلسات مشاوره
- 3) میزان تحصیلات مراجع
- 4) رابطه بین مشاور و مراجع

32- رابطه حسنه مشاوره ای بین مراجع و مشاور به بهترین وجه ممکن چه زمانی ایجاد می شود؟

- 1) در تصمیم گیری به مراجع کمک شود.
- 2) همه عوامل ترسناک از بین بروند.
- 3) بر جنبه های عقلی در مشاوره تاکید شود.
- 4) بر جنبه های عاطفی در مشاوره تاکید شود.

33- شرایط انجام مصاحبه مشاوره ای کدام است؟

- 1) شناخت مراجع و ارزش های وابسته به آن
- 2) پذیرش مراجع با ذکر شرایط محیط مشاوره
- 3) به وجود آوردن یک فرصت برای تفکر و خودیابی
- 4) ایجاد رابطه حسنه مشاوره ای تعاملی عقلی و عاطفی

34 - "مشاور موفق" مشاوره ای است که:

- 1) از تجارب موفقیت آمیز خود همواره بهره ببرد.
- 2) دوره های " کارورزی متنوعی " را گذرانیده باشد.
- 3) فقط با افراد بهنجار و متعادل سر و کار داشته باشد.
- 4) از تجارب نا موفق و شکست های خود در طول جریان مصاحبه درس بگیرد.

35- به عقیده بسیاری از پیشگامان مشاوره و رواندرمانی اولین گام مصاحبه کدام است؟

- 1) درک و شناخت مشکل مددجو
- 2) سازماندهی فرآیند مشاوره
- 3) رازداری مسائل و مشکلات مددجو
- 4) کوشش در ایجاد و برقراری رابطه حسنه با مددجو

36- هرچه مشاوره گروهی ادامه یابد اعضای گروه چه خصوصیتی را بیشتر خواهند داشت؟

- 1) همبستگی، خود ابرازی و خود جهت یابی
- 2) همبستگی، مقاومت و خود ابرازی
- 3) همدلی، همبستگی و تضاد و مقابله
- 4) تضاد و مقابله، مقاومت و بازخواند

37- کدام بیان درباره طرح محدودیت های جلسه مشاوره از طرف مشاور درست است؟

- 1) محدودیت های جلسه مشاوره در هر زمان که گفته شوند کار درستی است.
- 2) محدودیت ها باید در اول جلسه مشاوره به طور ضمنی با مراجع مطرح شوند.
- 3) محدودیت ها باید در اول جلسه مشاوره به طور صریح با مراجع مطرح شوند.
- 4) محدودیت ها باعث آزار مراجع می شوند و نباید در جلسه مشاوره مطرح شوند.

38- در رابطه با محرمانه بودن بحث های جلسه مشاوره کدام بیان درست است؟

- 1) مشاور می تواند سهم خویش را از این اطلاعات با هر کسی که صلاح بداند در میان نهد.
- 2) مشاور حتی با اجازه قبلی مراجع نیز حق در میان نهادن مطالب را با دیگری ندارد.
- 3) مشاور فقط با اجازه مراجع می تواند بخشی از مطالب را با شخص دیگر در میان نهد.
- 4) مشاور می تواند بدون اجازه مراجع بخشی از مطالب را که صلاح می داند با دیگری در میان نهد

39- کدام عبارت درباره روش مقیاس درجه بندی درست است؟

- 1) هر چه درجات سنجیدنی کمتر باشد، دقت سنجش بیشتر می شود.
- 2) ماهیت صفت یا رفتار بارز در زمینه مشخص سنجیده می شود.
- 3) چنانچه آراء ارزیاب ها متفاوت باشد کار تفسیر آسان تر است.
- 4) میزان صفت یا رفتار بارز در زمینه مشخص سنجیده می شود.

40- مشاور می که از رفتار مراجع نسبت به خودش آزرده شده است، چگونه عمل می کند؟

- 1) مراجع را به مشاور دیگری ارجاع می دهد.
- 2) در برخورد خود با مراجع تجدید نظر می کند.
- 3) این آزرده گی را از مراجع خود پنهان می کند.
- 4) این موضوع را به مراجع می گوید تا یاد بگیرد دیگران چه برداشتی از رفتار او دارند.

41- از جمله مسئولیت های مشاوران رعایت نمودن اخلاق حرفه ای است و در آن:

- 1) از هر وسیله ای برای کمک به مراجعان خود استفاده می کنند.
- 2) بالاترین میزان صلاحیت از نظر علمی و حرفه ای را کسب می کنند.
- 3) نرم های اخلاقی مورد قبول جامعه را به صورت کامل رعایت نمی کنند.
- 4) اطلاعات به دست آمده از فرزندان را در اختیار والدین قرار می دهند.

42- مفهوم قاب گیری مجدد در ... وجود دارد.

- 1) تفسیر نگرش مراجع
- 2) تکرار دوباره مطالب مراجع
- 3) ارائه دید وسیع تری به مراجع
- 4) قضاوت مجدد از مطالب مراجع

43- رابطه مشاوره ای « رابطه ای است:

- 1) برابر بین مراجع و مشاور
- 2) مساوی و دو جانبه بین مشاور و مراجع
- 3) که در آن مراجع در مقام قدرت است
- 4) که در آن مشاور در مقام قدرت است.

44- بهترین عبارت برای نشان دادن مفهوم « باورهای خود تخریب » کدام است؟

- 1) باورهایی که موجب آزار فرد می شوند.
- 2) باورهایی که در آن افکار غیر منطقی نهفته است.
- 3) باورهایی که در آن بایدها و نیایدها نهفته است.
- 4) باورهایی که در آن افکار غیرمنطقی و باید ها و نیایدها وجود دارد.

45- رو در رویی در مشاوره « عبارت است از:

- 1) مقابله با مراجع برای برطرف نمودن مشکل
- 2) ارائه اطلاعات وسیع تر از مشکل به مراجع
- 3) نشان دادن ویژگی های منفی مراجع به خود او
- 4) آگاه کردن مراجع از اطلاعاتی که ممکن است ناگوار باشد.

46- اولین جلسه مصاحبه بالینی و یا تشخیصی در مشاوره و رواندرمانی:

- 1) مهم تر از آخرین جلسه مصاحبه می باشد.
- 2) به همان اندازه اهمیت دارد که محتوای مصاحبه
- 3) به همان اندازه و همان میزان اهمیت دارد که جلسه پایانی مصاحبه
- 4) به دلیل آغاز آشنایی مراجع با مشاور و روان درمانگر از اهمیت خاصی برخوردار است.

47- مقصود از فهم توأم با همدلی چیست؟

- 1) احساس همدردی با مراجع و ابراز دوستی با او
- 2) همانند سازی و مشکل مراجع را مانند مشکل خود دانستن
- 3) وارد شدن به دنیای درونی مراجع و درک دینامیک شخصیت او
- 4) نیازهای مراجع را مانند نیاز خود دانستن و برای مراجع کار کردن

48- برای ایجاد اعتماد در مراجع کدام مورد برای مشاوره ضرورت دارد؟

- (1) ارائه نقش های نمایشی
- (2) پذیرش مراجع بدون ارزش یابی
- (3) ارائه نمونه پایداری از رفتار
- (4) احساس مراجع را مانند احساس خود دیدن

49- بهترین روش مشاوره برای مبتدیان کدام روش است؟

- (1) درمان مستقیم
- (2) درمان کل نگر
- (3) درمان غیر مستقیم
- (4) درمان منطقی - هیجانی

50- در مشاوره گروهی کدام مورد اتفاق نمی افتد؟

- (1) مقاومت و انتقال
- (2) همبستگی و معیار گذاری
- (3) اعتماد متقابل و خود ابرازی
- (4) حمایت از اعضاء برای مواجهه با خطر

51- مشاوره در مرحله "ثبات" دنبال انجام کدام مورد است؟

- (1) روشی را بر می گزینند که در انجام آن احساس رضایت کند.
- (2) به کمک مطالعه آثار دیگران به توسعه روش خود می پردازد.
- (3) به شدت به یک منبع بیرونی برای دریافت کمک متکی می شود.
- (4) در صدد یافتن فلسفه و نظریه زیر بنایی خود بر می آید.

52- دو مؤلفه در آموزش مشاور چیست؟

- (1) داشتن علاقه به انسان ها و تفاهم
- (2) داشتن چارچوب نظری و مهارت های عملی
- (3) قضاوت صحیح و داشتن مهارت های عملی
- (4) توانایی درک مراجع و داشتن چارچوب نظری

53- هنگامی که مراجع در جلسه مشاوره مقاومت نشان می دهد وظیفه مشاور کدام است؟

- (1) پایان دادن به مشاوره و تعیین جلسه آینده
- (2) تغییر دادن سوال مطرح شده و ادامه جلسه
- (3) تجزیه و تحلیل علل مقاومت ایجاد شده
- (4) طرح پرسش های متعدد درباره مقاومت و ادامه جلسه

54- کار آمدی مشاور در مصاحبه مشاوره ای بستگی دارد به:

- 1) درمان کوتاه مدت
- 2) رابطه بین مشاور و مراجع
- 3) مهارت های مشاور در حل مسئله
- 4) اعتماد متقابل بین مشاور و مراجع

55- طرفداران روش غیر مستقیم در مشاوره بر این باورند که:

- 1) تشخیص مشکل حائز اهمیت بسیار است.
- 2) در مراجع انگیزه قوی برای رشد و تکامل وجود دارد.
- 3) انسان قادر به تصمیم گیری های منطقی و اصولی است.
- 4) تاریخچه زندگی گذشته فرد، زندگی امروز و حال او را تحت تاثیر قرار داده است.

پاسخنامه مجموعه تست روشها و فنون راهنمایی و مشاوره

- 1- گزینه‌ی «1» وابستگی مشاور به مراجع یعنی توجه به نیازهای خود و توجه به نیازهای مشاور مانع پیشرفت درمان است.
- 2- گزینه‌ی «2» در مقطع دبستان با مشاهده‌ی علمی دانش آموزان می‌توان علایق، خصوصیات شخصی و رفتاری دانش‌آموزان را درک کرده و استعدادها و ویژگی‌های او را دریابند. بنابراین می‌تواند جنبه‌ی پیشگیری داشته باشد.
- 3- گزینه‌ی «1» مراحل یک مشاوره‌ی گروهی عبارت است از شناسایی، انتقال، عمل، پایان
- 4- گزینه‌ی «1» توجه مثبت، مشروط شامل پذیرش کامل مراجع به صورت غیر داورانه است. درست به همان صورتی که هست یعنی با تمام کاستی‌ها و نقاط ضعفش و با تمام خصوصیات مثبت و نقاط قوتش
- 5- گزینه‌ی «2» وقتی مراجعی حزن و اندوه دارد مناسب‌ترین پاسخ این است که مراجع تشویق شود تا احساساتش را بیان کند و از طریق بیان احساساتش از بار اندوه روحی‌اش کاسته شود.
- 6- گزینه‌ی «2» انعکاس احساس یعنی بیان احساساتی که توسط خود مطرح شده و این فرآیند شفا بخشیدن از راه‌ها کردن هیجان‌ها را اصطلاحاً تخلیه‌ی هیجانی یا پالایش می‌نامند.
- 7- گزینه‌ی «4» در مقاومت کامل مراجع برای ادامه‌ی مشاوره رغبتی نشان نمی‌دهد و در صورت ادامه‌ی مشاوره و افزایش مقاومت ممکن است نسبت به مشاور رفتار خصومت آمیزی در پیش گیرد.
- 8- گزینه‌ی «2» سؤال کردن از دیگر فنون مشاوره است و اگر مشاور متوجه قسمتی از گفته‌های مراجع نشود می‌تواند از مراجع سؤال کند و مسائل واضح‌تر گردد.
- 9- گزینه‌ی «4» در مرحله‌ی ثبات مراجع در صدد یافتن فلسفه و نظریه‌ی زیربنایی است و به مطالعه‌ی عمیق و همه‌جانبه می‌پردازد.
- 10- گزینه‌ی «2» قواعد برای کمک به مشاور تدوین شده است تا با استفاده از آنها مقاومت‌ها از بین برود و فرآیند بلوغ شخصی را تسهیل کند.
- 11- گزینه‌ی «4» در دوره‌ی راهنمایی استعدادها و علایق شخصی شناسایی می‌گردد تا در دوره‌های بعدی بر اساس علایق و استعدادها دانش‌آموزان مشاوره‌ی تحصیلی و شغلی انجام گیرد.

- 12- گزینه‌ی «1» جهت کنترل خشم، مراجع را تشویق می‌کنیم تا به صورت کلامی خشم خود را ابراز کند و روش‌های آرامیدگی را به او آموزش می‌دهیم.
- 13- گزینه‌ی «2» مشاور نباید نگرش‌های خودش را وارد جلسه‌ی مشاوره کند و بیان محدودیت‌ها (از جمله محدودیت‌های زمانی و محدودیت عملی) در جلسه‌ی مشاوره ضروری است و سازماندهی از گيجی و ابهام مراجع در جلسه‌ی مشاوره می‌کاهد.
- 14- گزینه‌ی «3» در انعکاس محتوا تمام یا بخشی از گفتار مراجع توسط مشاور بازگو می‌شود تا مشاور نشان دهد که به حرف‌های مراجع دقیقاً گوش می‌دهد.
- 15- گزینه‌ی «3» هدف نهایی مشاوره و روان درمانی تأمین رشد و افزایش کارآمدی و نیز بهبود مهارت‌های اجتماعی فرد است. ولی مشاوره با افراد عادی کار می‌کند و روان درمانی با افرادی که اختلالات روانی و شخصیتی دارند.
- 16- گزینه‌ی «1» در انتخاب روش مشاوره عواملی مثل شخصیت مشاور، نگرش او به ماهیت انسان و نوع مشکل، خصوصیت مراجع و امکانات محیطی دخالت دارد و با توجه به تجربه‌ی مشاوره هر یک از روش‌های مستقیم و غیر مستقیم می‌تواند مفید باشد.
- 17- گزینه‌ی «1» مشاور برای هم‌خوان بودن باید خویشتن راستین خود و یک فرد تمام و کمال باشد و باید صداقت داشته باشد.
- 18- گزینه‌ی «4» در روش انتخابی مشاور با توجه به موقعیت و نیاز مراجع و با تأکید بر روابط علت و معلولی و نیز تشخیص مشکل هر کدام از روش‌های مستقیم و غیر مستقیم را انتخاب می‌کند.
- 19- گزینه‌ی «1» سکوت طولانی در جلسات اول مشاوره نشان دهنده‌ی مقاومت مراجع است.
- 20- گزینه‌ی «4» هم‌اندیشی مشاور و مراجع در کل جریان مشاوره از جمله قوانین حاکم بر فرآیند مشاوره است.
- 21- گزینه‌ی «4» سؤال کردن، پذیرش مراجع و شکستن سکوت از روش‌های رهبری جلسه‌ی مشاوره است.
- 22- گزینه‌ی «1» در انعکاس احساس به عاطفه و احساسات مراجع توجه می‌شود و در انعکاس محتوا به شناخت مراجع توجه می‌گردد.
- 23- گزینه‌ی «4» انعکاس نوعی بیان نمودن احساسات مراجع و تخلیه‌ی هیجانی است. این کار به مراجع کمک می‌کند از هیجانات خالی شده و پیشرفت کند.

- 24- گزینه‌ی «3» انتقال عقاید و عواطف نوعی انعکاس محتوا و احساس به مراجع است که شناخت او را بالا برده و احساسات وی را تخلیه می‌کند.
- 25- گزینه‌ی «4» انعکاس احساس کردن مشاوره با مراجع هم‌دلی او را نشان می‌دهد.
- 26- گزینه‌ی «1» مواجهه، بالا بردن آگاهی مراجع از راه نشان دادن اطلاعاتی است که او به طریقی از آن چشم پوشی کرده یا در شناسایی آن‌ها کوتاهی کرده است.
- 27- گزینه‌ی «4» زمانی که مراجع احساساتش را به طور کامل ابراز نموده و تخلیه نماید بهتر می‌تواند شرایط مشاوره را ادامه دهد و مشاوره قطعاً مؤثرتر خواهد بود.
- 28- گزینه‌ی «3» مشاوره فرد را قادر به شناخت توانایی‌ها، رغبت‌ها و محدودیت‌هایش می‌سازد.
- 29- گزینه‌ی «1» مشاور با پند و اندرز دادن مسئولیت جلسه را از مراجع سلب می‌کند.
- 30- گزینه‌ی «2» اگر مراجع به هدف‌های تعیین شده رسیده بود می‌توان جلسه‌ی مشاوره را پایان داد.
- 31- گزینه‌ی «4» از دیدگاه پاترسون تعیین نوع سازمان در جلسه‌ی مشاوره با اهداف مشاور، رابطه بین مراجع و مشاور و نگرش آنان نسبت به یکدیگر بستگی دارد.
- 32- گزینه‌ی «4» رابطه‌ی حسنه‌ی مشاوره‌ای بین مراجع و مشاورو با تأکید بر جنبه‌های عاطفی در مشاوره ایجاد می‌شود.
- 33- گزینه‌ی «4» ایجاد رابطه‌ی حسنه‌ی مشاوره‌ای، تعاملی عقلی و عاطفی از جمله شرایط یک مصاحبه مشاوره‌ای است.
- 34- گزینه‌ی «1» مشاور موفق مشاوره است که از تجارب موفقیت آمیز خود همواره بهره‌بردار.
- 35- گزینه‌ی «4» اولین گام در مصاحبه تلاش برای برقراری رابطه‌ی حسنه با مددجو (مراجع) است.
- 36- گزینه‌ی «1» مشاوره‌ی گروهی باعث می‌شود افراد همبستگی، خود ابرازی، خود جهت دهی بیشتری داشته باشند.
- 37- گزینه‌ی «3» محدودیت‌های جلسه‌ی مشاوره باید به طور صریح در ابتدای جلسه مطرح گردد.
- 38- گزینه‌ی «3» مشاور فقط با اجازه‌ی مراجع می‌تواند بخشی از مطالب را با شخص دیگری در میان گذارد.
- 39- گزینه‌ی «4» میزان صفت یا رفتار بارز در زمینه‌ی مشخص در مقیاس درجه‌بندی سنجیده می‌شود.
- 40- گزینه‌ی «4» وقتی مشاوره از رفتار مراجع نسبت به خودش آزرده می‌شود باید این موضوع را به او بگوید تا مراجع یاد بگیرد که دیگران چه برداشتی از رفتار او دارند.
- 41- گزینه‌ی «1» مشاوران از هر وسیله‌ای برای کمک به مراجعان خود استفاده می‌کنند و این کمک‌ها جزء اخلاق

حرفه‌ای آنها است.

42- گزینه‌ی «3» گاهی یک مشاور می‌تواند دید مراجع را نسبت به وقایع و موقعیت عوض کند و این کار از طریق قاب‌گیری مجدد انجام می‌گیرد.

43- گزینه‌ی «2» رابطه‌ی مشاوره‌ای رابطه‌ای است مساوی و دو جانبه بین مشاور و مراجع

44- گزینه‌ی «4» باورهای خود تخریب باورهایی هستند که در آن افکار غیر منطقی‌تر، باید‌ها و نبایدها وجود دارد.

45- گزینه‌ی «3» رو در رویی یا مواجهه یعنی نشان دادن ویژگی‌های منفی مراجع به خود او.

46- گزینه‌ی «3» اولین جلسه‌ی مصاحبه‌ی بالینی در مشاوره و روان درمانی به همان اندازه اهمیت دارد که جلسه‌ی پایانی مشاوره اهمیت دارد.

47- گزینه‌ی «1» هم‌دلی با مراجع یعنی احساس هم‌دردی با مراجع و ابزار دوستی با او

48- گزینه‌ی «2» پذیرش بدون قید و شرط مراجع باعث ایجاد اعتماد در مراجع می‌گردد.

49- گزینه‌ی «4» بهترین روش مشاوره برای افراد مبتدی روش درمان منطقی – هیجانی است.

50- گزینه‌ی «1» در مشاوره گروهی، مقاومت و انتقال اتفاق نمی‌افتد.

51- گزینه‌ی «4» مشاور در مرحله‌ی ثبات مصاحبه مشاوره‌ای خود به دنبال یافتن فلسفه و نظریه‌ی زیربنایی خود است و به مطالعه‌ی عمیق و همه جانبه می‌پردازد.

52- گزینه‌ی «4» دو مؤلفه در آموزش مشاور عبارت است از توانایی درک مراجع و داشتن چهارچوب نظری

53- گزینه‌ی «3» وقتی در جلسه مشاور مراجع مقاومت نشان می‌دهد مشاور باید علل مقاومت را تجزیه و تحلیل کند.

54- گزینه‌ی «2» رابطه‌ی بین مشاور و مراجع هسته‌ی اصلی و مرکزی مشاور قلمداد می‌شود.

55- گزینه‌ی «2» در روش غیر مستقیم در مشاوره اعتقاد بر آن است که در مراجع انگیزه‌ی قوی برای رشد و تکامل وجود دارد و اگر مراجع در یک محیط مشاوره‌ای گرم و پذیرا قرار گیرد خودش می‌تواند به حل مشکلش اقدام کند.

مجموعه تست

1- در خصوص واژه‌های «همدردی» و «همدلی» می‌توان گفت:

- (1) همدردی ابراز تأسف و همدلی ابزار محبت و تأسف است
  - (2) همدلی توافق و همدردی، هم حسی است
  - (3) تفاوتی ندارد و مکمل یکدیگرند
  - (4) همدلی درک مراجع و همدردی بیان احساس مثبت و منفی است
- 2- در مشاوره با کودکان، کدام شیوه بیشترین اطلاعات را به مشاور می‌دهد؟

- (1) نقاشی
- (2) قصه‌گویی
- (3) بازی
- (4) مصاحبه

3- کدام مورد را مشاور برای برقراری اعتماد در مراجع در جریان مشاوره به کار نمی‌برد؟

- (1) هماهنگی و خلوص
- (2) توجه و دقت زیاد
- (3) تفاهم توأم با همدلی
- (4) رازداری

4- کدام یک از ابزارهای سنجش و ارزیابی بهتر می‌تواند مشاور را در شناخت حالات عاطفی مراجع یاری دهد؟

- (1) پرسشنامه
- (2) مشاهده
- (3) تست
- (4) شرح حال نویسی

5- افزودن معنا به نگرش، احساسات، گفتار و رفتار مراجع چه نامیده می‌شود؟

- (1) انعکاس محتوا
- (2) تعبیر و تفسیر
- (3) خلاصه کردن
- (4) انعکاس احساسات

6- مشاور هنگام ارزیابی رفتار دشوار و مشکل‌دار، کدام جنبه از رفتار را مورد توجه قرار نمی‌دهد؟

- (1) نوع
- (2) شدت
- (3) مدت
- (4) فراوانی

7- رعایت اخلاق حرفه‌ای برای مشاوران، چه موردی را ایجاب می‌کند؟

- (1) بدون رضایت مراجع، او را ارجاع دهند.
- (2) مشاوران از ابزارهای معتبر و متناسب با موقعیت اندازه‌گیری استفاده کنند
- (3) هرگونه که صلاح می‌دانند از اطلاعات به دست آمده از مراجعان استفاده کنند
- (4) از مراجعان خود هزینه دریافت نکنند

8- کدام پاسخ عینی نیست؟

- 1) فرزند من چپ دست و بسیار خوش خط است
- 2) پسر دوازده ساله من به دو زبان تسلط دارد
- 3) کودک من لجباز و مقاوم است
- 4) کودک من کلاس دوم ابتدایی است و علاقه‌ای به مدرسه ندارد

9- در کدام مورد پاسخ مشاور انعکاس احساس است؟

- 1) اجازه دهید به مسئله اولیه و روابط خانوادگی برگردیم
- 2) از طرز نشستن شما معلوم است که ناراحت هستید
- 3) بهتر است نقاط مثبت زندگی را در نظر بگیرید
- 4) افسردگی مسئله‌ای شایع در افراد با سن پنجاه است

10- کدام پاسخ مشاور به منظور توضیح مطلب مراجع ارائه می‌شود؟

- 1) اطلاعاتی
- 2) ارزیابی
- 3) تعبیری
- 4) حمایتی

11- استفاده از کدام روش در جلسه مشاوره میزان دلهره و نگرانی مراجع را کاهش می‌دهد؟

- 1) نصیحت کردن
- 2) سکوت کردن
- 3) تشخیص
- 4) اطمینان دادن

12- کدام مورد در جلسه مشاوره، مراجع را به کوشش و فعالیت وا می‌دارد؟

- 1) مخالفت کردن
- 2) فرافکنی
- 3) پرسیدن
- 4) هشدار دادن

13- لازمه انجام مصاحبه مشاوره‌ای بین مراجع و مشاور در کدام رابطه است؟

- 1) منطقی
- 2) مستقیم
- 3) شفاهی
- 4) رویارویی

14- مراجعی در دوران عقد دائماً با این تفکر مواجه است که انتخاب درستی انجام نداده است. مشاور در

پاسخ به او می‌گوید: « فکر می‌کنی که احتمالاً در آینده می‌توانی خواستگارهای بهتری داشته باشی؟ » مشاور

از چه روش رهبری استفاده نموده است؟

- 1) اطمینان دادن
- 2) آگاهی دادن
- 3) تشخیصی
- 4) انعکاس محتوی

15- در مشاوره با سالمندان، کدام ابزار مناسب‌ترین وسیله تشخیص می‌باشد؟

- 1) آزمون
- 2) مشاهده
- 3) مصاحبه
- 4) خودگزارشی

16- «مراجعی عنوان می‌کند؛ حدود سه سال است در رشته مهندسی کشاورزی فارغ‌التحصیل شده است، ولی با وجود جستجوی زیاد هنوز بیکار است. مشاور در فرآیند مشاوره تشخیص داده است که او فردی کاهل و تنبل می‌باشد، از این رو به او اینگونه پاسخ می‌دهد: به نظر نمی‌رسد تو قادر به پیدا کردن شغلی باشی؟» پاسخ مشاور چه نوع پاسخی است؟

- (1) فرافکنی (2) اصدادی (3) پرسشی (4) هشدار دادن

17- مراجعی ضمن بیان خاطرات مربوط به ماه غسل ناگهان شروع به گریه می‌کند. از تکنیک‌های موثر مشاوره‌ای برای برخورد با این موقعیت کدام است؟

- (1) اجازه تخلیه هیجانی (2) ممانعت
(3) پرسش (4) انعکاس محتوی

18- مراجع کارمندی است که به شدت از مدیر خود عصبانی می‌باشد و تصمیم به استعفا گرفته است، ولی در عین حال برای مشاوره نیز مراجعه نموده است. اولین اقدام مشاوره‌ای موثر برای برخورد با این مراجع کدام است؟

- (1) واژگون سازی نقش (2) آموزش آرامش عضلانی
(3) استفاده از صندلی خالی (4) پرسش نمودن

19- اگر مشاور تجربه حرفه‌ای خود را با مراجع در میان بگذارد، از کدام مهارت استفاده کرده است؟

- (1) انعکاس محتوا (2) رفتار مشارکت
(3) تعبیر و تفسیر (4) اظهار نظر

20- اگر مشاور به مراجع خود وابسته شود، نشانه صورت گرفتن کدام حالت است؟

- (1) انتقال (2) همدلی (3) تداخل نیازها (4) تداخل ارزش‌ها

21- مهم‌ترین وظیفه مشاوران در دانشگاه‌ها چیست؟

- (1) مشاوره تحصیلی (2) خدمات اطلاع رسانی
(3) آموزش کار آفرینی (4) آموزش مهارت‌های زندگی

22- از جمله وظایف مشاوران در مدارس ابتدایی کمک به حل مشکلات رفتاری دانش‌آموزان است و در آن

.....

- 1) به ارزیابی رفتار دانش‌آموزان و طرح تغییر آن می‌پردازند.
- 2) رشد مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان را ارزیابی می‌کنند.
- 3) مشکلات اخلاقی دانش‌آموزان را بررسی می‌کنند.
- 4) به ارزیابی توانمندی‌های دانش‌آموزان می‌پردازند.

23- از مواردی که سبب می‌شود مشاور فردی غیر واقعی به نظر برسد:

- 1) بیش از حد به گذشته توجه نماید
  - 2) پیام‌های خود را صراحتاً انتقال دهد
  - 3) بیش از حد بر نقش مشاوره‌ای تأکید کند
  - 4) اصالت را در رفتار خود نشان دهد
- 24- در مشاوره با افرادی که دچار فقدان (طلاق) شده‌اند، مسئولیت مشاور در کدام مرحله دشوارتر می‌باشد؟

- 1) انکار
- 2) سازش یافتگی مجدد
- 3) خشم
- 4) افسردگی

25- در مشاوره اختلالات جنسی، مشاور بهتر است از کدام مهارت به اندازه کافی برخوردار باشد؟

- 1) مهارت گوش دادن
- 2) انعکاس احساس
- 3) مهارت ارجاع
- 4) درک پیام‌های ضمنی مراجع

پاسخنامه

1- گزینه 4 صحیح است.

همدلی درک مراجع از بیان مشکلاتش است و همدردی بیان احساسات مثبت و منفی است.

2- گزینه 3 صحیح است.

در جریان مشاوره، با دقت بر بازی کودکان می‌توان هم اطلاعات دقیق‌تر و هم بیشتری دریافت کرد.

3- گزینه 2 صحیح است.

برای برقراری اعتماد بین مراجع و مشاور همه گزینه‌های 1- هماهنگی و خلوص 2- تفاهم توأم با همدلی و راز داری به کار گرفته می‌شود. ولی گزینه توجه و دقت زیاد جز فنون برقراری اعتماد نیست.

4- گزینه 4 صحیح است.

از آن جا که شرح حال نویسی گزارشی است که فرد درباره زندگی خود به طور کتبی می‌نویسد و فرد در مورد خود به تفکر و بررسی می‌پردازد. بنابراین اطلاعاتی که از این طریق به دست می‌آید می‌تواند بهتر از سایر فنون بالا در شناخت حالات عاطفی و نگرش‌ها کمک کند.

5- گزینه 2 صحیح است.

تعبیر و تفسیر عبارت است از افزودن معنا به نگرش، احساسات، گفتار و رفتار مراجع است.

6- گزینه 1 صحیح است.

برای ارزیابی یک رفتار دشوار و مشکل‌دار علاوه بر شدت رفتار باید مدت و فراوانی آن نیز مورد توجه قرار گیرد.

7- گزینه 2 صحیح است.

رعایت اخلاق حرفه‌ای برای مشاوران ایجاب می‌کند تا آنها را از ابزارهای معتبر و متناسب با موقعیت استفاده نمایند.

8- گزینه 3 صحیح است.

تمام مثالهای یاد شده در سوال عینی هستند مثلاً در گزینه یک ما کاملاً می‌توانیم ببینیم که فرد دست خط خوبی دارد و یا آنکه فرد با دو زبان به خوبی صحبت می‌کند ولی لجباز بودن یک پاسخ عینی و آشکار نیست.

9- گزینه 2 صحیح است.

گزینه اول بیان کننده هیچ نوع احساسی نیست ولی در گزینه دوم اشاره شده است که فرد در چه حالتی است که همان انعکاس احساس می‌باشد.

10- گزینه 3 صحیح است.

در پاسخ اطلاعاتی هدف دادن آگاهی‌های لازم برای انتخاب راه مناسب است. در پاسخ ارزیابی شناخت بهتر فرد است تا بر محدودیت و توانایی‌های خود آگاهی یابد. و پاسخ حمایتی نیز اظهار همدلی و انعکاس احساس با مراجع است.

11- گزینه 4 صحیح است.

اطمینان دادن یکی از مهارت‌هایی است که در کاهش اضطراب مراجع موثر است. که این امر معمولاً با تکیه بر نکات مثبت در مراجع انجام می‌شود. ولی از آنجا که کاربرد این روش‌ها آسان است باید در استفاده از آن میانه روی را رعایت کرد.

12- گزینه 1 صحیح است.

مخالفت کردن مراجع را به کوشش بیشتری وا می‌دارد.

13- گزینه 4 صحیح است.

این نوع مصاحبه به منظور کمک به مراجع جهت حل مسائل و مشکلات وی انجام می‌گیرد همان طور که از توضیح بالا برمی‌آید لازمه انجام این کار رویارویی مشاور و مراجع است.

14- گزینه 1 صحیح است.

از آنجا که در مهارت اطمینان دادن تکیه بر نکات مثبت است در مثال فوق نیز مشاور از این روش استفاده کرده است.

15- گزینه 3 صحیح است.

بهترین روش برای تشخیص مشکلات سالمندان مصاحبه کردن با آنان است.

16- گزینه 2 صحیح است.

با دقت کردن در پاسخ مشاور در متن سوال می‌توان گفت که از پاسخ اضدادی استفاده کرده است.

17- گزینه 1 صحیح است.

در چنین شرایطی باید به مراجع اجازه داده شود تا هیجانات خود را تخلیه کند و بعد از چند دقیقه که مراجع آرام شد جلسه مشاوره ادامه پیدا کند.

18- گزینه 4 صحیح است.

سایر گزینه‌ها در برخورد با این مشکل مراجع موثر نمی‌باشند پس بنابراین روش پرسش کردن بهترین روش برای مواجهه با چنین مسائلی است.

19- گزینه 4 صحیح است.

20- گزینه 3 صحیح است.

در چنین حالتی که مشاور به مراجع وابسته شود در واقع حالت تداخل نیازها پیش آمده است که در چنین حالتی مشاور باید انگیزش مشاوره شدن خود را برای خود یادآوری کند.

21- گزینه 4 صحیح است.

گزینه 1 برای دانش آموزان راهنمایی است. گزینه 2 و 3 نیز بیشتر برای دانش آموزان راهنمایی و دبیرستان کاربرد دارد. از آنجا که افراد دانشگاهی بعد از تحصیل وارد زندگی می‌شوند باید مهارت‌های زندگی به آنان آموزش داده شود.

22- گزینه 1 صحیح است.

مشاوران در مدارس ابتدایی باید به ارزیابی رفتار دانش آموزان و طرح تغییر آن بپردازند.

23- گزینه 3 صحیح است.

به هر حال نباید فراموش کرد که مشاور نیز فردی است مثل بقیه افراد منتها مشاور از نظر علمی و تخصصی دارای ویژگی‌هایی است که تکیه کردن بیش از حد به آنها منجر به غیر واقعی جلوه کردن مشاور است.

24- گزینه 2 صحیح است.

افرادی که دچار فقدان شده‌اند سازش یافتگی مجدد آنها برای زندگی مشکل‌ترین مرحله برای مشاوران است.

25- گزینه 4 صحیح است.

برای مواردی از این دست مشاور باید به درک پیام‌های ضمنی مراجع دقت کند. مهارت ارجاع برای مشکلات لاعلاج می‌باشد و مهارت گوش دادن نیز در هول فرایند هر نوع مشاوره‌ای لازم است.

منابع:

منابع پیشنهادی روش ها و فنون راهنمایی در مشاوره :

فنون مشاوره راهنمایی و مشاوره کودک (شفیع آبادی)

اصول و فنون مشاوره راهنمایی و مشاوره تحصیلی (دکتر سید مهدی بیرجندی)

اصول و فنون مشاوره (قاسم قاضی)